

☐ Ki a keresztény ember? ☐ Jól hirdettük-e az Úr irgalmát a kicsinyeknek? ☐

Mi történt a bűnnel? ☐ Hogyan lehetünk ma egyek az Egyházzal? ☐ Ki a

szemlélődő? ☐ Ki a tevékeny ember? ☐ Mi az igazságosság? ☐ Az igaz-

igazságtalanság? ☐ Ki képes orvosolni az igazságtalanságot? ☐ Bűn-e a vásár-

ÖRSY LÁSZLÓ

Resztény ember? ☐ Jól hirdettük-e az Úr irgalmát a kicsinyeknek? ☐ Mi történt

a bűnnel? ☐ Hogyan lehetünk ma egyek az Egyházzal? ☐ Ki a szemlélődő?

☐ Ki a tevékeny ember? ☐ Mi az igazságosság? ☐ Az igazságtalanság? ☐

Ki képes orvosolni az igazságtalanságot? ☐ Bűn-e a vásárnapi misemulasz-

ás? ☐ Hogyan viszonylik egymáshoz jog és élet? ☐ Ki a keresztény ember?

☐ Jól hirdettük-e az Úr irgalmát a kicsinyeknek? ☐ Mi történt a bűnnel? ☐

Hogyan lehetünk ma egyek az Egyházzal? ☐ Ki a szemlélődő? ☐ Ki a tevé-

...ény ember? ☐ Mi az igazságosság? ☐ Az igazságtalanság? ☐ Ki képes

Orvosolni az igazságtalanságot? ☐ Bűn-e a vasárnapi megemulasztás? ☐ Hogyan

viszonylik egymáshoz jog és élet? ☐ Ki a keresztény ember? ☐ Jól hirdettük-e

az Úr irgalmát a kicsinyeknek? ☐ Mi történt a bűnnel? ☐ Hogyan lehetünk ma

egyek az Egyházzal? ☐ Ki a szemlélődő? ☐ Ki a tevékeny ember? ☐ Mi az

gazságosság? ☐ Az igazságtalanság? ☐ Ki képes orvosolni az igazságtalan-

ágot? ☐ Bűn-e a vasárnapi misemulasztás? ☐ Hogyan viszonylik egymáshoz

og és élet? ☐ Ki a keresztyén ember? ☐ Jól hirdettük-e az Úr irgalmát a

icsinyeknek? ☐ Mi történt a bűnnel? ☐ Hogyan lehetünk ma egyik az Egy-

Ázzal? ☐ Ki a szemlélődő? ☐ Ki a tevékeny ember? ☐ Mi az igazságosság?

☐ Az igazságtalanság? ☐ Ki képes orvosolni az igazságtalanságot? ☐ Bűn-e

vasárnapi misemulasztás? ☐ Hogyan viszonylik egymáshoz jog és élet? ☐

ki a keresztény ember? ☐ Jól hirdettük-e az Úr irgalmát a kicsinyeknek? ☐ Mi

örtént a bűnnel? ☐ Hogyan lehetünk ma egyek az Egyházzal? ☐ Ki a szem-

élődő? □ Ki a tevékeny ember? □ Mi az igazságosság? □ Az igazságtalan-

ág? ☐ Ki képes orvosolni az igazságtalanságot? ☐ Bűn-e a vasárnapi mise-

ÖRSY LÁSZLÓ

Boldogok a keresők

Elmélkedések a keresztény életről és erkölcsről
a bűnről és irgalomról
és más titkokról

PRUGG VERLAG

EISENSTADT 1976

A könyv egyidőben jelenik meg a Dimension Books, Inc. (Denville, New Jersey) kiadásában közzétett angol szöveggel.

Fordította Soós Iván.

Egyházi jóváhagyással. — Druck und Verlag: Prugg Verlag - Eisenstädter Graphische Ges.m.b.H., 7000 Eisenstadt.

NÉHÁNY SZÓ AZ OLVASÓHOZ KÖNYVÜNK TERMÉSZETÉRŐL

Hozzászoktunk, hogy a vitatkozásokban csak a válaszok jelentősek. Az érvek arra valók, hogy előkészítsék, igazolják és megerősítsék őket. Hogyan érhetnénk el, hogy a hangsúly a kérdésekre kerüljön?

Nem lehet ez pusztán logikai művelet. Magukban a résztvevőkben kell változásnak végbemennie. Irányítsák figyelmüket a kérdésekre: „Helyes kérdések ezek?” Ami elméletben megtévesztően könnyűnek tűnhet, de a valóságban talán hosszú időbe telik, míg elérjük. Ellenkezik a mélyen belénk gyökerezett szokással.

Kevés felelet végleges ebben a világban. Még ha Isten nyilatkoztatja is ki nekünk az igazságot, elménk nem tudja teljesen átfogni. Mindig tovább jutunk a megértésében. Nem olyan értelemben, hogy valaha is a megtagadásáig jutnánk, hanem úgy, hogy mélyebben hatolunk beléje, fölfedezzük kapcsolatát a hit más pontjaival, és rájövünk gyakorlati alkalmazásaira.

Könyvünk fő célja nem az, hogy feleletekkel terhelje az olvasót (bár ilyenek is akadnak benne), hanem hogy kérdések fölvetésére ösztönözze. Hányszor vált a történelem során a teológiai kutatás tere a válaszok csatamezejévé! Így történt Kelet és Nyugat között, míg végül a különböző feleletek a két egyház elszakadását hozták magukkal. Így volt a reformáció idején, mígnem a határozott állítások, tételekké és ellentételekké kristályosodva, elidegenedésre és elítélésre vezettek.

Történelmünk talán másképpen alakul, ha a küzdelmek minden résztvevője először gondosan a kérdésekre (a saját és a többiek kérdéseire) összpontosította volna figyelmét, és csak azután a feleletekre.

Manapság többen adnak feleletet kérdéseinkre, mint ez jó az Egyháznak, és kevesebben vannak a kérdésfölvetők, mint szükséges az Egyháznak.

Ha sikerül ellenállnunk a hamis biztonság kísértésének, ha hátra tudunk lépni a látszólagos bizonyosságok

elől, hogy megvizsgáljuk építkezésünk alapjait, akkor újfajta viták ideje következik: gyönyörűséggel fogunk fölvetni kérdéseket, javítgatjuk őket, rostáljuk őket, s keressük a feleletet rájuk.

És az Egyház így csak boldogabb lesz.

Örý Sáe'

KIINDULÓPONTOK

1. Boldogok a kérdezők

Boldogok a kérdezők: micsoda fura boldogság! Hogy lehet valaki boldog, ha kérdéseken töpreng? Nem mondta-e Arisztotelész, nem erősítette-e meg Aquinói Szent Tamás: a boldogság abból származik, hogy elménk eléri az igazságot? Boldognak mondani azokat, akik még csak keresnek, annyi, mint megfordítani a természet rendjét.

Azután meg kérdések fölvetésével megzavarhatjuk az embereket. Kérdések tönkretelhetik egy ember lelki békéjét. Megfélemlíthetnek közösségeket. Zűrzavart okozhatnak mindenfelé. Ilyen rossz gyümölcs jó fán nem teremhet. Jobb lenne azt mondani: Elkerülhetetlen ugyan, hogy kérdések ne legyenek, de jaj annak, aki fölteszi őket!

Az evangéliumi boldogságok paradoxont tartalmaznak. Azt állítják, hogy egyszerre érezhetünk kielégülést és csalódottságot, egyszerre lehetünk vidámak és nélkülözők. Azt mondják, hogy a boldogság összefér az éhséggel, hogy a békesség öröme kézen fogva járhat az üldözések elszenvedésével.

Valójában a paradoxon mibennünk van: a boldogságok csak leleplezik ezt. Bizony bonyolult teremtmények vagyunk. Élményeket hordunk magunkban, amelyek más és más módon érintenek: egyesek gyönyörűséget hoznak, mások kint okoznak, – mégis mindegyikük alakít bennünket. Ellentmondanak egymásnak, darabokra szaggatják bensőnket – és mégis egészzé formálnak.

Ilyen ellentétek már természettől fogva is lehetnek minden emberben. De az isteni élet behatolása emberiségünkbe új feszültségeket támaszt. Isten világossága még szembeűnőbbé teszi, milyen mély a sötétség.

Boldogság és szenvedés összefér. Ugyanúgy boldogság és kutató gondolkodás is. A hit boldog birtoklása nem zárja ki a megértés szükségletét.

Nem telepesek vagyunk e világban, hanem kutatók. Életünk első napjától az utolsóig úton vagyunk a tudat-

lanságból a tudás felé. Mi és az egész emberi nem. Az emberiség, amint tudata fölébredt és kifejlődött, a primitív egyszerűségtől a kifinomult bonyolultság felé tartott: roppant utazás az ismertből az ismeretlenbe.

De nem mindenki halad ugyanolyan tempóban.

Az úttörők azok, akik elég éberek, hogy fölfedezzék jelenlegi ismereteink hiányosságait, és rájönnek, hogy határai mögött ott rejlik a felelet. Megbűvöli őket az ismert kérdés és az ismeretlen felelet közötti feszültség. Kalandra indulnak. A földrajzban az ismert folyó csalogatja a kutatókat ismeretlen forrása felé. A fizikában az ismert tümemény gondolkodásra indít ismeretlen oka felől. A teológiában még nagyobb lehet a csábítás: egy misztérium ismert oldalai ismeretlen mélyeinek kikutatására hívnak.

Boldogok a kérdezők! Ők vezetik új korba az emberiséget. Nem Szókratész kezdeményezte-e kérdéseivel azt a mozgalmat, amely Platón és Arisztotelészt adta nekünk? Nem Abélard vezette-e be azt a kutatási módszert, amelynek segítségével Aquinói Tamás megalkothatta nagyszerű teológiai szintézisét?

Ha borús napok járnak az Egyházban, ha nem érezzük boldognak magunkat, annak az is lehet az oka, hogy túlságosan csak feleletekkel foglalkozunk, és kevés a türelmünk a kérdésekhez. Szeretjük az ismertnek a biztonságát, riadtan futunk el az ismerentől. Mi történnék, ha minden tudós összejövetel, minden szent szinodus kijelentené, hogy haladékokat ad a feleletekre, és csak azért ülne össze, hogy kérdéseket formulázzon? Nem hozna-e egy ilyen képtelen kezdeményezés friss levegőt és új életet közösségeinkbe?

Természetesen nem akármilyen kérdés felel meg. A helyes kérdésekre van szükség. Ostobán mindenki tud kérdezni. A helyes kérdés megtalálása azonban tanulást és intelligenciát követel. A jó kérdés jelzőtábla: rámutat a fejlődési folyamat hiányzó tagjára. Az előző feleletekből nő ki, összefoglalja, egybefogja őket. Keresi a kulcsot, amelynek segítségével fölfedezzük azt az elemet, amittől tudásunk harmonikus egészé válik.

A teológusok hivatásos kérdésfölvetők. Feladatuk az, hogy a keresztény közösséget okosan vezessék Isten titkainak mélyebb megértése felé. A zsinatra összegyűlt vagy bármilyen módon Péter utóda körül egyesült püspökök

karizmája, hogy különféle álláspontok közül kiválasszák azt az egyet, amely tévedés nélkül hirdeti Isten ígését. De hogy adhassanak feleletet, ha nem hallottak kérdéseket?

A II. vatikáni zsinat története igazolja ezt az elméletet. A püspökök jó feleleteket adtak, mert helyes kérdéseket hallottak, – ezeket a teológusok már korábban fölvetették. A Lélek volt azokkal, akik feleltek. De nagyon erősen ott kellett lennie a kérdezőkkel is.

Ha azt mondanánk, hogy az Egyháznak szüksége van püspökökre, de meglehet teológusok nélkül, azt állítanánk, hogy szüksége van megállapításokra, de megélhet értelmes kutatás nélkül. Milyen szánalomra méltók lennénk így! Az Egyháznak egyformán szüksége van püspökökre és teológusokra, és ők is rászorulnak egymásra. A jó egészséghez az kell, hogy a testben minden szerv jól működjék, mindegyik képessége szerint. Ha nem vetnének föl új kérdéseket, az Egyház holtpontra jutna, nem haladna előre a teljes igazság felé. Pedig hát haladnia kell. Írva van: „Ha eljön az igazság Lelke, ő majd elvezet titeket a teljes igazságra” (Jn 16,13).

De azért ne essünk szélsőségekbe. A keresztények nemcsak kérdésekből élnek.

Pápák és püspökök a történelem során sokszor adtak hiteles feleleteket a Lélekben. Népünk azzal tisztelte meg őket, hogy emlékműveket emelt nekik. Jól tették. Szükségünk van a megbecsülés ilyen külső jeleire is. Talán most elérkezett az ideje, hogy valahol szobrot emeljenek annak az ismeretlen teológusnak, aki a Lélekben előre merészkedett veszélyes zónákba, hogy a közösségnek új kilátásokat, új látóhatárt nyisson. A szobor talapzatán ez az egyszerű felirat állna: „Boldogok a kérdezők.”

2. Forduljunk a személyek felé!

A valóban áldott emlékü XXIII. János pápa idején Rómában éltem. Halála éjszakáján történetesen nem voltam a városban. Másnap visszatértem azon a kereken guruló kis piacon, ami egy olasz autóbusz. Mindenki a boldogult pápa életéről és tetteiről beszélgetett. Egyszerre a máskülönben hallgatag vezető is bekapcsol-

lódott. Kijelentette: „Ez a pápa megérezte velünk, hogy emberek vagyunk.”

Azóta is sok nyelven hallottam és olvastam János pápa dicséretét. Különböző országokban láttam neki szentelt emlékműveket. De egyik sem hagyott bennem mélyebb benyomást az ismeretlen buszvezető egyszerű szavainál.

Ugyan mit csinálhatott a középkori ruhákba öltözött XXIII. János, aki a Vatikánváros ragyogásából kormányozta az Egyházat, hogy ez a rosszul fizetett, agyon dolgozott ember emberebbnek érezte magát tőle?

Lehet, hogy csupán a jóság ajándékát kapta Istentől, és adta tovább. Olyan jóságot, amelyet csak a legfinomabb óborhoz hasonlíthatunk. Nekünk talán nincs ilyen borunk. De azért megkérdezhetjük: mit tehetünk, hogy mások embernek érezzék tőle magukat?

Ha egy ilyen egyszerű mindennapi elmélkedésben megengedhetők filozófiai kifejezések, ezt felelnénk: forduljunk az elvonttól a konkrétához, térjünk át az eszmék elsőbbségéről a személyek elsőbbségére.

Alapvető magatartási kérdésről van itt szó.

Az egyik magatartásfajta egy elvont ideál kergetése. Ebben az Isten alkotta mindenségben elbűvölhet bennünket az eszmék rendszere, a szép új világ eszméi, amelyet mindenáron meg tudunk teremteni, meg kell teremtenünk. Csak logikus, hogy ha valakivel – akárkivel – összevetődünk, minden tőlünk telhetőt megteszünk, hogy megjavítsuk a sorsát, és átalakítsuk emberünket az elménkben hordott kép szerint.

A másik lehetőség: tiszteletteljes megállapodás a valóság előtt. Döbbenet és csodálattal állhatunk egy értelmes és szabad emberi személy előtt, akiben Isten képe bontakozik ki. Semmiképpen nem akarjuk kicsavarni az egyéniségét. Legfőljebb tapasztalatokat, meglátásokat nyújtunk neki: ha akarja, fogadja el. Azt óhajtjuk, hogy belülről növekedjék saját képessége szerint.

Ez a kétféle magatartás nagyon is valóságos.

A civilizáció története tele van olyan emberekkel, akik kiépítettek egy gondolatrendszert, és azután mindenkit bele akartak kényszeríteni. Ha hatalomra jutottak, zsarnokká lettek. Tipikus eset VIII. Henriké: ha egy fej nem hajlott meg előtte, az legördült. Ebben a folyamatban az áldozatok már nem érezték magukat embernek.

Voltak mások, akikben élt egy jobb világ elképzelése, de soha nem próbálták rákényszeríteni senki emberfiára. Csak éppen mindenkit köszöntöttek az úton. Assisi Szent Ferenc ilyen ember volt. Sugározta a jószágot, és ezzel csodálatosan segített másoknak, hogy növekedjenek bölcsességben és kedvességben. Aki csak találkozott vele, azt kellett éreznie magáról, hogy ember.

De nemcsak történelmi tárgy ez: sokkal közelebbi. Mind a két magatartást jól fölfedezhetjük saját magunkban. Gondolkodásunk és szívünk időnként annyira eszményekre összpontosul, hogy az emberi személyek pusztán eszközökké válnak céljaink elérésére. Azt kívánjuk, hogy a mi fejünkkel gondolkodjanak, a mi kívánságunk szerint éljenek. Ha nem, akkor ugyan nem öljük meg őket – manapság ölni nem olyan könnyű –, csak egyszerűen „ejtjük”: ez a modern útja, hogy a más vélemény levőket eltegyük láb alól.

Máskor, jobb percekben megérezzük valamit az emberi lény Istentől kapott önállóságából, tiszteletben tartjuk, és nem avatkozunk be más személyek növekedési folyamatába.

Eszméinket persze „a nagyobb jó érdekében” próbáljuk másokra kényszeríteni. De ez a nagyobb jó csak a képzeletünkben létezik. A való világban csak élő személyek vannak, és azoknak semmi sem jobb, mint szabadságuk és értelmük nagyobb kibontakozása. Ki vagyok én, hogy előírjam: mindenkinek el kell érnie azt az elvont eszményt, amelyet én felfogok és csodálok? Még veszedelmesebb a szofizma, ha vallásos színezetet ölt. A konzervatívok Isten országáért támadják meg vagy „ejtik” a liberálisokat, a liberálisok pedig ugyanezért rágalmazzák vagy bélyegzik meg a konzervatívokat. Valójában mindegyik oldal helytelenül jár el, mindegyiknek meg kell térnie: eszmék helyett személyeket felkarolnia.

Merem állítani: amikor János pápa olyan barátságos volt mindenkihez, a legtávolabb állót is beleértve, akkor az emberi személyiség értékét próbálta támogatni, ha nem is nagyon beszélt róla. Ezt érezte-e meg az autóbuszvezető? Mindenesetre meg volt győződve, hogy akármilyenek is a politikai vagy vallásos eszméi, a pápa tisztelte őt.

De joggal kérdezheti valaki: mi az objektív mérték mindebben? Ha nézeteikre és tetteikre való tekintet nél-

kül támogatjuk a személyeket, nem vezet-e ez a társadalom teljes bomlására? Hiszen akkor minden hazugot, rablót és gyilkost is pártolunk!

Igen, szükség van bizonyos fenntartásokra. A közösség javát törvényeknek és szabályoknak kell szolgálniuk. Ha valaki megszegi ezeket, annak a személyiségét még mindig támogatni kell, – csak hogy egy fogházon belül. Nem vagyunk a szabadjára bocsátott anarchia ügyvédei. Hogy elkerülhessük ezt a szélsőséges esetet, a teendő a következő: Mihelyt összeütközés kezd kialakulni egyén és közösség közt, minden lehetőt meg kell tennünk a személy támogatására, hogy szabadon elfogadja közössége eszményeit és céljait. Az elfogadásnak önként kell sarjadnia belőle. Ez persze jó adag türelmet és megértést igényelhet, sokkal többet, mint egy gondolatrendszer vagy cselekvésmód rákényszerítése. De ez alkotja a szabad társadalmat!

Továbbá senki sem tisztelheti mások emberi mivoltát, ha nem fedezte föl önmagát, mint gondolkodó és szabad személyt. Ostoba ideológiák gyakran azért sikeresek, azért sodornak nagy csoportokat rossz irányba, mert csak kevesen eszmélnek személyi mivoltukra, kevesen használják értelmüket és szabadságukat. Sok ember soha nem fejlődik ki bensőleg; pusztán kívülről kapott gondolati mintákat másolnak.

János pápaságának egyik szembetűnő vonása az volt, hogy mindjárt kezdettől annyi megállapodott kicsi és nagy szokást megrázkódtatott. Emlékszem, hogyan érkezett meg hamvazószerdán a régi Szent Anasztázia templomhoz, hogy az ősi római szokásnak megfelelően böjti körmenetet vezessen a dombon épült Szent Szabinába. Mikor kiszállt főpapi kocsijából, a tömegben észrevette egy régi barátját. Odafordult hozzá, meghajolt és kalapemeléssel köszöntötte. A jelenet egy ott álló komoly professzorból ezt a megjegyzést váltotta ki: „Ez az ember még mindig nem tud pápa módjára viselkedni”.

János csak úgy üdvözölhette vidáman barátját, úgy ingathatta meg a professzor ünnepélyességét, hogy előbb ő maga személyiséggé vált. Meg kellett tanulnia, hogy szabadon járja a maga útját. Mikor történt ez? A modernista válság idején, amikor püspökére a gyanú árnyéka borult, és az ifjú pap vele együtt szenvedett? Vagy Bulgáriában, magános diplomataküldetésén? Vagy Pá-

rizsban, a nagy háborút követő sok válság között? Nem tudjuk. De valahol útközben Angelo Giuseppe Roncalli fölfedezte, hogyan kell személyiségnek lenni. És azzá lett. Mikor pedig ura lett önmagának, senki emberfiának nem hízelt, és egyetlen adott mintát sem követett. Nem csoda, hogy másokkal is meg tudta éreztetni embervoltukat.

Független gondolkodásának köszönhetjük a Zsinatot.

János sokat és alaposan tanult Mesterétől, Jézustól. Hiszen Jézus is nagyon sokakkal – halászokkal és vámszedőkkel, utcalányokkal és házasságtörőkkel, vakokkal és bénákkal – megérezte, hogy emberek.

3. A szerény válasz: Nem tudjuk

Isten igéje hasonló a mustármaghoz. Az égből jött Jó Ember egyszerűen elvetette. Azóta folyvást növekedett, kivirágzott és százszoros gyümölcsöt hozott.

Isten azért adta az Ország titkait, hogy megértsük őket, és ez a megértési folyamat végighúzódik a keresztény történelmen. Az Úr az igazságot mondta tanítványainak, de nem vezette be őket a teljes igazságba. Ezt Szentlelke teszi meg.

Isten igéje csodás módon belépett történelmünk határai közé. Ott van, és nem mehet veszendőbe. Állandó megléte Isten hűségének jele népe iránt. Azért van közöttünk, hogy növekedjék és terjedjen. Életereje a Lélek jele. Ha egyszer megkaptuk, átalakít bennünket: fokozatosan bele kell nőnünk az Ige végtelen dimenziójába.

Isten igéjének élő jellege és fokozatos megértése magyarázza azt a paradoxont, hogy ismerjük az igazságot, és mégsem ismerjük. Bölcssek és tudatlanok vagyunk egyszerre.

Ismerjük az igazságot. Az Írásban szól hozzánk az Ige. Püspökeink zsinatai folyvást magyarázták, meghatározták a történelem során. Minden hívő imája az egész földkerekségen folyvást vallotta. Bizalommal mondhatjuk: tudjuk. Hisszük.

És mégis sokat nem ismerünk az igazságból. Mindannyian, Isten egész népe: hívők, papok, püspökök, pápák, kutatjuk, hogyan érthetnénk meg jobban Isten titkait. A végeredmény nem lehet az igazság tagadása,

azonban az Úr nem biztosított arról, hogy a folyamat minden lépése sikeres lesz. Csakugyan tudjuk a történelemből, hogy a keresés során gyakran előfordultak tájékozatlan korszakok, kétségek és hozzávetőleges állítások, míg végre az Egyház eljutott a végső ítéletig. Isten népe a teljes igazság felé vezető útján emberi korlátozásoknak van alávetve.

Néha szilárdan meg kell állapítanunk: ismerjük az igazságot. Máskor azt kell mondanunk: nem ismerjük – még nem.

Szilárdságnak és kételynek, ismeretnek és nemismerésnek ezt a dialektikáját leírni könnyű, de ilyen ellentétek kellős közepén élni szinte lehetetlen feladat. Hiszen hogy lehet valakinek egyik pillanatban isteni bizonyossága, ha a következőben mégis habozik?

Valóban nagy kísértésbe eshetünk, hogy mindig jól értesültnek mutassuk magunkat.

Miután az I. vatikáni zsinaton kimondták a tévedhetetlenség tanát, az Egyházban kifejlődött egy olyan irány, hogy sok ítéletet – olyanokat is, amelyek nem szolgáltak rá erre – végleges jelleggel ruházzanak fel. Az egyházi embereknek szokásukká vált úgy beszélni, mintha hozzávetőleges véleményük maga a változhatatlan igazság volna. A hívők pedig lovat adtak alájuk azzal, hogy minden esetben világos, pontos feleletet kértek. Az Egyháznak csak tudnia kell! Ettől már csak egy lépés volt odáig, hogy zavarossá váljék a különbség a végső igazság és tiszteletreméltó hipotézisek között. Egyházi hivatalnokok gyakran ugyanolyan engedelmességet kívántak meg mind a két esetben. Akik pedig nem engedelmeskedtek egyenlőképpen, azokról könnyen kimondták, hogy hiányos bennük a hit szelleme. Mindennek háttérében az a hallgatólagos föltételezés húzódott meg, hogy ha egy kérdés fölmerül, megvan rá a világos felelet, és a papok, a püspökök, a pápa abban a pillanatban meg is tudják találni, ha szükség van rá. Hisz hogy is mondhatnánk valaha mi, az Isten Egyháza, hogy: nem tudjuk?

Azonban újabb fejlemények igen sok területen: természettudományok és szellemi tudományok, filozófia és teológia terén számos kérdést vetettek föl, amelyre az Egyház nem tud közvetlen feleletet adni. Az orvostudomány azt kérdezi: megengedhetők-e bizonyos operációk

és átültetések? mi az élet és mi a halál? Nem tudunk abban a pillanatban felelni. Nemcsak a Lélek vezérlő fényére van szükségünk, hanem időre is, hogy tanulmányokat folytassunk és elmélkedjünk. Nem következik ebből, hogy egy szép napon nem találjuk meg a helyes feleletet, de az igen, hogy ma a keresés stádiumában vagyunk, és csak azt mondhatjuk: nem tudjuk.

Hasonló helyzet adódhat bármikor a teológia egész mezején. Az egyházkormányzó hatalom kollegiális természetének következményeit még meg sem értettük teljesen, nem hogy gyakorlatba vittük volna át. A szentségek teológiája csupa kérdés, és a felelet keresése ugrásszerűen halad. Tanúsítja ezt a bűnbánat szentségének és a betegek kenetének újfajta megközelítése.

A keresés türelmet igényel. Sem a hívők közösségének, sem a püspököknek vagy a pápának nincs varázsvesszeje, hogy máról holnapra megmutassa a helyes feleletet. Nem utasíthatjuk Isten Lelkét, hogy kényünk-kedvünk szerint nyilatkoztassa ki a teljes igazságot.

Ha új kérdések merülnek föl, teológusok és püspökök legyenek lassúak a teljes igazság kijelentésében, és a hívők se hajszolják bele őket elhamarkodott nyilatkozatokba. Mindannyiunknak meg kell tanulnunk, hogy beérjük ezzel a szerény felelettel: nem tudjuk. A történelem minden pontján éppen olyan boldogok vagyunk tudatlanságunkban, mint tudományunkban. Helyesebben boldogok vagyunk, mert tudjuk, hogy Isten hűséges népéhez – akármilyen tudatlan is ez a nép.

De mit tegyünk közben? Az élet gyakran nem tűri a késedelmet. Cselekednünk kell, akár tájékozottak vagyunk, akár nem. A sebész nem várhat a Szentlélek megszólalására!

Ilyen körülmények között Istennek az a kívánsága, hogy egy felelős személy döntsön adott tájékozottsága alapján. Ez minden. Akárhogy is választ, az helyes lépés lesz a valóságos világban. Isten mellette fog állni, bár-hogyan döntött. Ha később, bővebb ismeretek alapján kiderül, hogy a döntés helytelen volt, felelős embernek képesnek kell lennie arra is, hogy visszaforduljon és megfelelőbben válasszon. Az ilyen lehetőség emberi életünk velejárója, része.

Hűséges az Isten az ő népéhez, akár tudós, akár tudatlan ez a nép.

BŰN ÉS JÓSÁG

4. Ugyan mi történt a bűnnel?

„Nincs többé bűn” – így vagy hasonlóképpen panaszkodnak ma. Persze senki sem úgy érti, hogy a régi tettek nem fordulnának elő többé, inkább hogy már nem nevezik nevükön őket. Senki sem mondja, hogy a dolgok valóságos állapota változott, inkább elvesztettük a bűn iránti érzékünket.

Van igazság ebben a panaszban. Változás állott be az istenfélő emberek gondolkodásában a bűn értelmezése terén. A változás egyfelől rossz, másfelől jó irányú.

Egyfelől rossz.

Ha meggyengül a mindenható Istenbe és az ember isteni rendeltetésébe vetett hit, csökken a bűn iránti érzék is. Egy apró Isten meg egy apró ember közt nincs tér kozmikus összeütközésre. Ha hasadás áll be kettejük között, valahogy másképp kell magyarázni, mint hogy az ember meg akarja fosztani trónjától az Urat. A keresztény erkölcstan nem szólhat többé személyek közötti viszony feszültségeiről és döbbenetes meglepetéseiről, hanem szükségképpen az emberi viselkedés tudományává válik.

A hit ilyen hanyatlásának és rengésének lehetünk ma tanúi, minden következményével együtt. A gonoszság titka már nem titok többé. Isten és ember viszonyát emberi szabályok határozzák meg. Minthogy pedig a viszony kétoldalú, az ilyen egyoldalú megközelítéssel nem boldogulunk. Csak műártatlanságot ad az embernek.

De van a változásban jó is, amint a misztérium kibontakozik. Misztériumról beszélünk, mert keresztény embernek itt kezdődik a bűn megértése, a hit aktusával. Mit nyilatkoztat ki a hit?

A bűn jelentése gyökerében a következő: az ember komoly kísérletet tesz, hogy Istenné legyen. Ez áll a Bibliában, éppen a bűnbeesés történetében. A kígyó megkísérti Évát: izlelje meg a tiltott gyümölcsöt, hogy ő és férje istenekhez váljanak hasonlóvá, mint „jó és rossz tudói”.

De ez a „tudás” nem egyszerűen azt jelenti, hogy valami halvány értelmi tájékozottság birtokába jutnak. Sokkal többet: a jó és a rossz eldöntésének hatalmát és az ennek megfelelő cselekvés jogát. „A teljes erkölcsi függetlenség igénye, amellyel az ember visszautasítja teremtett állapotának elismerését” – mondja a Jeruzsálemi Biblia kommentátora.

Teremtmény esetében a döntés szuverén jogának igénye mindenképpen lázadó tett. De ebben a lázadásban van valami nagy. Az ember végtelenbe nyúló vágyát árulja el, és azt a rejtett képességét, hogy a végtelen felé törekedjék. A Biblia nem hagy kétséget afelől, hogy az eredmény: kozmikus tragédia, az összeütköző személyek nagysága miatt.

Éppen azért kellett Istenember megváltásunkra, mert a bűn nem kevesebb, mint kozmikus tragédia. Titokzatos viszony áll fenn Ádám bűne és Krisztus eljövetele között: „Lám, mennyire szükséges volt Ádám vétke, hogy Krisztus legyen váltságának díja! Ó szerencsés vétek, hogy ily hatalmas és fölséges Megváltót kívánt és érdemelt!” (Exsultet)

Krisztus nem bagatell dolgokért halt meg.

A keresztény számára a bűn a gonoszság titka marad; alapja az Isten nagyságába és az ember nagyságába vetett hit. Isten az egész teremtés Ura, de az embernek megvan az a félelmetes képessége, hogy NEMet mondjon neki. Még a pokolról szóló tanítás is, mint a keresztény hagyomány része, az ember nagyságának bizonyossága: képes arra, hogy egy örökkévalóságon át NEMet mondjon minden idők Urának.

Következésképpen a bűn végső soron nem valami elvont aktus, bármilyen gondosan határoznánk is meg ezt. Hanem egy emberi személy konkrét állapota, aki újból megkísérel a szuverén szabadság megszerzését, és maga akarja eldönteni, mi jó, mi rossz. Ennek az állapotnak igazi büntetése: a szóbanforgó személy két dinamikus erő összecsapásának eredményeként lényének mélyén kettéhasad. Egyik erő a gyengéd vágyakozás Atyja felé, amelyet maga a teremtés ténye ültetett beléje; másik az erőszakos lázadás ellene, saját választásából. Az ilyen mély belső ellentmondás szükségképpen fölemészti és elpusztítja a bűnöst. Orvossága nem lehet más, mint a

belső egység helyreállítása megbánással. Amikor fölülkerekedik a szeretet, a bűntől széttépett emberi személyiség ismét egészsé válik.

Igaz, a bűn folyvást itt ólálkodik körülöttünk. Az embernek megvan az a félelmetes képessége, hogy kinyújtsa a kezét a jó és rossz eldöntésének hatalma után, és így bűnössé váljék. De itt van mellettünk egy ezzel vetekedő, sőt végtelen irgalom képessége is. Ha egy ember megbánja bűnét, az Atya Lelkének minden erejével feltámasztja halottaiból, és vég nélküli életet ad neki.

5. Ki a szent? Ki a jó keresztény?

Hányszor hallottuk valakiről, hogy szent, mert nem eszik, nem iszik, vagy nem alszik! Igazán úgy látszik, hogy Isten csodásan tartja életben. Csakhogy előbb-utóbb fölfedezzük: lehet valaki éhes, lehet szomjas, viraszthat akár hajnalig, és mégsem szent.

Hányszor hallotruk, hogy valaki szent, mert erényes! Se nem kapzsi, se nem fösvény, se nem fecsegő, se nem szófukar, se nem siet, se nem késik, hanem mindenben éppen a helyes úton jár. Csakhogy előbb-utóbb megint csak fölfedezzük: lehet, hogy valaki mindent helyesen csinál, még sincs meg benne a szentség nehezen meghatározható tulajdonsága.

Szent Pál olyan erősen és kizárólagosan fejezi ki ezt, hogy félünk idézni. Mégis idéznünk kell: „Szólhatok az emberek vagy az angyalok nyelvén, ha szeretet nincs bennem, csak zengő érc vagyok vagy pengő cimbalom. Lehet prófétáló tehetségem, ismerhetem az összes titkokat és mind a tudományokat, hitemmel elmozdíthatom a hegyeket, ha szeretet nincs bennem, mit sem érek. Szétoszthatom mindenemet a nélkülözők közt, odaadhatom a testemet is égő áldozatul, ha szeretet nincs bennem, mit sem használ nekem” (1Kor 13,1-3).

Pál mintha ellentmondana az evangéliumnak! Hiszen János szerint az Úr ezt mondja: „Senkinek sincs nagyobb szeretete annál, aki életét adja barátaiért” (Jn 15,13). Pál viszont azt állítja: „Szétoszthatom mindenemet a nélkülözők közt, odaadhatom a testemet is égő áldozatul, ha szeretet nincs bennem, mit sem használ nekem.”

Úgy látszik, még az Újszövetség íróinak is megvoltak a maguk problémái, mikor a szent élet lényegét akarták megragadni.

A kulcs Pál tanítása, amelyet különben János is megerősít: A keresztény szent élete nem cselekedetekben rejlik, hanem valahol sokkal mélyebben a személyiségben. Lényege a szeretet; vagyis a Szentlélek ajándéka.

A szent élet lényege nem lehet semmiféle egyes aktus: azoknak nincs önálló létük, csupán egy mélyebb valóság megnyilvánulásai. A szentség konkrétan van meg az emberben, minden cselekedeten túli mélyben.

De a cselekedetek sem jelentéktelenek: azok a belső lelkiület jelei. Egyesek talán világos üzenetet hoznak az illető életének szent vagy nem szent irányáról. Mások esetleg kétértelműek, azt jelzik, hogy közelebbi vizsgálatra van szükség.

Ha valaki életét adja barátaiért, mégpedig tudatosan és készségesen, akkor nagyobb erő működik benne, mint a saját természetes ösztöne. Az azért virraszt benne, hogy sűrűsse: őrizze meg életét. Amikor odaadja, ezzel túllép minden szükségletén és gyönyörűségén, fölébe emelkedik önmagának, hogy egy másik ember személyi értékét támogassa.

Az ilyesmi olyan ritka, hogy joggal következtethetünk belőle egy titokzatos energia jelenlétére, – ezt nevezi Pál szeretetnek. És ha Jézus az a barát, akiért az illető elveszíti életét, akkor teljesen bizonyos, hogy energiája csakugyan a Szentlélektől beleöntött szeretet.

Sok más, ami rendszerint együtt jár a szentséggel – például kedves és nemes magatartás, egyensúly a végletek között, mindenféle önmegtartóztatás, a test sanyargatása, és így tovább – mind nem egyértelmű jel. Lehet a szeretet gyümölcse, de nem mindig az. Bizonyára jó gyümölcsök, de a közönséges emberi erő is megteremheti őket.

Végül vannak olyan cselekedetek, amelyek emberségünkben fakadnak, és egyszerűen kicsik ahhoz, hogy jelentőségük legyen. Nincs elég mély gyökerük, tehát nem árulják el, mi rejlik az ember szívében.

A helyes kérdés nem annyira ez: „Mi az életszentség?” hanem ez: „Kicsoda szent?” Vagyis nyergeljünk át az elvontról a konkrétúra, az eszmékről az eleven emberre.

Tehát kicsoda szent?

Először is ismerjük el: az emberi személy mindenestül szent, mert Isten képmására van teremtvé. Értelmes és szabad; isteni szikra él benne.

Ez azonban nem felelet kérdéseinkre. Mi a szent ember megnyilvánulásaira vagyunk kíváncsiak. Arra, amikor Istentől kapott adományai megelevenedtek, kivirágzottak, és százszoros gyümölcsöt hoznak.

A kulcs életének irányában rejlik: állandóan és szilárdan Isten felé tart.

Ezt a mozgást sokféle módon lehet kifejezésre juttatni. Mária Magdolna megtérésének pillanatában elment az Úrhoz, és drága kenettel kente meg a lábát. Ezzel megfelelően kifejezte belső mozgásának új irányát. Ettől kezdve szent volt: akármi történt vele, az Urért élt. A bíráló farizeus nem volt képes megérteni, mi történt. Az ő szemében a szent élet szabályok halmozását jelentette, amiből Máriában ugyancsak kevés volt.

A szentség éppen azért nehezen meghatározható és megfogható, mert belső folyamat. Meglehet az éppen csak megtért bűnösben. Hiányozhat az írástudóból, aki emberemlékezet óta gyakorolta a törvényt.

Minthogy az ember életének alapvető irányában rejlik, összefér azzal is, hogy közben furcsa dolgok esnek meg, mindaddig, amíg az illető nem törődik bele. Isten szeretete uralkodóvá lehet olyan ember életében is, aki még mindig nem képes megérteni ennek teljes jelentőségét. Loyolai Ignác már mindenestül megtért Isten szolgálatára, amikor utazás közben egy mórral találkozott. A mór tagadta Miasszonyunk szüzességét. Inigót felháborította ez az érzéketlenség az igazság iránt, és megakarta büntetni a mórt, – de csak Isten helyeslésével. Úgy határozott tehát, hogy Isten üzenetét számára viselkedéséből olvassa ki, amelyen poroszkált. Ha az állat követi a mórt a legközelebbi útkanyarig, akkor annak kezétől kell meghalnia. Ha nem, akkor meghagyja tévedését – és életét. Inigo életének mozgási iránya Isten felé tartott, de gondolkodása és szíve még nem idomult nemes Mesterének igényeihez. Szent volt, mert visszavonhatatlanul Istenre szegezte tekintetét. De még hosszú utat kellett megtennie; hiszen meg akarta ölni a mórt.

Szent az, akinek látóhatára megszabadult emberi korlátaitól, akinek látása kitágult a mérhetetlen és vég-

telen Isten tudomásul vételéig. Mintha egy jól megépített ház falait lebontanák, és elénk tárulna a hegyek és óceánok roppant látványa.

A szent hajlíthatatlanul e felé a tudomásul vett új világ felé tart. Azért teszi, mert mindenén túl egy személy jelenlétét érzi, aki hívja és fut előle, aki közel van és mérhetetlenül távol, aki valóságos, de nem emberileg érzékelhető valósággal.

Ennek az Isten felé tartó mozgásnak a forrása egy belső energia, a Lélek adománya. Ezt hívja Pál szeretetnek.

Most már megértjük, miért nem tehetnek valakit soha szentté sztatikus erények vagy szabályok megtartása.

A szent végső soron egész lényével beszél hozzánk Istenről. Tisztán látó hittel és nagy türelemmel néz a világra. Balgának tűnő szeretettel cselekszik. A Hatalmas e közeli barátaira Izaiás próféta szavait alkalmazhatjuk, amelyeket eredetileg az Úrról mondott: az ő gondolataik nem a mi gondolataink, az ő utaik nem a mi utaink. Isten gondolatait és utait tanulták meg.

6. A kicsinyek bűnei

Az ember üdvözülhet anélkül, hogy egyáltalán ismerne a keresztény Egyházat. De nem tudhatja, milyen nagy Isten irgalma, ha nem hallotta a Jóhírt ettől az Egyháztól. Valóban, Isten irgalmának hirdetése a keresztény közösség első feladata.

Ennek a titoknak a kinyilvánításával vagyunk megbízva, és ebben kétféleképpen hibázhatunk. Vagy úgy, hogy a Krisztus meghúzta határokon túl terjesztjük az irgalom ajándékát, vagy úgy, hogy valami földi okosságból leszűkítjük.

Itt azt a kérdést vetjük föl: csakugyan hűen hirdettük-e az Úr irgalmát az ő kicsinyeinek, a gyermekeknek?

A kérdést azt a gyakori állítás teszi időszerűvé, hogy a gyermekek képesek halálos bűn elkövetésére. Például Henry Davis erkölcssteológiájában, az egyik közhasználatú angol szakkönyvben ezt olvassuk: „Az értelem használatát a gyermek akkor éri el, ha képes súlyos bűnre . . .

ezt feltételezhetjük a hetedik életév betöltése után, de előbb is bekövetkezhet.” Azt mondhatjuk: Davis könyve zsinat előtti, hiszen 1948-ban jelent meg. De a zsinat utáni „Új Katolikus Enciklopédia” „Gyónás” cikke ugyanezt állítja. Sok újabb erkölcsi szakember természetesen már nem így írna. De ha valaki kételkedik, hogy a régi gondolkodás még mindig közöttünk él, gondolkozzék csak el a közelmúlt vitáiról az első gyónásra és áldozásra vonatkozólag.

Erős okok vannak arra, hogy azt mondjuk: a gyermek hét éves korában és még jóval azon túl sem képes halálos bűnt elkövetni. Sok tény megfontolása mutatja azt is, hogy a keresztények, a hivatalos Egyházat is beleértve, hallgatagon már régen elismerték ezt. Az igazoló érveket mind a józan eszből, mind a teológiából és pszichológiából meríthetjük.

Mit értünk halálos bűnön? Az ember teljes szabadsággal és világos tudattal egy új életmódot, állapotot választ: kizárja Istent az életéből, és így egyedül marad. Következménye a kárhozat: Isten szentesíti azt, amit az ember akart. Egy angol író, C. S. Lewis, erős képpel fejezte ezt ki: ha Isten egy autóbust küldene a pokol kapujához, hogy elvigye azt, aki az égbe akar menni, de azzal a feltétellel, hogy mielőtt a kocsiba lép, azt mondja: „Bocsánatot kérek” – nem lenne jelentkező. Halálos bűn nincs végzetes választás nélkül.

A bűnnek ez a felfogása abban a hitünkben gyökerezik, hogy Isten igazságos és jó. Nem utasít vissza senkit, aki őt vissza nem utasította; „nem töri le a megrokkant nádat, a pislákoló mécset nem oltja el” (Mt 12,20). A bűn helyes teológiáját csakis Isten helyes képének alapján alkothatjuk meg. Arra a kérdésre, hogy mi a halálos bűn, az örök kárhozatra vezető bűn, aszerint felelünk, ahogyan egy másik, alapvetőbb kérdést megválasztunk: Ki a mi Istenünk?

Nézetünk szerint az erkölcsnának és a dogmatikának, tehát az erkölcs tudományának és Isten tudományának szétválása nagy mértékben hozzájárult a bűn téves felfogásához.

Az olyan Isten képe, aki végleg, örökre eltaszítaná saját teremtményeit, ha kevesebbet követnek el, mint az imént leírt bűn, szöges ellentétben lenne a Jézustól kinyilatkoztatott Isten-képpel.

Történetileg nem nehéz kiáltó különbséget fölfedeznünk egyes teológusok bűnfogalma között (különösen az utóbbi századokban) meg az Egyház lényegében változatlan gyakorlati magatartása között. Szükségtelen mondanunk: az Egyház igazi felfogását gyakran jobban megtaláljuk csendes gyakorlatában, mint íróinak elméltedéseiben.

Az egyházjog kimondja, hogy 14 év alatti gyermekek mentesülnek minden olyan büntetés – pl. kiközösítés – alól, amely rendes körülmények között egy bűntény rendes következménye. Arra is felhívja az egyházi bírakat, hogy könyörületesen bánjanak bűnöző fiatalokkal. Ne mondjanak ki rájuk ridegen büntető, súlyos ítéletet; csak „nevelő természetű büntetést” adjanak. Továbbá a fiatal kor, még 14 éven felül is, enyhítő körülmény az ítéletben. Nem is szólva arról, hogy a teljes felelősséghez komoly bűntény esetében (pl. hittagadás) az Egyház nagykorúságot (21 év) követel meg.

Ésszerű-e, hogy ugyanaz az Egyház, amely minden nagy szigorúságot megtilt gyermekek és fiatalok iránt, ünnepélyesen kijelentené: én mindig irgalmazok, de a legkönyörületesebb Bíró kész örök halálra ítélni őket? Az Egyház föltételezi: fiataikorúak nem képesek olyan bűntettet elkövetni, amely indokolttá tenné kizárásukat a földi közösségből. Föltételezheti-e ugyanez az Egyház, hogy olyan gyökeres bűnt tudnak elkövetni, amely kényszerítené Istent, hogy kizárja őket egy örökkévalóságon át Országából?

Nem indíthat-e továbbá óvatosságra bennünket Jézus magatartása? Az ő korának ifjúsága (hát még a gyerekek) aligha volt jobb, mint korunk fiataljai. Ha az elkárhozásnak olyan közvetlen veszélyében forogtak volna, mint sok klasszikus erkölctani könyvünk ítéli, vajon nem figyelmeztette volna-e őket? Annál is inkább, mert mint fiatalok kevésbé vették észre a veszélyt. Jézus ajkán számos figyelmeztetés hangzott el, de mind felnőtteknek: a farizeusoknak, az írástudóknak, másoknak, akik hallották szavát, de nem hallgattak rá, látták a jeleket, de nem hittek. A kicsinyeket soha nem intette.

Emberies meggondolások sohasem idegenek a kereszténységtől. Korunkban az emberségesség egyik jele, hogy egyetlen művelt állam sem szab ki főbenjáró büntetést fiatakorúra, akármilyen súlyos is a bűntette. A törvény-

hozók, esküdszékek és bírák föltételezik, hogy egy fiatal nem lehet olyan romlott, hogy halált érdemeljen. A keresztények helyeslik ezt a bölcsességet. Következtes föltételezés-e akkor, hogy ezek a fiatalkorúak hét esztendő betöltése után értelmes és szabad választással annyira a rossz mellett dönthetnek, hogy örök kárhozatot érdemeljenek? Ha az emberi jogtudomány könyveit összehasonlítjuk az erkölcssteológia bizonyos kézikönyveivel, nem kell-e arra a következtetésre jutnunk, hogy az emberi irgalom nagyobbban látszik Isten könyörületénél?

Tanulságos a gyermek növekedésének rendes folyamata is egy boldog családban. Minden gyermeket meg kell tanítani a jó és rossz különbségére és cselekedeteinek következményeire. Olyan családban, ahol van emberiség, ez a nevelés szerető légkörben megy végbe. Ha a gyermek rosszat tesz, a szülők nem fenyegetik az-zal, hogy elkergetik hazulról, hogy örökre kizárják az otthon szeretetéből!

Mégis ez az egyszerű emberi bölcsesség mintha nem ihlette volna meg vallásos nevelésünket. Két erkölcsi kategória létezett gyermekek és fiatalkorúak cselekedetei számára: a bocsánatos és a halálos bűné. A bocsánatos bűn az átlagos katekizmusban nem számított túl sokat. Ez érthető, hiszen annak romboló hatásait csak a nagylelkű szeretet foghatja fel. A halálos bűnt végső szerencsétlenségnek mutatták be, amelyet Isten örök halállal büntet. Nem volt teológiai kategória az olyan komoly állapot számára, amely nem szakítja szét az Istenhez fűző szeretet kötelékét, de megfeszíti, és lassanként szétszaggatja. Ennek a fekete-fehérre egyszerűsített tanításnak az volt a következménye, hogy amikor a gyerekek komoly dolognak láttak valamit, azt könnyen társították a halálos bűn és örök kárhozat kozmikus tragédiájával. Nem csoda, hogy sokan úgy gondolkoztak Istenről, mint szigorú és szívtelen bíróról, akinek az a dolga, hogy elítéljen. Meleg, fesztelen atya-fiú viszony nem fejlődhetett ki olyan légkörben, ahol állandóan az örök tűz fenyegette őket. Nincs-e vajon hittani és erkölcsi nevelésünknek szerepe abban, hogy annyi fiatal elidegenedett Istentől és Egyházától?

Egészen új joggyakorlat fejlődik ki az Egyházban a fiatalkorúak házasságára vonatkozólag. A bírák belátták, hogy fiatalok ritkán képesek – ha ugyan egyáltalán ké-

pések – önmaguk maradandó elkötelezésére. Ezért az egyházmegyék arra töreksenek, hogy komoly korlátozásokat alkalmazzanak az ilyen házasságokra, és ha megfelelő előkészület nélkül történtek, az érzelmi éretlenséget érvénytelenítő oknak ismerjék el. Kitérhetünk-e a következmény elől? Ha a fiatal nem képes elkötelezni magát ideigtartó életére, választhat-e éretten örök élete dolgában?

Hogy a jót különválassuk a rossztól, értelmes megkülönböztetésre van szükség. De melyik az ilyen megkülönböztetésre képes kor?

Az értelem fejlődése és a megkülönböztetésre képes kor meghatározása ténykérdés. Azonban a középkor skolasztikus filozófusai, Arisztotelész módszerét követve, filozófiai elvekkel próbáltak megközelíteni olyan igazságokat, amelyekről mi már tudjuk, hogy csak tapasztalati megfigyeléssel érhetők el. Bölcséleti elvekből kiindulva arra a következtetésre jutottak, hogy az „égi testek”, tehát a csillagok hibátlan gömbalakúak; nem vették észre, hogy az „égi testek” alakja nem elvekből állapítható meg, hanem tapasztalati megfigyelésből. A mi módszerünk más: vesszük a távcsövet, az megmutatja a csillagok formáját. Hasonlóan jártak el az értelmesség korának a meghatározásában is: bölcséletet alkalmaztak, ahol megfigyelésre lett volna szükség.

A skolasztikus filozófia a görögök nyomán úgy határozta meg az embert, hogy „értelmes állat”. Minthogy egy kisgyermek egyáltalán nem értelmes, a filozófusok ésszerűen fölvetették a kérdést: „Milyen korban válik értelmessé?” És minthogy ők változhatatlan lények kategóriáiban gondolkoztak, a kérdés pontosan így hangzott: „Milyen korban kapja meg a gyermek az értelmesség lényegét?” Föltételezték, hogy ha egyszer valaki már megkapta „az értelmességet”, akkor az értelem teljes birtokában van, és ettől legföljebb esetlegesen térhet el. Valami „megérzés” vagy fölületes tapasztalat következtében a hetedik életévet jelölték meg az értelmesség válás korának. Ettől fogva föltételezték, hogy a gyermek teljesen képes az üdvösség vagy a kárhozat elérésére. Nem tudták megérteni azt, hogy az értelem is fejlődik, mint annyi más élőlény ebben a világban. Ha a gyermek eljutott odáig, hogy az osztást és szorzást felfogja, az még nem jelenti, hogy életbevágó elhatározásokra képes.

Jellemző képe ez a középkori filozófusok korlátainak. Tapasztalati tudományos kérdéseket metafizikai elvekből való következtetésekkel próbáltak megoldani. Gyakorlatban persze ők sem hitték az elveikben: gyermekeket nem tettek komoly hivatalokba. De ugyanakkor rabjai maradtak bölcséleti rendszerüknek.

A modern lélektan itt segítségünkre jön, és felvilágosít a gyermek fejlődéséről. Kezdetből megvan benne az értelem és a szabadság képessége, de csak fokozatosan tanulja meg használni ezeket, annak a folyamatnak a során, amely a felnőtttség küszöbéig vezet. Nem lehet megjelölni egy olyan életkort, amikor a gyermek hirtelen értelmének és akaratának teljes birtokába jut. Lassan, kínosan tanulja meg a külvilágból jövő értesülések összehangolását és jelentőségét. Lépésről lépésre szabadul fel szülei gyámsága alól, és így lesz annak a nagyobb szabadságnak jelöltjévé, hogy önálló ítéleteket mondjon, és választásokat végezzen.

Ez a folyamat személyenként más és más; a haladás és a mélység jelentősen különbözhet. Az az állítás, hogy hét éves korában a gyermek beleláthat a végső rossz jelentésébe, és teljes szabadsággal azt választhatja, egyszerűen ellentmond az emberi fejlődés minden megfigyelhető tényének.

Ennek kapcsán többet kell mondanunk a bűn természetéről is. A mindent „változhatatlan lényegeket” kategóriával magyarázó középkori filozófusok a bűnt sem érthették meg egyszersmindenkorra. Mint mindenben, ebben is haladnunk kellett azóta. Ők minden emberi cselekedetet jónak vagy rossznak minősítettek, de nem nagyon vették tekintetbe a belső magatartást, amely jelentősebb az egyes tettekénél. A halálos bűnt inkább egyetlen esetnek tekintették, mint a fokozódó rosszabbodás eredményének, amely végül is törésre visz Istennel. De ha ez a szakítás egy hosszú folyamat betetőződése, akkor a végső törés nem is föltétlenül különösebben drámai. Egy emberi példa segít megértenünk a helyzetet. Ha a házassági viszony összeomlik, szinte sohasem csak egy meghatározott cselekedet az oka. Egy folyamat viszi hajótörésbe; a végső mozzanat csak betetőzi ezt, még ha önmagában nem is különösen súlyos.

Rendes körülmények között a halálos bűn nem annyira egy meghatározott cselekedet, hanem az Istentől való

hosszú elhajlás végső következménye. A törés történhet jelentős vagy jelentéktelen cselekvéssel. Túlzás lenne föltételezni, hogy a gyermekben lehetséges ilyen folyamat.

Minden pap tudja, akinek volt alkalmja fiatalokkal dolgozni, hány életet zavart meg kezdettől fogva a bűnök, gyónások és áldozások körüli aggályok, aggodalmak, bizonytalanságok végeláthatatlan folyamata. Eljött az ideje az egyensúly helyreállításának. Erősebb szóval is mondhatnánk: eljött az ideje, hogy megszabadítsuk a kicsiket, a fiatalokat és következésképpen sok felnőttet is azoktól a fogalmaktól, amelyek ilyen rossz gyümölcsöket hoznak.

Felelős erkölcszótársak megnyitották az utat a bűnnek az eddiginél jobb megértése felé. A bűn sokkal inkább állapot, mint elszigetelt cselekedet: tetteink kimondják, mi lakik bennünk. Így értve tárgyszik ki látókörünket a bűn három típusára, három bűnös állapotra az Isten országában: valaki bűnös lehet bocsánatos gyarlóságban, vagy komoly rendetlenségben, ami terjed a szívében, vagy pedig lehet olyan mélyen a gonoszban, hogy halott az Isten országában.

Egy hasonlat könnyen világossá teszi ezt a felosztást. Élet és halál között lényeges különbség van. De az élők között is különbség van az egészségesek és a súlyos betegek között. Így van ez az élettől és halállal az Isten országában is. Mit jelent ez? Bocsánatos gyarlóságok állapota a valóságban egészség. A komoly bűn állapotát nehezebb megérteni. Ez valószínűleg új kategória lenne. Ennek a gyümölcse lehet sok olyan tett, amely gonosz hajlamokról árulkodik az ember szívében, de nem szükségszerűen hoz magával gyökeres szakítást Istennel. Olyanok ezek, mint egy szerető családban előforduló komoly és súlyos hibák. Viszont a halálos bűn állapota a gonosz erőteljes választását jelenti; végső következménye egy Istentől elvezető folyamatnak. Csak felnőttek juthatnak ideig.

Nézzünk egy példát az Újszövetségből. Péter tagadása komoly dolog volt, de nem fokozatos romlás következménye, még kevésbé hidegvérű szakítás az Úrral. Komoly esés volt gyengesége következtében, de mégis megmaradt a szeretet légkörében. Júdás árulása a Jézustól való elidegenedés hosszú folyamatának betetőzése volt, amely hidegen kivitelezett összeesküvésben nyilván-

nult meg, és egy hamis testvéri csók tette rá a koronát. Aki megfontolva olvassa a Szentírást, nem fogja azt mondani, hogy Péter és Júdás bűne ugyanabba a kategóriába tartozik. Persze nem következik ebből, hogy Péter tagadása helyes volt, tehát megengedhető. Ha továbbra is csak két kategóriával élünk, az ilyen hamis következtetésekre vezethet. Nem, Péter gyenge volt, rosszat tett, de nem akkora rosszat, hogy rászolgált volna az örök kárhozatra. Az Újszövetség szövegei mintha finoman jeleznék is ezt.

De ha a bűnőknek vagy helyesebben a bűnös állapotnak három kategóriája van, akkor új, jobb nevelésre van szükség. A gyermekeket felvilágosítjuk a két végletről: van bocsánatos gyarlóság és van halálos bűn, az egyik késlekedés Isten felé vezető utunkon, a másik gyökeres szakítás Istennel. De sokkal inkább fel kell világosítani őket a komoly bűn lehetőségéről. Ilyen előfordulhat a családon belül és komoly gondot okozhat; nem szabad elleplezni vagy elhanyagolni. De a családban megbocsátás uralkodik, nem a bosszú szelleme. Szeretet, nem pedig a családi életből való kizárás érvényesül, bármilyen kiábrándító is sokszor a gyermek viselkedése.

A gyermekek bűnei komoly megnyilvánulásai lehetnek a szívükben érő rossz hajlamoknak. De nincs bizonyosságunk annak a véleménynek támogatására, hogy képesek a rossz melletti gyökeres döntésre Isten ellen.

Ebben a keretben nézzük most már a manapság annyit vitatott kérdést: Mi legyen előbb, a kisgyerekek gyónása vagy áldozása?

A kérdés félrevezető. Aki elfogadja ezt a fogalmazást, rossz útra kerül a válasszal. A helyes kérdés ez: Szükségük van-e a kisgyerekeknek arra, hogy gyógyítsuk a bennük meglevő rossz hajlamokat? A válasz: igen. Hogyan tehetjük ezt? Részben az Eucharisztia, részben a bűnbánat szentsége által. De a bűnbánat szentsége nem egyenlő meghatározott, név és szám szerint felsorolt bűnök megvallásával. A trienti zsinat arra tanít, hogy a gyónás (bűnvallás) csak akkor kötelező, ha valaki halálos bűnt követett el, vagyis alapvetően szakított Istennel. Senkinek sincs joga szigorúbbnak lenni a zsinatnál. Ez Isten irgalmának korlátozását jelentené.

A bűnbánat szentségének története nem egyszerű. A nyilvános vezeklés gyakorlata általános volt a 6. száza-

dig, és még tovább is. Később helyébe lépett az egyéni gyónás szokása. Ez a gyökeres változás az ír kolostorokból eredt, s több századig tartott, míg az egyetemes egyház véglegesen elfogadta az új formát. Később az ájtatossági gyónások hoztak új kiterjedést a szentségbe. Ezek gyógyító jellegét emelték ki. Így a bűnbánat szentsége az igazak szentségévé is lett, nemcsak azoké, akik kiengesztelődésre szorultak Istennel és a közösséggel.

A fejlődés még nem fejeződött be. Manapság a teológusok figyelme a közösségi bűnbánati gyakorlat felé fordul, szentségi formában. Lelkipásztorok és egyházi közösségek érzik, hogy jót tenne, és szükség lenne rá. Hivatalosan csak komoly szükség esetében lehet használni, de az Egyház még nem mondta ki a végső szót. Jó, ha emlékünkből idézzük: amikor az ír barátok a személyes fülgyónás gyakorlatát terjesztették Európában, nyilvános közösségi vezeklés nélkül, sokan – püspökök, papok és hívek – mint furcsa újítást visszautasították ezt. Magában Rómában is ellenállás mutatkozott. A valóságban az új gyakorlat egy öreg fa új gyümölcse volt.

Kitűnő módja lenne annak, hogy az Egyház gyógyító erejét közöljük a gyermekekkel, ha közös bűnbánati szertartást tartanánk nekik, az élén egy pappal, aki egyszerre feloldozhatná őket bűneiktől. Az Egyház ma még nem engedi ezt meg. De az öreg fa duzzad az erőből, hogy új gyümölcsöt teremjen új koroknak.

Ezzel áttérünk gyakorlati indítványokra.

Hagyjuk abba a közvetlen vitatkozást: „először gyónni – vagy először áldozni”, hogy megteremtsük a béke légkörét, és időt adjunk az Egyháznak, hadd imádkozzék, elmélkedjék erről, hadd vezesse be a Lélek abba a teljes igazságba, amely most még nincs a birtokunkban. Türelme van szükség; a Lélek jövetelét nem lehet siettetni, értelmünket sem kényszeríthetjük arra, hogy holnap reggelre új belátásra jusson.

A béke, imádság és elmélkedés e korszaka alatt a püspököknek legyen szabadságuk arra, hogy keressék és megtalálják: melyik a legjobb út a kisgyermeknek az Egyház szentségi életébe történő bevezetésére. Értékeljék ki a kísérleteket, közöljék az eredményeket. Arra is gondolnunk kell, hogy a nevelés terén éveknek kell elmúlniuk, mielőtt a gyümölcs beér. A becsületes tudás ára sokszor hosszú távú türelem. Egy nemzedéknek kell

fel nőnie, mielőtt kellően ítélnék módszerünk értékéről.

Az Egyház elmélkedéseinek első tárgya az legyen, hogy helyükre tegyük az igazi problémákat, és jó kérdések megfogalmazásával segítsük elő megoldásukat. Ebben a cikkben három központi mozzanatról volt szó: a megkülönböztető képesség korhatáráról, a bűn értelmezéséről és a bűnbánat szentségének lehetséges fejlődéséről. Mind a háromról mélyreható tanulmányokra van szükségünk. Egyiket sem lehet kötelező törvényhozással elintézni. A megkülönböztető képesség kora ténykérdés; az élettan és lélektan tudósai, a nevelők mind segíthetnek az erkölcszociológusoknak a jelenleginél jobb normák megtalálásában. A bűn jelentése és a bűnbánat szentségének különféle formái doktrinális kérdések. Ezeket csak a keresztény forrásokba és a keresztény életbe nyíló új belátás fejlesztheti, bibliatudósok, történészek, pasztorális szakemberek, szülők és teológusok együttműködésével.

Reméljük, hogy a püspöki karok kezdeményezni fogják ilyen tanulmányi csoportok megalakulását, vagy bátorítják a meglevőket. Felelős szakemberek kutatása többet segíthet a fejlődésben, mint megannyi vitatkozás. Bizonyos pontokon máris van elég világosságunk ahhoz, hogy okos vezérelveket fogalmazhassunk meg.

Az egyéni gyónás terén kövessük hagyományainkat. Ha valaki nem követett el halálos bűnt, nem kényszeríthetjük gyónásra. Nem kell túltennünk a trienti zsinat szigorán.

Mivel erős érvek mutatják, hogy kisgyermeknek képtelenek az Istennel való gyökerezés szakításra, az okosság azt írja elő: ne oltuk beléjük azt a gondolatot, hogy halálos bűnnel bántották meg Istent. Inkább arra tanítsuk őket, hogyan fedezzék fel Isten kegyelmét a saját szívükben, és hogyan ismerjék föl azokat a gonosz hajlamokat, amelyek később kárukra lehetnek. Vezessük rá őket, hogy köszönjék meg Istennek a kapott jót, és vetessük észre velük, hogy szükségük van gyógyításra. Az Eucharisztia és a bűnbánat kéz a kézben járjon.

De nem volna helyes, ha valami általános szabállyal kis gyermekeket kényszerítenénk a gyónásra első áldozás előtt, még finoman sem. Szülőknek és nevelőknek

ügyelniök kell arra, hogy ne legyen jogtalan nyomás. A választóvonal nyomás és ajánlás között talán finomnak látszik, de fontos. Ne vegyük el a trienti zsinat biztosította szabadságot Isten legkisebb gyermekeitől.

Azért se küldjük gyónni a gyerekeket, „hogy hozzá szokjanak a szentséghez”. Végre is nem kényszerítjük az egészségeseket a betegek szentségének föl vételére, hogy megszokják, mire szükségük lesz rá.

Talán lassacskán fölfedezzük, hogy az igazi kiengesztelődésre szolgáló gyónás a felnőttek vagy serdültek szentsége, olyanformán, mint a korai Egyházban a nyilvános vezeklés is az volt. Ez az állítás a hagyományra támaszkodik, hiszen az első idők Egyháza csakis felnőtteket vett fel a vezeklők rendjébe. De a szentségnek gyógyító ereje is van, és ennek mindenki előtt nyitva lehet és kell állnia, aki igénybe óhajtja venni, fiatalokat és gyerekeket is beleértve.

A múltban – legalábbis bizonyos mértékig – hibáztunk azzal, hogy Isten jóságát és irgalmát nem adtuk jól tudat, nem hirdettük jól az ő kicsinyeinek. Ha a jövőben jobban megteesszük, az hozzájárulhat egy sokkal szélesebb lelkipásztori probléma megoldásához. Embereink nevelésünkénél fogva jobban törődnek a törvényes kötelezettségekkel, mint a nagylelkű szeretet követelésével. Megteszik, amiről azt hiszik, hogy „halálos bűn” terhe alatt kötelező, de ha nincs ott a büntetés fenyegetése, kevesen kérdezik, mi többet tehetnének Istenért.

Azért kerültünk-e ebbe az állapotba, mert túlságosan sok jogi kötelezettséget róttunk népünkre? Az emberi természet érvényesült: ahol hiányzott a tilalom, ott kimondták a szabadságot. Roppant feladat áll előttünk: hirdessük a szeretet szövetségét és annak követelményeit. Ennek az ígehirdetésnek első haszonélvezői pedig legyenek azok a kicsinyek, akiket Jézus szeretett, és mindannyiunk elé mintául állított.

7. Bűn-e, ha valaki nem megy vasárnap misére?

A buzgónak látszó keresztény eljön a paphoz és megkérdi: „Atyám, halálos bűn-e elmulasztani a misét vasárnap?” Az atya félfüllel hallott ugyan valamit bizonyos új elméletekről a vasárnapi misekötelezettség terén,

de nem tud eleget a biztos felelethez. Ezért talán azzal húzza ki magát a csávából, hogy azt mondja: mindenkinek a lelkiismeretét kell követnie. Utána fölkeres egy erkölcstani szakembert, és fölteszi neki ugyanezt a kérdést: „Mondd, barátom, halálos bűn-e elmulasztani a misét vasárnap?”

Tegyük a vasárnapi mise helyébe a házasság előtti nemi érintkezés, a házaselet, az orvosi erkölcs kérdését, és előttünk áll sok mai eszmecsere veleje a hívek és pásztoraik, a lelkipásztorok és a keresztény erkölcstan szakemberei között.

Mielőtt megpróbálnánk felelni ezekre az állandó kérdésekre, nézzük meg egy kicsit közelebbről a kérdések föltevőinek gondolkodását. Ha valaki ilyen kihegyezetten keresi, hogy egy cselekedet halálos bűn-e vagy sem, az gyakran egyfajta gondolkodásmód áruló jele. A ártatlannak tűnő érdeklődés mögött az a föltételezés leselkedik, hogy ha egy bizonyos cselekedet nem halálos bűn, akkor megengedhető. Még rejtett elhatározás is lehet a kérdezőben; ha nincs tilalom, kiaknázza a helyzetet. A beszélgetés látszólagos iránya Isten törvényének megtartása felé tartó lendület: jelzi, hogy az illető el akarja kerülni a halálos bűnt. De igazából inkább távolodik az Úr hűséges szolgálatától: az a kívánság lappang benne, hogy csak a lehető legkevesebbet adja meg neki.

Az ilyen magatartás oda vezethet, hogy életünkben szüntelenül kérdezzetjük: mi halálos bűn, mi nem, a kijelölt határokon belül pedig megkövesedik az önzés. Időről időre jóindulatú tanácsadók leköteleznek bennünket, s túlzott fogalmi megkülönböztetésekkel még messzebbre terjesztik a nem tiltott cselekedetek mezejét, úgy-hogy szűk önzésünk még jobban elhatalmasodhat.

Néha ez a moralizálás és kazuizmus túlért a józan ész követelményeinek határán, nem is beszélve a keresztény elkötelezés kívánalmairól. Elérkezett az abszurdum birodalmába, ahol a logika arra való, hogy fejtetőre állítson emberséget és kereszténységet egyaránt. Példát keres valaki? Könnyen megtalálja a klasszikus erkölcstani kézikönyvekben Péter esetét, aki elhatározza, hogy megöli Pált. Éjszaka a sötétség leple alatt elmegy, hogy leüsse ellenségét. Történetesen András halad arra. Péter azt hiszi, hogy Pállal van dolga, és leüti. A szerencsétlen embert felesége és hat gyermeke gyászolja. Nincs többé,

aki megkeresse nekik a mindennapi kenyeret. Szörnyű tettének véghezvitele után Pétert elfogja a bűnbánat, és megkérdezi gyóntatóját: Tartozom-e kártérítéssel a gyászoló családnak? A klasszikus válasz: nem. Péter nem tartozik bűn terhe alatt kártérítéssel, mert nem volt szándékában megölni Andrást. András véletlenül halt meg – hihetőleg Isten intézkedéséből!

Még a betűjét sem láthatjuk az ilyen magyarázatnak anélkül, hogy ne égetne a szégyen: hogyan adhattak valaha is ilyen feleletet a kereszténység nevében!

Közeledjünk az esethez másfajta kérdéssel: Ki bűnös? Péter bűnös, mert rosszat tett egy emberrel, nem számít, kivel. Amikor hideg eltökéléssel megfosztotta életétől felebarátját, vétkezett Isten és ember ellen. Világos, hogy jóvá kell tennie a gonosz tetteiből fakadó kárt, akárkit is károsított meg vele. A rossz gyümölcs egyenesen eredt a szívében rejlő rossz magból. Péter felelős a gyászoló feleséget és gyermekeket ért kárért. Senki emberfiát nem volt joga megölni.

Térjünk most vissza a vasárnapi mise ügyére. A cselekedet elvont erkölcsi minősítése másodlagos. Az elsődleges kérdés: milyen irányba tart annak az élete, aki olyan buzgón kíváncsi az erkölcsi meghatározásra. Közeledik Isten felé? Vagy menekülni próbál tőle? Halad a hitben és szeretetben? Vagy abban a veszélyben forog, hogy Isten ellen fordul? A gondos kérdés mögött gyakorlatilag akármelyik magatartás rejtőzhet.

Nem egy cselekedet elvont természete az első, hanem a valóságos életben mozgó személy iránya. Más szóval: erkölcsi kérdéseket két különálló síkon lehet fölvetni. Az egyik az elvont és egyetemes fogalmak síkja: rendszerépítés, amelyben minden egyes emberi cselekedet természetét meghatározzuk és osztályozzuk. A másik a konkrét egyedek síkja: törekszünk megérteni, ki a bűnös és ezzel szemben ki a jó ember.

Világos, hogy a kettő a különbsége egyrészt a kiemelésben rejlik. Aki ezzel a kérdéssel kezdi: „Melyik cselekedet bűnös?“, utána a személy felé fordul, és az elvont rendszert a konkrét helyzetekre alkalmazza. Számításba veszi a személy egyéni adottságait, amikor meg kell határozni bűnösségének fokát vagy esetleg ártatlanságát, ha tárgyilag bűnös cselekedetet követett is el. Aki pedig

azt kérdi: „Ki bűnös?“, az utána a cselekedetek felé fordul, mint a belső beállítottság jelei és tünetei felé.

De van egy másik, mélyebb különbség is. Az első állásfoglalás – minthogy alapvetően elvont fogalmak rendszerén át közeledik az erkölcshez – azon a felfogáson alapszik, hogy bűn és erény, jó és rossz elsődlegesen a cselekedetben nyilvánul meg, a cselekedet pedig általánosságban meghatározható. Az Isten teremtette világos világban azonban jó és rossz, helyes és helytelen személyekben és csakis személyekben jelenik meg.

Nagyon érdekes, hogy az Úr, ahogyan az evangéliumokból ismerjük, állandóan az ember életének irányával törődik. Egyre hangoztatja, milyen fontos az, ami belülről, az ember szívéből fakad. Ez teszi tisztává vagy tisztátlanná. Viszonylag kevésbé vet ügyet arra, hogy a mi erkölcstanainkhoz hasonló részletes és szabatos eszmerendszert építsen föl, pedig hát ugyancsak könnyen megtehetette volna. Csupán az írástudók és farizeusok hagyományát kellett volna követnie.

Mi következik mindebből? Hogy rossz szolgálatot tehet hívének az a pap, aki egyszerű igennel vagy nemmel felel kérdezősködésére: halálos bűn terhe alatt kötelező-e önmagában véve a vasárnapi mise? Az a szakember sem javít a helyzeten, aki további és még finomabb megkülönböztetésekkel ad tanácsot a papnak. Másféleképpen kell közelíteni a dologhoz. Úgy, hogy elsősorban a konkrét, való világban keressük az erkölcsiiséget, bár azt sem zárjuk ki, hogy másodsorban szükség van elvont szabályokra is. Nem engedünk meg semmiféle erkölcsi relativizmust. De a személyt helyezzük a középpontba, mert ott a helye.

A pap első feladata tehát nevelő jellegű. Rá kell vezetnie a kérdezőt, hogy meglássa: kérdése mögött talán mélyebb ügy rejlik, mint a vasárnapi mise. Kérdezze meg: elevenen él-e benne a vágy, hogy nagylelkűen szolgáljon Istennek? Tisztában van-e vele, hogy keresztyén ember nem szolgálhat Neki a közösségen kívül? És hogy a közösségalkotásnak nincs jobb alkalmá, mint amikor csatlakozik keresztyén testvéreihez a vasárnapi nagy hálaadó imádságban, az Eucharisziában?

Ha bármelyik kérdésre tagadó feleletet kap, további szondázásra van szükség. Lehet, hogy az illető elidegene-

dett Istentől vagy az Egyháztól. Akkor esetleg a gyógyítás és kiengesztelés hosszú folyamatára szorul. Vagy talán egyszerűen nincs vasárnap szabad ideje. A konceptualista erkölcsi rendszer ilyen esetben minden további nélkül kijelentené, hogy fel van mentve minden kötelezettség alól. Személyibb jellegű közeledés viszont rámutat, hogy hitének azért szüksége van megerősödéssre a közös testvéri imában, tehát valamelyik más alkalmas napon menjen el közéjük. Ha nem teszi meg, keresztény élete támasz nélkül marad, és a kialvás fenyegeti.

Egyszóval a hívő és a pap közti beszélgetésnek nevelő folyamattá kell válnia. A kérdező figyelmét el kell vonni az elvont meghatározásoktól és befelé, önmagára kell irányítani, hogy rájöjjön: hogyan áll Isten előtt, mi az élete célja.

Persze könnyebb ezt mondani, mint megtenni. Szomorú tény, hogy sok katolikus nevelkedése következtében kevés vagy semmi figyelmet nem szentel a belső megmozdulások irányának. Arra tanították őket, hogy moralizáljanak, hogy kazuista megoldásokat találjanak. Megtanulták, hogyan keressenek kibúvót kötelezettségeik alól, amelyek nem egyszer minden belátás határán túl fejükre nőttek. Könnyű volt érvényesülnie az önzésnek, föltéve, hogy valaki megtartotta, ami szorosan kötelez.

Ennek a csalóka erkölcsnek gonosz gyümölcse legjobban talán egyes keresztényeknek a társadalmi igazságosság terén tanúsított magatartásában mutatkozott. Egy elvont fogalmi rendszer segítségével lefölöztek minden megkülönböztetést, amely kibúvót biztosított nekik a felebarátjuk iránti kemény köteleességek alól. Néha egészen odáig, hogy Krisztus követését tökéletesen összeegyeztethetőnek tartották az állandó, kíméletlen haszonhajhászással. Ugyet sem vetettek mások kizsákmányolására; valójában nem is gondoltak arra, hogy rosszat tesznek.

De életük iránya nem vallott a hegyi beszéd szellemére. A „Gyümölcseiről ismeritek meg a fát” evangéliumi elvét a keresztény erkölcstani irányokra is alkalmazni kell.

Tehát kicsoda bűnös? Bűnös, abban az értelemben, hogy *a rosszra adta magát?*

Az, akinek élete iránya távolodóban van Istentől. Egy bálvány felé tart, amelyet trónjától megfosztott Is-

tene helyébe rakott. Lehet ez pénz, élvezet, hatalom, vagy egész egyszerűen saját maga. De bármi is: életének új, saját képmására alkotott istenséget ad. Ez természetesen dinamikus, az egész személyt igénybe vevő belső magatartás.

Külső bűnös tettei is igen súlyosak lehetnek, elméletileg csálhatatlan jelei annak, hogy szakított Istennel. Hídegvérrrel megfontolt gyilkosság, hittagadás ideigtartó előnyökért, a házassági szövetség semmibe vevése házasságtöréssel, más tönkretétele hamis tanúvallomással, visszaváltás árva és özvegyek támogatását szolgáló alapítványokkal – ilyen cselekedetek fakadnak az Istentől való távolodásból. Helyesen hívhatjuk ezeket halálos bűnöknek, jóllehet szabatosan szólva olyan cselekedetekről kellene beszélnünk, amelyek elárulják a benső halált. A rossz fának rossz gyümölcsei. Az első századok egyháza ilyen tetteket teljesen összeférhetetlennek tartott a keresztény élettel.

De nem minden bűnös adta magát ilyen teljesen a rosszra. Gyónatók és lelkiatyák gyakran találkoznak olyanokkal, akik bűnös tettekről vádolják magukat, de ezek nem szükségképpen a lelki halált jelzik. Természetük nem egyértelmű.

Vegyük újból a vasárnapi misét. Nagyobb világosság kedvéért ne törődjünk most a törvényes kötelezettséggel, csak az erkölcsi jelleggel. Ha valaki csak azért jár rendszeresen közös istentiszteletre, mert különben kiteszi magát az örök kárhozatnak, az szörnyű szükségben és veszélyben van. Legalább valamennyire föl kell fedeznie a szeretet vonzóerejét, különben miselátogatása nem lesz tartós. Ha általános magatartása az, hogy csak a minimumot teljesíti, akkor sohasem sajátította el a keresztény élet alapelveit. Hamarosan odáig jut, hogy mindent abbahagy, szakít az Egyházzal, és felállítja saját bálványait. Megfelelő lelkiatyára van szükség, hogy felszínre hozza igazi helyzetét, és segítsen szembenézni vele.

Ugyanilyen megközelítésre van szükség a társadalmi igazságosság, a nemi erkölcs és sok más kérdés terén. A kérdezőt, aki látszólag ártatlanul érdeklődik egy cselekedet elvont természete felől („Halálos bűn-e ez vagy nem?”), úgy kell irányítani, hogy fölfedezze Isten felé tartó lendületét vagy ennek hiányát. Többnyire kiderül majd, hogy nem határozott „igen”-re vagy „nem”-re van

szüksége. Nem is szabad ilyen választ kapnia: ez csak megerősítene hamis magatartásában. Inkább mutassuk meg neki: mélyebben meg kell ismernie önmagát, hogy fölfedezze, egészséges-e, vagy betegség emésztí.

Számtalan cselekedet természeténél fogva nem egyértelmű. Lehet valami kisebb gyengeség jele, de mélyen rejlő betegségből is fakadhat. Eggyel több ok, hogy többet elmélkedjünk: hogyan viselkedjünk gyakorlatilag a gyónás idején. A bűnök gyors felsorolásából, amit az elégtétel és feloldozás követ, nem nagy a haszon, ha mind a gyónó, mind a pap elmegy a tulajdonképpeni fődolog mellett: tudniillik hogy mi a gyónó életének iránya.

Persze a szentség mindenképpen kegyelmi forrás marad. De ilyen körülmények között nem lesz más, mint rossz szokásaink megerősítésének szomorú alkalmá, még ha új szertartása szerint folyik is le!

Olyan cselekedetek is vannak, amelyek elvben csupán mindennapi gyöngeségekről árulkodnak. Sokat közülük fogalmilag bocsánatos bűnnek minősítettek, mint mondjuk a szórakozottság az imában, a türelmetlenség, hanyagság s. i. t. Természetünknek ezeket a megnyilvánulásait senki ki nem kerülheti. Ezek nem befolyásolják igazán Isten felé tartó mozgásunk lendületét.

Igazából most a keresztény ember belső állapotának három típusát írtuk le. Az elsőnek helyes jellemzése a lelki halál, minthogy az illető elfordult Istentől, és most saját bálványát imádja. A második belső betegség, amely különböző fokú lehet. Ha valaki beteg, azt ne nyilvánítsák halottnak: kezeljék figyelemmel és gyógyítsák, mert komoly baja is lehet. A harmadik valójában emberi természetünkkel járó gyarlóság, nem komoly betegség.

A gyóntatónak, lelkiatyának túl kell jutnia a külső cselekedeteken, hogy megtalálja a belső beállítottságot, amely lehet bármelyik a három felsorolt közül. Vannak cselekedetek, amelyek elvileg halálról árulkodnak; mások kétértelműek; ismét mások csak arról vallanak, hogy az illető gyarló ember.

Mindezek mögött a keresztény erkölcsstan olyan megközelítése rejlik, amelynek gyújtópontja a valóságos, konkrét, egyéni ember, és csak másodsorban a cselekedet fogalmi, elvont és általános természete. Ezzel a kérdéssel kezdí: „Ki bűnös?” Azután azt kérdezi: „Miről is-

merjük meg, hogy valaki bűnös?" És végül: „Hogyan lehet benne helyreállítani vagy fokozni az eleven életet?"

Nem gondoljuk, hogy megközelítésünk ellentmond a klasszikus erkölcstannak. Csak más keretbe helyezzük, hogy közelebb vigyük az evangéliumokhoz és a korai Egyház tanításához és hagyományához.

A keresztény erkölcstan középpontjában Isten újjászületett gyermeke áll, aki életet kapott, bőséges életet. Az erkölcssteológia feladata az, hogy segítse megőrizni és gyarapítani ezt az életet. Az élet tudománya tehát. Arról a feleletről szól, amelyet Istennek kell adnunk; Istennek, aki kiönti szívünkbe szeretetét, és ugyanazzal a szeretettel hív magához, mint amely „mozgat napot és minden csillagot" (Dante).

8. Alapvető kérdések a keresztény erkölcstanban

Talán nincs a teológiai tudományoknak még egy területe, ahol akkora bizonytalanság uralkodik, mint a keresztény erkölcstanban. Szent papok, becsületes tudósok, jóakarató mesterek, aprólékos írástudók és buzgó farizeusok a legkülönbözőbb nyilatkozatokat teszik. Valamennyien mintha biztosak lennének a dolgukban, – a hívők azonban teljesen megzavarodva állnak köztük!

Mikor megszólalnak azok, akiket a Szentlélek Isten népének kormányzására hívott: a pápa vagy a püspökök, mintha kevesen hallanák őket. Legföljebb még magasabbra csapnak a szenvedélyek és még élesebbek a viták. Sehol sincs békesség. Pedig a katolikus közösség békességre vágyik. Hogyan találhatja meg?

Igen, békességre vágyik a közösség. Nem ezernyi finom megkülönböztetésre; nem parancsok és tilalmak hosszú listájára. Ezek nem adnak táplálékot a szívnek. A keresztények a maguk gyöngeségében és gyarlóságában szeretnék tudni, melyik út vezet az életre; szeretnék megtapasztalni valamit abból a békességből, amely Jézus hallgatóinak szívét érintette meg a galileai dombon, mikor eléjük adta a keresztény élet alapokmányát: a hegyi beszéd nyolc boldogságát.

Régi és új nem keveredik jól. Mindannyian ismerjük az új borral megtöltött régi tömlő példabeszédét. A bor

túlhabzó élete szétfeszíti a régi tömlőt, és oda lesz a tömlő is, a bor is. Ismerjük az öreg ruhára varrt új folt példabeszédét is. Régen a folt nem volt garantáltan össze nem menő anyagból, azért az első mosáskor összeugrott, és kiszakította a ruhát.

Ilyesmi történt az erkölcssteológia területén. Túl sok az új bor a régi tömlőknek. Túl erős az új szövet az öreg ruhára. Úgy tűnik, a régi elvek nem illenek az új ügyekre. Mintha előlről kellene kezdenünk a gondolkodást.

Tanulmányunk keretei között éppen ezt próbáljuk megtenni. De senki ne féljen. Nem szándékozunk eltörölni minden régit. Hiszen erkölcsünk magva attól származik, akinek a szavai soha el nem múlnak. Inkább szabadulni kívánunk felhalmozódott emberi mértékeinktől és előítéleteinktől, hogy megújult lélekkel tekinthessünk az örökké új üzenetre.

*

A keresztény erkölcsről három szinten tárgyalhatunk. Először a valóságos gyakorlati élet szintjén. Itt azt kérdezzük: ki a jó ember vagy ki a bűnös ember? Azután az elvont szabályok szintjén. Itt az a kérdés: melyek azok a magatartások vagy cselekvések, amelyeket a kegyelmi növekedésre és bölcsességre vágyó kereszténynek el kell sajátítania, illetőleg el kell kerülnie? Végül pedig a lelkipásztori gondozás szintjén így kérdezzük: melyek egy személyben a lelki egészség vagy betegség jelei és tünetei?

Három különböző kérdés, amely a keresztény erkölcs-tan tudományának három különálló ágát hozza létre.

Az első kérdés

Az alapvető kérdés a személyre központosul: Ki az a keresztény, akiben élet van – élet Szent János evangéliumának értelmében? A kérdés a való világra vonatkozik; a személy konkrét, egyedi helyzetét akarja meg tudni, „ontológiai” állapotát, mint a középkori bölcselők mondták volna. Ez a kérdés elvezet arra, hogy megértjük, melyek az élet jelei a hívő emberben.

Negatíven is föl lehet tenni a kérdést: Ki az a keresztény, akiben nincs élet, akiben sötétség van – ismét a jánosi értelemben? A felelet megmondja nekünk, hogyan lehet elveszíteni Isten barátságát.

A pozitív és negatív megközelítés mindig együtt jár, minthogy a keresztény erkölcsan tárgya végső soron élet és halál ügye. Ami helyes és jó, az az életre vezet, ami helytelen és rossz, az a halálra. Igazán evangéliumi tanítás!

Elő a keresztény akkor, ha meghallotta Isten hívását, válaszolt rá, és most szilárdan tart országának mind teljesebb birtokba vétele felé, szívében mindig jobban megnyílik Isten országának. Az élet mozgást jelent.

Ennélfogva a keresztény első alapvető kötelessége az, hogy életben tartsa magát Isten számára. Bonyolult kötelesség ez, amely mindig szoros, soha nem csökken. Még csak nyugvópont sincsen a folyamatban: nem számít, mennyire haladt valaki az erényben, mozgásban kell maradnia élete végéig.

Az Isten felé haladás kötelessége arra kényszeríti, hogy mind többet és többet tanuljon meg a kereszténység titkairól, beleértve azt is, hogyan kell Isten szolgájának élnie. Tanulmányoznia kell Jézusnak az életszentségről és erkölcsről szóló tanítását az Egyház hiteles hagyományában. Nem szabad kevésbe vennie, amit Isten a helyes életmódról mond.

A kereszténynek továbbá alapvető kötelessége, hogy szeretetből cselekedjék és semmi másból. Amint megnyílik Isten Lelkének, a szeretet egyre növekszik benne. A hit hozta ismeret és a szeretet adta erő kéz a kézben jár.

Ha Jézus hűséges tanítványa ezeknek a föltétlen kötelességeknek a jegyében él, akkor ha itt-ott el is esik, nem térhet rossz útra. Él. Lelkiismeretének két sarkpontja van. Az egyik az Isten, amint Jézusban kinyilatkoztatta magát. Tőle tanulja az utat. A másik a saját konkrét egyedi embersége: saját magára alkalmazza a tanítást. Istent és az embert mozgás köti össze: a keresztény fokozatosan közeledik Jézus tanításához, és így hasonlóbbá válik Krisztushoz.

Tehát a keresztény erkölcsan alapkérdésére: *Ki a jó ember?* – így felelünk: az, aki hűségesen Isten felé tart.

Hogy megtudjuk, ki a bűnbe süllyedt ember, az ellenkezőjét kell föltételeznünk: Az, aki nem Isten felé tart, akinek szíve nincs nyitva Isten országára. Mindinkább távolodik Istentől a Gonosz sötétsége felé, olyanformán,

mint ahogy a tékozló fiú ment kifelé atyja házából idegen földre, vagy méginkább mint ahogy Júdás ment ki Jézus társaságából a sötét éjszakába.

Pontosan ez a halálos bűn: tudva és akarva szakítani Istennel és teljes szívből egy bálványnak adni magunkat, akár pénz az, akár élvezet, akár hatalom. Halálos bűn a teremtmény trónra emelése Isten helyébe. A gyökeres rossz a bűnben ez a szakítás Istennel, ez a határozott irányvétel egy bálvány felé.

Talán egyes jó keresztények megbotráncognak ennek hallatára: azt kívánnák, hogy a halálos bűn ennél kevesebb legyen, olyasmi, amibe könnyen beleeshetünk, ami nem követeli meg, hogy teljesen a gonosznak adjuk magunkat. Nem veszik észre, hogy ha kevesebbet kívánnak, azzal hitünknek az igazságos Istenbe vetett alapjait semmisítik meg: az ő Istenük örök kárhozatba küldené az olyan embert, aki gyengeségből vétkezik, de igazából nem gonosz. A hiteles hagyomány nincsen véleményünk mellett; különösen nem a korai keresztény századok bűnbánati gyakorlata. És érthető, hogy így van. Mert a Jó hír Istene nem sújt örök kárhozattal senkit sem, aki nem önmaga választotta azáltal, hogy következetesen a gonosznak adta magát.

Az Istennel való szakítás sokféle formát ölthet, megnyilvánulhat cselekedetben vagy mulasztásban. De a lényeg sohasem az emberi cselekedet külső formája, hanem a belső lázadás, amely kimondja a végzetes szót: *non serviam*, nem szolgállok.

A második kérdés

A keresztény erkölcstan második kérdése nem olyan alapvető, mint az első. Ez ui. nem a konkrét, élő személylyel foglalkozik, nem annak az életéről vagy haláláról beszél, hanem egy fogalomrendszert épít arról, hogyan éljen a keresztény. Az emberi cselekedetek erkölcsi minőségének elvont meghatározását keresi, így szükségképpen általánosan alkalmazható és határozottan személytelen szabályokat állít össze. Az eredmény: szabályok tudománya, egy fogalmi rendszer, amely a keresztény élet irányelveit tartalmazza.

Az Isten felé haladó kereszténynek oda kell fordulnia ezekhez az irányelvekhez: megvilágosítást talál bennük lelkiismerete számára. De elcsúszásuk közben tartsa

észen az Úr intelmét: legyenek egyszerűek, mint a galamb és ravaszok, mint a kígyó. Egyszerű hitre van szükség akkor, ha az irányelvek Jézus tanítását vagy annak hiteles egyházi értelmezését és magyarázatát közvetítik; a bíráló ész ravaszsága akkor, ha a szabályok tekintélye csupán a teológusok emberi okoskodásán alapul.

A keresztény erkölcsstan rendszerező könyvei, amelyek többnyire ezen a második szinten mozognak, tartalmazzák a keresztény életmód nagy elveit, amelyeket Jézus tanított vagy az Egyház ünnepélyesen kijelentett. De minden rendszerben nagy helyet foglalnak el az emberi elme találmányai. Hogy meglássuk, mekkorát, ahhoz elég egymás mellé tennünk az Újszövetségnek a keresztény erkölccsel foglalkozó lapjait meg az erkölcsstani kézikönyvek többnyire vaskos köteteit.

Következésképpen a látszólag szervesen összefüggő erkölcssteológiák értéke egyenetlen. Egyes részei valóban isteni tekintélyen alapszanak, mások nem többek az emberi logika következtetéseinél. Megkülönböztetésre van szükség, hogy fölismerjük mindegyiknek a saját jellegét. A megítélés szabályai ugyanazok, mint mikor a dogmatikus teológiában kell eldönteni, mi hittény, mi nem. Az irányadó tekintély a Szentírás tanítása, a zsinatok kijelentései, az Egyház imádságában és a keresztény közösség hitvallásában kifejezésre jutó tanítás. Megkülönböztetésre annál is inkább szükség van, mert az újabb századokban, a modern erkölcsstani rendszerek kidolgozása idején az Egyház ritkán adott irányítást tekintélyének teljes súlyával.

Az erkölcsstani rendszerek kidolgozásában a teológusok még egy másik korlátozás miatt is szenvedtek. Mint ahogy egykor a természettudósok négy elem egyszerű kategóriájával dolgoztak és mindent ezekbe gyömöszöltek a nap alatt, éppúgy az erkölcssteológusok egy kevésbé kifinomultan gondolkodó korban a rossz emberi cselekvés minőségét két kategóriába sorolták: halált hozó vagy gyakorlatilag ártalmatlan, halálos vagy bocsánatos bűn!

Maga a valóság kényszerít kategóriáink kitégítésére. Semmi kétség, bizonyos cselekedetek annyira ellenkeznek a keresztény étellel, hogy ha valaki elköveti őket, kioltják ezt az életet. Ilyenek azok a nagy bűnök, amelyekért a korai Egyház nyilvános vezeklést rótt ki: hit-

tagadás anyagi előnyért, megfontolt emberölés, egy család szétrombolása házasságtörő viszonytal, embertársunk elárulása hamis váddal, és így tovább.

Olyan cselekedetek is vannak, amelyeket a kereszténynek el kell kerülnie, mert gyöngítik az életet, de a keresztény hagyomány nem olyannak ismeri őket, hogy szükségképpen kioltanak azt. A korai Egyház gyakorlatilag sohasem engedte meg, hogy fiatalok a bűnbánók rendjébe lépjenek, de mindig buzdította őket, hogy kerüljék a rosszat és tartsanak bűnbánatot, ha rosszat tettek: tehát bűneiket nem tekintették halálosnak. Az ilyen tettek olyanok, mint a lelki betegség. Veszélyes fertőzést visznek a keresztény ember szívébe, azonban nem okoznak azonnali halált. De rászorulnak egy jó orvos gondjára. A keresztény nép szokásos gyöngeségei többnyire ebbe a kategóriába esnek.

Végül egyes dolgok emberi gyarlóságunk megnyilvánulásai: türelmetlenség, elégedetlenkedés és hasonlók. Ezek nem akadályozzák komolyan az Isten felé tartó mozgást.

Félreértés elkerülésére egy fontos megjegyzést kell hozzátennünk. Ha valaki eleve az erkölcsi cselekedetek kettős felosztása felé hajlik, könnyen arra a következtetésre juthat, hogy ha egy cselekedet nem halálos bűn, akkor megengedett. A következtetés éppen olyan ostoba, mint ha valaki az orvostudományban azt mondaná: ha a tuberkulózis nem végzetes betegség, akkor rendes körülmények között rendjén van és jó, ha olyan helyre megyünk, ahol megkapjuk. Normális ember nem beszél és nem cselekszik így.

A harmadik kérdés

A keresztény erkölcs harmadik kérdése visszatér a konkrét gyakorlati szintre: a megismerésre vonatkozik. A gyóntatók és egyben lelkiatyák kérdése ez: hogyan ismerjük meg egy ember életének irányát? Miből tudjuk meg, hogy Isten felé halad-e vagy elszakadt Istentől? Ez a kérdés nem a személy belső, „ontológiai” állapotára vonatkozik, nem is az erkölcssteológiai rendszerre. A felelet eligazít azoknak a jeleknek és tüneteknek a tudományában, amelyek által az ember minden állapota: élete, betegsége és halála kifejezésre jut.

Ismernünk kell ezeket a jeleket és tüneteket, mert ezek mondják meg nekünk, hová tart lelkileg az ember. Nem tudunk közvetlenül olvasni valakinek a gondolataiban és a szívében. Csak Isten tudja, mi van az emberben.

A jó gyóntató célja nem lehet csak az, hogy meghallgassa az elkövetett bűnök felsorolását, azután pedig megfelelő elégtételt adjon hasznos jótanáccsal. A külső cselekedetek mögé kell néznie, hogy fölfedezze az élet belső irányát. Ezt csupán jelek és jelképek útján teheti meg, vagyis azzal, ha gondolkodik a gyónó vagy a tanácsot kérő cselekedetein.

Amikor a gyóntató hallgatja a gyónó elbeszélését, esetleg olyan tettekről hall, amelyek gyakorlatilag csálhatatlan jelei az életnek: mondjuk a szeretetnek az emberi okosság mértékét meghaladó önzetlen tetteiről. Az ilyen cselekedetek az élet, a Lélek adta élet bőségét árulják el. De olyan tünetekre is bukkanhat, amelyek azt jelzik, hogy szakítás történt Istennel, s ennél fogva az illető megtérésre és kiengesztelődésre szorul.

Ha listába foglalnánk ezeket a tüneteket, nem különböznék sokban azoktól a bűnlistáktól, amelyek az első századok idején sok helyi egyházban szokásban voltak: ezekkel jelezték, milyen esetekben kívánnak valakitől nyilvános vezeklést és kiengesztelődést. Sosem voltak nagyon hosszúak, de mindig tartalmazták azokat a tetteket, amelyeket a közösség komoly támadásnak tekintett Isten és egyháza ellen.

Ma ilyen esetekben nincs nyilvános vezeklés, de ugyanúgy szükség van személyes kiengesztelődésre.

A gyónó olyan cselekedeteket is megvallhat, amelyek mint tünetek istenszolgálat vágyának gyöngülését, felebaráti szeretetének csökkenését jelzik. Az ilyen jeleket ne vegyük egykönnyen a lelki halál jelének. Inkább tekintsük őket figyelmeztetőnek, hogy komoly betegség lehet jelen a személyben: állapota figyelmet követel.

Jól értsük meg a betegségnek ezt az állapotát. Nem halál: az élet jelen van. De gyöngülés és sorvadás. Emlékezzünk arra is, hogy a betegségnek sokféle fajtája van, és mindegyik sajátos kezelést igényel. Továbbá minden betegségben harc folyik az egészséget romboló és az egészséget építő erők között, küzdelem egy külső támadó és egy belső védelmező között. A lelkileg beteg ember is

ilyen bonyolult állapotban szenved. A gyóntatónak az a feladata, hogy megértesse vele saját helyzetét, fölébresztsze bátorságát az ellenállásra, és buzdítsa, hogy hozza rendbe egészségét. De legyünk óvatosak. Bár igaz, hogy a gyóntatónak a bűn három típusával van dolga: halálos, komoly és bocsánatos bűnnel, mégis körülbelül olyan szabatos ez a felosztás, mint ha azt mondanánk, hogy az orvosnak háromféle típusú betegséggel van dolga: halállal, súlyossal és könnyű rosszulléttel következők nélkül. Sokkal többről van szó.

A gyóntatónak életállapotokkal van dolga. Az a hivatása, hogy segítsen visszaadni az elveszett életet. Az is hivatása, hogy gondolja a beteget, ahol rászorul. A beteg gondozása bonyolult feladat. A helyes kezelés függ a betegség természetétől és az orvos ügyességétől. Föl kell fedeznie és meg kell értenie az ellentétes erők küzdelmét, és támogatnia kell az életet hozó erőket.

Vannak apró tünetek is, amelyek nem mondanak többet, mint hogy egyetlen keresztény sem örvend kifogástalan egészségnek ebben az életben. Gyöngeségünk, gyarlóságunk folytán mindannyian sebeket és sérüléseket kapunk valamiképp, de rendes körülmények között ezeket a kis baleseteket helyrehozza a természet és a kegyelem bennünk levő ereje. A gyóntató feladata ilyen esetekben a gyónó bátorítása, hogy még jobban kitáruljon a hit, remény és szeretet felé.

A kiengesztelődés és gyógyulás szentségének kiszolgáltatása és vétele közben tehát a múlt cselekedetek a jel és tünet szerepét játsszák: bennük mutatkozik meg a gyónó életének iránya.

Következtetések

1. A keresztény erkölcstan alapfeladata nem egy befejezett fogalmi rendszer kidolgozása, amely világos és biztos feleletet ad minden elképzelhető kérdésre egy cselekedet erkölcsi minőségét illetően. Az erkölcsiség, vagyis jószág vagy gonoszság az ember szívében van. Tehát elsődlegesen nem egy elszigetelt tettben, hanem az emberi személyben és életének irányában. Ha nyitott Isten hívására, elfogadja, feléje tart, akkor jó ember. Ha bezárul Isten hívása elől és visszautasítja, ha elfordul Istentől és egy bálvány felé tart, rossz ember. Az egyik állapotból a másikba való átmenet az egész személyi-

séget igénybe veszi. A rossznak való odaadást csak gyökeres megtérés és az Atya házába való visszatérés hozhatja helyre.

2. Szükség van a keresztény élet szabályainak rendszeres kidolgozására. Az Isten felé tartó személynek szüksége van irányelvekre. Föltétlen kötelessége, hogy elsjátítsa Jézus tanítását az Egyház hiteles hagyományán át. De óvatosan kell kezelnie az erkölcssteológiai kézikönyveket. Azok részben azt az életmódot hozzák, amelyet Jézus jelölt ki, úgy, ahogyan a hívő Egyház elmékedése során mindig jobban megértette. Részben viszont – gyakran nagyrészben – emberi alkotásokat tartalmaznak, amelyekről csupán elgondolójuk szaktekintélye kezeskedik. Minden tiszteletünk mellett annak kell venni elméleteiket, amik: az emberi ész következtetéseinek, amelyek figyelmet érdemelnek, de nincs joguk arra az engedelmességre, amit a hitben tanúsítunk Isten parancsai iránt.

3. Mindenkre felszabadítóan hat a hangsúly áttolódása az elvont és személytelen rendszerekről a konkrét élő személyekre. A bűnről akkor tudjuk, micsoda, ha benne a konkrét személyes viszony megszakadását látjuk két személy: Isten és az ember között. Az ilyen szakítás jelentős esemény. Az ember tudatos lázadása hozza létre, aki megtagadja az engedelmességet Isten iránt.

Nem bosszuló Istenünk van, aki le akarná rombolni önnön keze művét olyan sértések miatt, amelyek emberi gyöngeségből és gyarlóságból születtek. Igaz és irgalmas a mi Istenünk, nem kívánja romlásba dönteni teremtményét, hacsak az nem választja szabadon Alkotójának visszautasítását.

4. Az erkölcsnek az élet irányával való elsődleges azonosítása igényes tanítás. Minden egyes keresztényt arra kötelez, hogy állandóan jobban tájékozódjék afelől az élet felől, amit Jézus tanított, és kövesse tanácsait, hogy elkerülje a rossz utat. Arra is kötelezi, hogy Isten és a felebarát szeretetét tegye élete hajtóerejévé. Krisztus tanítását elhagyni vagy felhagyni azzal az erőfeszítéssel, hogy gyakorlatilag kövessük őt annyit jelent, mint elhagyni az életet és világosságot, s kimenni a sötét éjszakába.

5. A halálos bűn gyökeres szakítás Istennel; hidegen kiszámított és rosszakaratúan végbevitt bűnös cselekedet;

olyan cselekedet, amelynek célja az Isten iránt tartozó tisztelet lerombolása vagy az embertestvérünknek kijáró szolgálat megtagadása. Ilyen tettek gyakorlatilag csalahatatlan jelei az Isten elleni lázadásnak.

Azonban sok olyan cselekedet van, amelyet a teológusok egyszer halálos bűnnek minősítettek anélkül, hogy ezt hagyományaink szilárd tekintélye megerősítette volna. Ezeket különböző, gyakran komoly lelki betegségek jeleinek kell tekintenünk. Nem halált hozók, de ügyelni kell rájuk. Helyre kell állítani a hit és szeretet bőségét vagy a bánat kegyelmével, vagy a bűnbánat szentségének gyógyító erejével.

Vannak olyan cselekedetek is, amelyeknek csekély az erkölcsi jelentősége, mondjuk apró hibák vagy tökéletlenségek. Ezek nem akadályozzák komolyan az Isten felé tartó mozgást. A klasszikus erkölcssteológia bocsánatos bűnöknek vagy tökéletlenségeknek hívta őket.

6. A kérdés ilyen megközelítésében nincs helye önző szörszálhasogatásnak. A jó keresztény nem azt kérdi, mi az a legkevesebb, amit meg kell tennie, hogy üdvözüljön, hanem azt, hogy tehet többet Istenért és hogyan szeretheti őt mindig jobban.

7. Minthogy az erkölcs magva a személyek életének az iránya, nagyon tiszteletben kell tartani mindegyikük fejlődésének mértékét. Az egyik lassabban fogja elsajátítani Jézus tanítását és az Egyház hagyományait, mint a másik. Szükségképpen különböző egyéni szempontok és cselekvésmódok jönnek létre a közösségben. De hiszen még a tizenkét apostol között is különbségek voltak. Úgy tűnik, Péter lassabban értette meg az Úr útjait, mint János.

8. Nem az erkölcsi relativitás rendszerét javasoljuk, vagy a szituációs etika valami nem keresztény irányát. A keresztényeket föltétlen kötelesség köti, hogy mindig jobban elsajátítsák az evangélium üzenetét, és mindig inkább kövessék a gyakorlati életben Krisztust.

9. Ha a keresztény erkölcsiség magvának az élő személy konkrét mozgását tekintjük, akkor ugyanazon elv szerint ítéljük meg a személyt, mint Isten. Ő ugyanis senkit sem egy teológiai rendszer általános, elvont, személytelen szabályai szerint ítél meg, hanem aszerint, amit az ember szívében talál.

10. Az erkölcsi tanítás, amelyet kidolgozunk, szorosan összefügg Istentől alkotott képünkkel. Ha Istent szigorú, pontos törvényhozónak képzeljük, az világos és aprólékos szabályok rendszeréhez vezet. Az Atya képe viszont, akiről Jézus beszélt, megértéshez segít, amely a keresztény erkölcs alapját az Isten és ember közötti valóságos személyes viszonyban látja.

SZENTEK ÉS BÜNÖSÖK KÖZÖSSÉGÉBEN

9. Liturgia és misztérium

Ha egyszer a liturgikus ünnep találkozás Isten és népe között – akár nagy a gyülekezet, akár kicsiny –, akkor az emberek alapvető magatartásának a csodálkozásnak kellene lennie a titok előtt. Az Ószövetség minden prófétája mélységes, egészen a félelemig menő meglepetést érzett Isten megnyilatkozásakor. Jézus, az Újszövetség papja sokat elosztatott a félelemből, de ő is döbbenetre készítette tanítványait. Egy misztérium jelenlétét érezték benne.

Következésképpen minden jó liturgia kezdete az, hogy ráeszméljünk: egy titok közelségében vagyunk.

A misztériumot nem kellemes érzéki tapasztalat útján értjük meg, nem világos felfogással, nem jól megalapozott, megfontolt ítélettel. Mindez feléje mutathat, akár a küszöbéig is elvezethet, de nem adhat szemet, hogy meglássuk a láthatatlant, fület, hogy meghalljuk a kimondhatatlant.

Ezért egy szépséges és sokatmondó liturgikus szertartás nem emberi érzékeink lenyűgözésével kezdődik. Nem is válogatott szavak áradatával folytatódik. Inkább ellenkezőleg.

A közösség békében tapasztalja meg Isten jelenlétét, és hirdeti irgalmát.

A latin szertartásban a misztérium ilyen jellegű tudomásul vételének tipikus példája a Gloria, Isten dicsőségéről és Krisztus jóságáról szóló összefüggéstelen felkiáltásaival. A keleti rítusban az ének ide-oda hajlik, mint ismeretlen mélyből feltörő hatalmas hullámok, örömet és félő áhitatot árasztva Isten jelenlétében.

A jó liturgia nem lármás vagy bőbeszédű. Segít a közösségnek, hogy átélje Isten jelenlétét, és ki tudja fejezni csodálatát, megdöbbenését, dicséretét és imádatát.

Az ilyen liturgia lényeges kelléke a nyugalom. Embervoltunknak el kell csitulnia. Még egy kis csalódás árán is. Ha a szertartás csupán érzékeinket kívánja táplálni,

úgy, ahogyan világi előadások teszik, akkor korlátolt emberi világunkban maradunk, és nem kerülünk a „rettegetes és vonzó” misztérium jelenlétébe.

A jó liturgia megtervezése magasrendű művészet. Megkívánja a történelem ismeretét és a misztérium iránti érzéket. Számításba kell venni a keresztyén közösségek múltbeli tapasztalatát. Ugyanúgy az új szükségleteket is. Különböző közösségek különböző képességekkel rendelkeznek a misztérium jelenlétének megközelítésére és megértésére. Ezért van szükségünk a liturgia megülésének különböző típusaira: gyermekeknek, tizenéveseknek, felnőtteknek, öregeknek, nemkülönben különböző nemzetiségű és kulturális háttérű közösségeknek. Az általános irányelveket megfelelően megadhatja Róma, a püspöki karok, az egyes püspökök. De a liturgiát vezető papnak ismernie kell közössége sajátos szükségleteit, és a szertartást ehhez kell alkalmaznia. Egyeztesse össze az egység és a különféleség követelményeit, tanulással, intelligenciával, mindenekfölött pedig szentelésének kegyelmével.

Még több is következik ebből. A liturgikus törvények nem olyanok, mint a közönséges fegyelmi törvények, és soha nem volna szabad azok módján kezelni őket. Céljuk teológiai: az, hogy a közösséggel megértessék a misztérium jelenlétét, és tagjait az imádás felé irányítsák. Ezt a sajátos végcéljukat nem lehet semmibe venni. A törvényeknek kellene a liturgikus ünnep teológiai céljait szolgálniuk, nem pedig megfordítva. Túlságos gyakran megesett, hogy a liturgikus szabályokat ugyanúgy előírták, mint a fegyelmi szabályzatot, és így tönkretették a misztérium élményét.

De nem vezet-e az ilyen közelítés törvénytelen, anarchikus állapotra? Nem – föltéve, hogy papjaink tanultak, intelligensek és felelősségtudóak. Ha egyesek nem ilyenek, inkább kérdezzük meg, hogyan lehetnénk segítségükre, de az ő korlátoltságuk miatt ne akarjuk mindenkire rákényszeríteni vasfegyelmünket és lélektelen egyformaságunkat.

Az is tönkretetheti a liturgia teológiai jelentését, ha egy csoportra rákényszerítünk egy más csoport számára elgondolt liturgikus típust. Tizenéveseket esetleg alkalmasan vezethetünk be a szent dolgok birodalmába kezdetképpen beat-zenével. Ha viszont olyanokra kényszerít-

jük rá a beat-zenét, akik már megtanulták nyugodtan szeretni az Istent, azzal erőszakosan elvonjuk figyelmüket az élet forrásától.

Végül pedig a misztérium megülésének szép keretben kell történnie. Isten, igaz, közel van hozzánk, de egyben végtelenül fölöttünk is áll. Amikor hozzá jövünk, egész emberségünkkel kell jönnünk, és mindazzal a szépséggel, amit csak össze tudunk szedni, hogy lerójuk tiszteletünket e szépséges teremtés Ura iránt.

10. Hogyan legyünk ma egyek az Egyházzal?

Szent Ignác a 16. században világos és gyakorlati vezérelveket fogalmazott meg: hogyan őrizzük meg egységünket az Egyházzal. Ő ezeket „szabályoknak” nevezte. Értékük igazolódott. Nem csupán arra szolgáltak, hogy elősegítsék az egyes emberek hűségét a hierarchikus Egyház iránt, hanem az egyházi összetartás, *communio* erejét is fokozták a tagok között.

Föltettük magunkban a kérdést: lehetne-e ma hasonló szabályokat alkotni, olyanokat, amelyek jobban megfelelnek a mi korunknak?

De mihelyt megpróbáltunk összeállítani ilyen szabályokat, rájöttünk: amit a 16. században hasznosan és termékenyen meg lehetett csinálni, az nem olyan könnyű a huszadikban. Eltekintve attól a közismert ténytől, hogy Szent Ignác utánzása nehéz dolog, a szóbanforgó ügy sokkal bonyolultabbá vált, mint négyszáz évvel ezelőtt volt. A különbségnek sokféle oka van.

Ignác világa műveltség terén egységesebb volt, mint a mienk. Következésképpen ő tudott olyan szabályokat adni, amelyek a hű katolikusokra mindenütt egyaránt érvényesek voltak. Szabályait könnyű volt megérteni és alkalmazni. Mi pluralisztikus világban élünk: nekünk nehéz hasonlóan egyetemes érvényű szabályokat szerkeszteni. Sokan nem fogadnák el őket, vagy legalábbis egyiket-másikat.

Továbbá az akkori Egyház sajátos kérdésekkel került szembe a reformáció viszonylag jól körülhatárolt mozgalmi folytán. Ilyenek voltak például: szakítás a hierarchiával, egyes szentségek elvetése, hagyományos áhítatgyakorlatok elhanyagolása, a tisztítóhely tagadása stb.

Ignác néhány pozitív irányelvet fogalmazott meg a romboló áramlatok ellen. A híveknek ajánlott magatartások és cselekedetek sajátos feleletek voltak pontosan körülírt problémákra. Ma az Egyháznak annyiféle elméleti és gyakorlati üggyel kell szembenéznie, hogy szinte lehetetlen mindezt pontos szabályokba foglalni.

De Ignác megközelítési módja helyes volt: szabályai-val a kortársak fölvetette kérdésekre adott feleletet. Minthogy az ő világa jobban körül volt írva a mienknél, olyan szabályokat tudott adni, amelyek jól kezelhető együttest képeznek. Manapság az Egyházban és az Egyház körül felmerülő ügyek sokkal tágabb térre terjednek ki. Összehasonlíthatatlanul szélesebb kulturális összefüggésekben merülnek fel. Ennélfogva az új vezérelveknek szélesebb körűeknek kell lenniök, különféle sajátos szükségleteknek megfelelően. Következésképpen Ignác szabályaihoz hasonlókat alkotni ma nagyon bonyolult vállalkozás. Valamennyire segítségünkre lehet, ha meggondoljuk: mi ihlette azokat a régi szabályokat.

Mi volt Szent Ignác meglátása?

Ignác szabályai abból a vágyból fakadtak, hogy egyesek legyünk az Egyházzal. Irányelveket írt „ad... vere sentiendum in Ecclesia”, amit talán így lehetne fordítani: „Hogyan higgyünk és gondolkodjunk helyesen, hogy egyesek legyünk az Egyházzal.” Vagy: hogyan lehetünk mindinkább egységben, *communioban* az Egyházzal?

Az az egység, amelyet Ignác keresett, sok tekintetben külső volt, főgondja azonban a belső egység.

Dinamikus egységet keresett. Önmagunk fokozódó mértékű odaadásáról van itt szó egészen odáig, hogy teljesen az Egyház szolgálatára adjuk magunkat.

Szabályaival arra az alapvető kérdésre válaszolt: hogyan legyen valaki egy eleven test eleven tagja? Hogyan járulhat hozzá a tag belsőleg és külsőleg az egész test egészségéhez és fejlődéséhez? Korának megfelelően felsorolta, mit kell tenni. A mi kifinomultabb, differenciáltabb világunkban még többféle hozzájárulás lehetséges.

Ignác arról is meg volt győződve, hogy az Egyház reformját legjobban pozitív magatartású emberek hajtják végre, akik imádságos lélekkel, buzgón és alázatosan hirdetik az Evangéliumot és dicsérik az Egyházat, – nem

pedig negatív beállítottságúak, akik cinikusan, szatirikusan, önhittén a hibákra összpontosítják a figyelmet és az Egyháznak és embereinek korlátait kifogásolják.

Milyen meglátás járja át a mai szabályokat?

A szabályok emelik ki annak átfogó jelentőségét, hogy hűek legyünk egy belső ösztönzéshez. Ez megfelel Ignác beállítottságának. Hangsúlyozzák a külső hitvallás jelentőségét a látható Egyházban. Ez a megtestesülés folyamatának elismerése. A belső ösztönzés a külső valósághoz vezet bennünket.

A szabályoknak tudomást kell venniük az Egyház új, kifinomult értelmezéséről. A katolikus közösség egységén kívül más egyházi közösségek is vannak. Ez az újabb fejlődés teljességgel elgondolhatatlan lett volna Ignác számára. Napjainkban pontosan akkor vagyunk egyedek az Egyházzal, ha tiszteljük a katolikus közösségen kívül eső keresztény valóságokat is.

A szabályoknak utalniuk kell az egység bizonyos jeleire, amelyek különösen jelentősek korunkban. Pál idejében a bálványoknak felajánlott hús fogyasztása az egység fontos ügyévé nőtte ki magát. Ignác idejében a szentképek tisztelete, zarándoklatok és hasonlókat a katolikus közösség iránti belső magatartás jeleivé váltak. A mi korunkban is lehetnek sajátos külső cselekedetek, amelyek hasonló jelentőségre tesznek szert.

A külső cselekedetek jel-értéke változhat aszerint, ahogyan a hely más és más, sőt még ugyanazon a helyen is más és más típusú közösségben (plébániai, egyetemi stb.).

A szabályoknak szembe kell szegülniük az Egyházban jelenleg működő egységbontó erőkkel, és erősíteniük kell a közösségépítő törekvéseket. Napjainkban is – mint különben mindig – nagy erők vannak munkában kívülről és belülről az Egyház szerves egysége ellenében. Ezek nem egységesek, nem valami pontosan meghatározott világi vagy vallásos ideológiából fakadnak, és nem azonosíthatók néhány jól körülírt gondolattal vagy cselekedettel. Ennélfogva nagy adag lelki és teológiai kifinomultságra van szükség, hogy felismerjük őket. Másrészt – mint mindig – az élet erői is működésben vannak ma az Egyházban. Ezeknek fejlődése is igen bonyolulttá vált,

és így nehezebb olyan világosan és egyszerűen áttekinteni őket, mint Ignác tehetette.

Végül, de nem utolsó sorban: a javasolt új szabályokat át kell hatnia a szent és a világi közötti összhangnak. Ezt ma nem lehet eléggé hangsúlyozni, mert a kérdés terén tökéletes zűrzavar uralkodik. Nem csoda. Először is az egész mögött ott leselkedik az örök teológiai kérdés: az ember képes az isteni életre, de képtelen azt magától megszerezni, – hogyan viszonylik egymáshoz a két tény? Hagyományosabb kifejezésekkel az isteni kegyelem és az emberi természet, a természetfölötti és a természetes viszonyáról van itt szó. Ez talán olyan elvontan hangzik, hogy azt hinnénk: jelentéktelen. De a szent dolgok szekularizálódása, illetőleg a világi dolgok megszentelődése gyakorlati ügyek, és mélyen érintik közösségeinket. A gyakorlat az elméletbe mélyesztí gyökeireit, még ha nem is vesszük észre.

Túlzások két irányban fordulhatnak elő. Koronként olyan messzire nyúlik a szent dolgok tisztelete, hogy tagadják a teremtés jóságát és az embernek azt a képességét, hogy hozzájárulhat fejlesztéséhez. Ez arra vezet, hogy a keresztények visszavonulnak a föld építésének feladatától. Koronként a világi dolgok értéke olyan magasra emelkedik, hogy úgy tűnik: nagyon csekély szükségünk van Isten természetfölötti ajándékaira, ezek nem is fontosak. Ennek pedig az az eredménye, hogy az Egyház alapvető feladata már nem az isteni élet közlése lesz, hanem valami kevesebb.

Minderről tárgyalva Szent Pál jó gyakorlati irányelveket ad első korintusi levelének 12-13. fejezetében. Beszél a szeretetről, mint a keresztény élet éltető erejéről. Magyarázata dialektikus: ellentétes végletek bemutatásával állapítja meg az igazságot.

Ezt mondja: Prófétaierő, hegyeket mozgató hit, mindenét szétosztó nagylelkűség, még saját testünk odaadása is, hogy elégeessék – mindez a nagyszerű adomány és tett semmi, ha nem a szeretet élteti.

De ha valakiben él a szeretet, akkor türelmes lesz és szelíd, nem féltékeny vagy ingerlékeny. Nem lesz durva vagy önző, nem sértődik meg, nem neheztel. Ha megvan benne a szeretet, embersége kivirul.

Pál analógiával él, amelyből megérthetjük, mit jelent egynek lenni az Egyházzal. Valóban: véghez viheti valaki

az emberség és nagylelkűség nagyszerű tetteit, – ha ezek nem kapcsolódnak bele a szent, természetfölötti dimenzióba, akkor nem jelei az Egyházzal való egységnek.

De ha megvan a szent és természetfölötti dimenzió, és minden cselekedeten átsugárzik a keresztény hit, remény és szeretet, akkor fennáll az egység az Egyházzal. Ebből azután nagylelkű tettek fakadnak. És megfordítva: az emberség hiánya bizonyítéka lehet annak, hogy hiányzik a keresztény közösséggel való egység.

Szép emberi magatartás és cselekedetek tehát nem szükségképpen szeretetből fakadnak, vagyis nem bizonyítják, hogy az illető egy az Egyházzal. Viszont a közös emberiség erények: igazságosság, szelídség, türelem hiánya arra vall, hogy az illetőben nincs szeretet, következésképpen nem egy az Egyházzal.

Szabályok korunknak

Az itt következő szabályok általános jellegűek. Célunk nem az, hogy pontos utasításokat adjunk az olvasónak, hanem hogy megvessük az alapokat, amire saját jószántából építhet tovább. Ez lehetővé teszi az alapvető egységen belül a feleletek és hangsúlyok sokféleségét.

1. A keresztény ember alapvető magatartása: éber nyitottság gondolkodásának és szívének olyan megmozdulásai iránt, amelyek Isten és az isteni dolgok felé vonzóak.

A Szentlélek iránti belső éberségnek ezt a benső magatartását napjainkban fontosabb hangsúlyozni, mint korábban, technikai korunk szorongató kényszerűségei miatt. Azért is, mert sok embert foglyul ejtenek erőszakos támadásaikkal a hírközlő eszközök; elfojtják Isten Lelkének finom hangját.

Továbbá mielőtt valaki át tudná adni magát a keresztény közösségnek, önmagát és önmagában Istent kell megtalálnia. A látható közösségben való részvételre belső ösztönzésnek kell sürgetnie. A kegyelem indításai iránti éberség állandó feltétele az Egyházzal való egységnek. A pusztán külső lojalitás haszontalan és káros lenne.

2. Hasonlóképpen alapvető keresztény magatartás az éberség olyan gondolatok és szívbeli indítások iránt, amelyek arra sürgetik, hogy eggyé legyen az ugyanazt a hitet valló látható, földi közösséggel.

Ez a szabály a Szentírásban gyökerezik. Az evangéliumok számos példájából tudjuk, hogy a Szentlélek arra indította a tanítványok elméjét és szívét: ismerjék fel az ember Jézusban az Isten küldöttét, a Messiást. Ma a Lélek arra indítja az új tanítványokat, hogy ismerjék fel az Egyházban az új szövetség közösségét, amely Isten szavának hagyatékát őrzi, s amelyben megnyilvánul Isten kegyelme és ereje.

A keresztyén hivatása nem az egyedüllét, hanem hogy egy nagyobb testnek legyen a tagja. Ezért minden hiteles indítás egy látható, földi közösség felé irányítja. Gyánús az olyan ösztönzés, amely bármi ürüggyel is arra akarja rábírní, hogy egyedül maradjon.

3. A keresztyén úgy fogadja az Egyházat, mint Isten ajándékát, misztériumot, közösséget a Lélekben.

Az Egyház misztérium, ezért csakis a hit aktusával lehet elfogadni. Egyszerűen nem férhetünk másképpen igazi lényegéhez. Ha egy misztériumban hiszünk és ezt hirdetjük a világnak, akkor egyszerre ismerjük el és valljuk meg tudásunkat és tudatlanságunkat.

Emberi tudomány vagy tapasztalati kutatás nem ér fel az Egyházig a maga teljességében. Egyesülni az Egyház titkával annyit jelent, hogy hagyjuk megvilágítani magunkat az isteni hit erejével, emberi szinten pedig sötétben maradunk. Konvertiták gyakran egymásnak ellentmondó kifejezésekkel írták le az Egyházba való befogadásukat: egyik mint a világosságba tett lépést, másik mint a sötétbe tett ugrást. Mind a kettő igaz.

4. A keresztyén elfogadja az Egyházat mint emberi közösséget, amelyre a bűn jelenléte rányomja bélyegét, ezért szervezete gyakran az emberi bölcsesség korlátait mutatja.

Olykor nehezebb elfogadni az Egyház emberi valóságát, mint a benne rejlő misztériumot. Az Isten választottaiban mutatkozó rövidlátás, kicsinyesség, sőt bűnök visszataszíthatnak bennünket. Pedig hát az Egyház ilyen. Nem életszentségben megállapodott személyek közössége, hanem gyógyulásra váró bűnösöké. Isteni erő működik bennük: Isten ígéje, a szentségek, a Lélek ösztönzései. De ez az erő bűnös és korlátolt emberek közösségében dolgozik. Boldogok, akiket nem botránkoztat meg Isten kibontakozó terve, és fel tudják ismerni az emberi valóság mögött az isteni jelenlétet.

Ez a probléma bizonyos mértékig hasonló ahhoz, amellyel Jézus első tanítványai találkoztak. Túl kellett jutniok az emberi látszaton, hogy meglássák Jézusban Isten küldöttét.

Nem hangsúlyozhatjuk eléggé, hogy az Egyház nem a végső idők birodalma, ahol Isten szentsége minden szóban és tettben hibátlanul megnyilvánul. Hanem Isten országának földi megnyilatkozása, ahol bűnösök szentté válnak és szentek az ő megengedéséből bűnössé lesznek, hogy mikor megbánják bűneiket, még erőteljesebben hirdethessék Isten irgalmát.

Elfogadni az Egyházat annyit jelent, hogy elfogadjuk egész bonyolult valóságában: az ellentétet világosság és sötétség, élet és halál, isteni erő és emberi gyöngeség, isteni bölcsesség és emberi vakság között. Mindez jelen van; nem mozdulatlan egyensúlyban, hanem mindenki-ben, mindnyájunkban működő élő erők alakjában. Nem keverednek kaotikusan értelmetlen folyamattá: célszerűen tevékenykednek. Isten Lelke birtokába veszi teremtményeit, világosságot és életet, erőt és bölcsességet adva. A földi Egyház az eljövendő Ország felé tart, ahol Isten „velük fog lakni és ők az ő népe lesznek, és maga az Isten lesz velük. Letöröl szemükről minden könnyet. Nem lesz többé halál, sem gyász, sem jajgatás, sem vesződség, mert a régi világ elmúlt” (Jel 21,3-4).

A mi Egyházunk a „régi világ” (szó szerint: a „megelőző dolgok”) korához tartozik. Közösségeinkben a szemekben még mindig könnyek fénylenek; eljön a halál; van gyász, panasz, vesződség. Vajúdó világ ez.

5. Az igazi hívő megvallja az Egyházba vetett hitét embertársai előtt.

Ha egyszer az Egyház jel minden nemzetnek, *lumen gentium*, akkor ha valaki tudomást szerez erről a jelről, nyilvánosan meg kell vallania. Amint Keresztelő János rámutatott Krisztusra mint Izrael Megváltójára, úgy kell a keresztényeknek az Egyházra mutatniok mint a világ szentségére, a *sacramentum mundi*-ra, Isten üdvözítő titkára.

6. A hitnek a megértés keresését kell eredményeznie.

A kereszténynek igyekeznie kell, hogy mindig jobban megértse az Egyház titkát, különösen isteni és emberi elemeinek összhangját.

Nem tudnánk megmondani, melyik ma a fontosabb. Van egy erős áramlat, amely az Egyházat szociológiai vagy antropológiai jelenségként kezeli, alig tisztelve benne az istenit. Van egy talán még erősebb áramlat, különösen buzgó keresztények között, hogy megfélekezzenek az Egyház emberi eleméről, és az Isten kegyelmét megtapasztalt bűnösök közösségét összekeverjék a többé nem vétkező szentek közösségével.

Mind a két áramlat káros. Az első pusztán emberi intézménnyé zsugorítaná az Egyházat, amit tetszés szerint az ujjunk körül forgathatunk; a második lehetetlent kíván tőle, többet, mint Isten valaha is megkívánt. Az igazság isteninek és emberinek nehezen megtalálható összhangjában rejlik.

A megértésnek ez a keresése talán jelentősebb ma, mint a történelemben bármikor. Legtöbbünknek megvan a saját véleménye, s ahhoz makacsul ragaszkodunk. A békés, de szívós keresés megszabadít a rossz irányú és alaptalan dogmatizmustól, és becsületes útirányt jelöl ki, amely magában hordja kiigazító elemeit. Ha birtokában vagyunk az igazságnak, a helyes kritikai magatartás ezt idővel csak megerősíti; ha tévedésben vagyunk, előbb-utóbb kemény kérdések ébresztenek rá hibánkra.

Annak a kereszténynek, aki mindig kész, hogy az Egyházzal határozott állításokat hangoztasson – akár progresszív, akár konzervatív irányban –, alighanem kevés fogalma van a misztériumról. Egy másik, akiben sok kérdés vetődik fel, talán sokkal közelebb áll a történelmünkben önmagát kinyilatkoztató Istenhez.

Van ideje a határozott állításoknak, és van ideje az új kérdéseknek.

7. A keresztény magáévá teszi az Egyház ügyeit. Mindenekelőtt azért, hogy dicséretet és hálaadást ajánljon fel Istennek.

A keresztény közösség nem egyszerűen arra hivatott, hogy közösségileg vagy egyénileg kielégülést merítsen a liturgiából. Mindenekelőtt arra hivatott, hogy megfélekezze saját szükségéről, felülemelkedjék önmagán, s dicséretben, imádásban elismerje Isten nagyságát és szépségét.

Egynek lenni az Egyházzal annyit jelent, mint magunkévá tenni elsődleges létokát: hogy ünnepeljük az Urat azért,

ami, hálát adjunk neki az emberek közt végbevitt hatalmas tetteiért. Valóban: a közösség mindent átfogó, középponti imája és ájtatossága az Eucharisztia, a hálaadó imádság.

Isten nagyságát és szépségét nemcsak szavakkal, kell ünnepelni, hanem taglejtésekkel, cselekedetekkel, a teremtet dolgok használatával. A szívet magasba emelő székesegyházak többek közönséges építményeknél: jelentést hordoznak. A dicséret és hálaadás megtestesülései.

Manapság kevesebb figyelmet fordítunk keresztyén hivatásunknak erre a fenséges oldalára, mint más gyakorlati, közvetlen feladatokra. De senki sem lehet egy az Egyházzal, ha nem ajánlja fel a hálaadásnak a dicsőítést és imádást magában foglaló nagyszerű imáját.

8. A tekintély hordozói az Egyházban megbízásból kapták hatalmukat. Az Úr gondolatai és szíve szerint kell élniök vele. Ő a jóhír hirdetésével vonzotta a tömeget, és soha senkit sem kényszerített követésére.

A papok sokban letéteményesei „az Úrban való hatalomnak”. Nincs joguk önmaguk kielégülésére használni fel: Krisztus testének, az Egyháznak „épülésére” kell élniök vele. A keresztyén közösségek a legrégibb időkől úgy értelmezték a hatalmat, mint sajátos „erőt a Lélekben”. Felfogásuk szerint az Egyházban semmiféle hatalomnak sincs pusztán jogi jellege. Még a mindennapi egyházkormányzati tényeknek is a Lélek erejében kell gyökerezniök, éppen úgy, mint ahogy az emberi személy minden tudatos cselekedetének belülről, a lelkéből kell származnia.

A Lélek hatalmának szelídsége különösen a jóhír hirdetésében nyilvánuljon meg. Ha erőszakkal kényszeríténénk valakire, ha türelmetlenül sürgetnénk követeléseit, azzal lerontanánk benső jóságát.

Ez az óvás nem csupán a rég megboldogult inkvizícióra áll. Nem! Még a II. vatikáni zsinattól hirdetett megújulás jóhírét is tönkreteheti, ha rákényszerítjük híveinkre.

9. Az Egyházban a tekintély iránti helyes magatartás az, hogy szava értékét híven elismerjük. Kétféle helytelen magatartás lehetséges: egyik az, ha a tekintély szavában megnyilatkozó erőt leértékeljük, a másik az, ha túlértékeljük.

A tekintély leértékelése azt jelenti, hogy nem fogadjuk el, nem tiszteljük azt az erőt, ami világosan jelen van.

Kelleténél többre értékelése annyit jelent, hogy nagyobb erőt tulajdonítunk egyházi cselekvéseknek vagy kijelentéseknek, mint amennyit maga az Egyház adott neki.

Mind a két magatartás megtöri az Egyház egységét. Eltér az igazságtól, azért előbb-utóbb bajra vezet.

Katolikusok könnyen megértik, mit jelent a tekintély leértékelése. Viszont probléma van azzal, hogyan értsük a tekintély túlértékelésének káros hatását. Hányszor halottuk: a jó katolikus nem elégszik meg azzal, hogy a hitigazságokban hisz! Többet tesz: Egyformán hisz mindenben, amit hivatalos személyek mondanak. Ez az állítás kétértelmű – és veszélyes. A jó katolikusnak annyiban kell minden tanítást elismernie, amennyiben az Egyház elismeri, sem jobban, sem kevésbé.

Bizonyos esetekben az Egyház emberi szavakkal végleges ítéletet hozott egy-egy hittitok igazi jelentéséről. Például a niceai zsinat megállapította, hogy az Atya és a Fiú egylényegű, istenségében egy, de személyében különbözik.

Sok esetben azonban az Egyház még nem jutott el a végleges ítéletig, csupán útban van a teljes igazság felé. Ilyenkor a hívő katolikus helyes magatartása az, hogy helyesli a becsületes és tárgyilagos keresést, a belátás minden fokát értéke szerint fogadja, megtisztítja magát előítéletektől, elfogultságtól, úgyhogy mire az Egyház elérkezik az igazság végső meghatározásához, el tudja fogadni és meglátja benne a Lélek munkáját. Ha valaki előbbre szalad az Egyháznál és isteni igazságnak tartja azt, amit az Egyház még nem fogadott el ilyennek, az a legjobb esetben téves buzgóság, a legrosszabban pedig vallási fanatizmus. De ha nem csatlakozik a több világosságért folyó közös kereséshez, ha nem veszi figyelembe a kutatás során fölmerülő gazdag megismeréseket, akkor a hitközösség peremén marad. Egy-egy hittitokba behatolni lassú folyamat. Hogy egyek legyünk az Egyházzal, csatlakoznunk kell a kutatáshoz, és egész szívvel el kell fogadnunk minden kockázatát.

Különösképpen bölcsesség szükséges ahhoz, hogy felismerjük a tekintély helyes mértékét az Egyház főpapjainak szavaiban. A pápa és a püspökök szólhatnak azzal a teljes hatalommal, amelyet a Lélektől kaptak. De így csak nagyon pontosan meghatározott körülmények között beszélhetnek. Ha világosan megvannak ezek a fel-

tételek, akkor pozitív módon kell felelnünk megnyilatkozásaikra: ezt kívánja az Egyházba vetett hitünk. Ha a feltételek nem igazolhatók, akkor is tiszteletben kell tartanunk a személyeket és azt, amit mondanak, de nem annyira, hogy összekeverjük az emberi szavakat a kinyilatkoztatott igazsággal.

10. *Aki az Egyházat élesen intézményes és karizmatikus egyházra osztja, az megosztja Krisztus testét. Ilyen ember nem lehet egy az Egyházzal.*

Nincs két különálló valóság: az intézményes egyház és a karizmatikus egyház. Krisztusnak csak egy teste van, amelyet Léleke éltet, és emberi közösség alakjában jelenik meg. Minthogy emberi közösség, azért csakis bizonyos szervezeti és intézményes struktúrákban tud megnyilatkozni. Ezek a struktúrák nem tökéletesek; sosem voltak azok, soha nem is lesznek. Az emberi korlátoltság egész skáláját mutatják. Végére is az Egyház bűnösök közössége.

Az idők végéig meglesz az Egyházban egy dialektikus folyamat Krisztus élő Lelkének igényei és bűnös természetünk vonakodó felelete között. Néha felülkerekedik a Lélek; máskor az emberek nem felelnek meg eléggé hívásának. A struktúrákban visszatükröződnek ezek a különböző irányú mozgások. Sohasem lesznek olyan jók, hogy ne szorulnának további javításra. De sohasem olyan rosszak, hogy lerombolnák a közösséget. Egynek lenni az Egyházzal annyit jelent, hogy állandóan dolgozunk a jobbon, mégis derűsen elfogadjuk tényként, hogy a javulásnak megvan a határa.

11. *Az Egyházban minden adományt tiszteletben kell tartani. Tiszteljük azt a ajándékot, amelyet a Lélek közvetlenül ad valakinek. Ugyanígy becsüljük nagyra a kegyelmet, amit a szentségek közvetítenek.*

A személyes karizma hitelessége nehezebben ellenőrizhető. És talán erősebb hit kell ahhoz, hogy egy gyarló emberben elismerjük a szentség erejét.

12. *Az Egyházban tapasztalt gyöngeségek megértést, részvétet és gyógyítást igényelnek.*

Az Egyházban voltak, vannak és lesznek gyöngeségek. Mi legyen ezekre a keresztény felelete? Semmi más nem lehet, mint az egyetlen keresztény felelet, vagyis a megértés és a részvétel. Keserű bírálgatás és éles vádaskodás

nem gyógyít sebeket. Legföljebb súlyosabbá teszi a beteg állapotát. Az ilyen magatartás aligha fakad hitből, reményből és szeretetből.

13. *Ha szeretjük az Egyházat, akkor látható egységben maradunk a közösséggel. Ha a közösség valami betegségben szenved, akkor a részvét a gyógyító jelenlétet követeli.*

Egyetlen javulásra szoruló közösség sem vált soha jobbá attól, hogy jó emberek otthagyták. Hamis prófétálás az, ha valaki „prófétai megnyilvánulásként” elhagyja az Egyházat.

14. *Minden kereszténynek, aki egy akar lenni az Egyházzal, legelső kötelessége osztozni abban a megbízatásban, amelyet az Krisztustól kapott, vagyis részt venni az evangélium hirdetésében. Képessége szerint mindenkinek hirdetni kell, hogy Isten emberré lett, Krisztus meghalt és feltámadt halottaiból, és hogy általa, vele és benne mi is megtapasztaljuk majd a feltámadást, és vég nélkül részesülünk Isten életében.*

Minden kereszténynek kötelessége hirdetni a Jóhír sajátos tartalmát: hogy Isten Igéje emberré lett, közöttünk lakozott, meghalt és feltámadt halottaiból, hogy mi is éljünk. Ezt semmi más, akármilyen jó filozófia sem helyettesítheti. Istennek az emberek közt végbevitt hatalmas tetteit kell hirdetnünk.

Az evangélium prédikálásának megbízatása különlegesen szól a fölszentelt papoknak. Hirdessék erőteljesen az Isten szavát ahelyett, hogy vég nélkül siránkoznának a világ rosszaságán.

15. *Az Egyházhoz való hűség megkívánhatja, hogy a keresztény kimondja az igazságot legjobb belátása szerint, még akkor is, ha ezzel visszatetszést kelt az emberek között.*

Az Egyházhoz való hűség kezdete a saját belső világosságunkhoz való hűség, amelynek forrása a hit és az ész.

A hit megkívánja, hogy hűek legyünk az Egyház egész valóságához: a pápához, a püspökökhöz és a hívekhez. Isten Lelke mindannyiukon át működik, bár különféle módon.

Az Egyházban akárhol támadhat egészséges reformmozgalom, akárhol fölmerülhet egy hittitok mélyebb

megértése. Az ilyesmi ellenkezésre találhat akár a főpapok, akár a nép között, mielőtt végleg hitelesítik. Egy egészséges belátás vagy kezdeményezés érzelmi ellenállásba ütközhet egyesek vagy csoportok részéről. Az első ösztönzés és az utolsó megerősítés közé sok összeütközés eshet. Miközben a küzdelem folyik, a hűség azt kívánja, hogy egyszerűen és becsületesen vegyünk részt a keresésben, és fogadjuk el emberségünk velejáróit. Olykor a hierarchia tagjai juttatják kifejezésre személyes nemtetszésüket, máskor önhatalmúan föllépő erőszakos csoportok juttatják kifejezésre sommás elítélésüket. Az Egyházhoz hűséges embernek tudnia kell, hogy egyaránt osztályrészül juthat a magas helyeken való kegyvesztettség meg a népszerűség elvesztése. Akkor marad egy az Egyházzal, ha tovább szolgálja mindannyiukat.

Jó példát szolgáltatnak minderre a II. vatikáni zsinat történelmi körülményei. Nem egy teológust, aki a Zsinat püspökeit ihlette, évekkel előbb büntetéssel sújtottak vagy éppen elhallgattattak. A zsinaton az Egyház tisztázta a dolgokat, és tisztázta az illető teológusokat is a korábbi vádak alól. Milyen rosszul tették volna, ha az előző nehéz időkben feladták volna a munkát, az elmélkedést, az írást és a beszédet! Hála hűségüknek, mindannyian gazdagodtunk. Krisztus sohasem ígérte, hogy a kereszt titka hiányozni fog az Egyház belső életében, bár semmiképpen sem biztatott senkit, hogy a másoknak a vállára keresztet tegyen.

A másik oldalon példa lehet a nép ellenállása az Egyház tanítására az igazságos társadalmi rendről. Azt a keresztényt, aki ezt hirdeti és védi, olyan mértékben kizárhatják a társadalomból, hogy egy bizonyos csoport jóvoltából szinte kiközösítetté válik. A hűség nagyon is megkívánhatja, hogy tovább beszéljen, „akár alkalmas, akár alkalmatlan”, Szent Pállal szólva (2Tim 4,2).

16. Egynek lenni az Egyházzal annyit jelent, hogy meghalljuk az igazságra éhezők és szomjazók kiáltását, vagyis azokét, akik az Evangélium világossága és Isten kegyelmének ereje után sóvárognak.

A kiáltás lehet értelmes vagy tagolatlan. Az Egyház feladata, hogy meghallja akkor is, ha ki sem mondják, feleljen rá akkor is, ha a hívó szót elnémítják. Ez a kiáltás az emberi lény legmélyéről tör fel; követeli a bűn és halál rabságából való szabadulást. Ez a kiáltás életet

kér, határtalan életet. Az Egyház megbízatása, hogy meghallja. Senki sem lehet jó és tevékeny tagja, ha nem kívánja hallani és nem akar felelni rá.

Az Egyház feladata gyakran kisebb lehet, mint felelni a kiáltásra: talán csak segítenie kell az embereket, hogy ráébredjenek legmélyebb szükségükre, éhezzenek és szomjazzák az igaz életet abban a világban, amely saját bálványait imádja a pénz, hatalom és az érzékek véget nem érő izgatása alakjában. Nincsen szabály, amely megmondaná, hogyan segítsük rá az embereket az élet olyan dimenziójának megkívánására, amit eddig észre sem vettek. Itt is alkotó erejű megközelítésre van szükség. Minthogy a Lélek minden emberben dolgozik, alapos reményünk van a sikerre, még mielőtt belekezdünk.

17. Egynek lenni az Egyházzal annyit jelent, mint elfogadni a megbízást, hogy „jó hírt vigyünk a szegényeknek, a foglyoknak hirdessük a szabadulást, a vakoknak a látást, felszabadítsuk az elnyomottakat és prédikáljuk az Úr kedves esztendejét” (Lk 4,18-19).

A szabadságért, igazságosságért és békéért való munka az Egyház feladatának szerves része. Ez alapvetően a gondolkodás és a szív meggyógyítására szóló küldetés, hogy az emberek tisztelni tudják egymás jogait és méltóságát. Az emberi társadalomban tapasztalható rossz gyökerei magában az emberben vannak, aki önző céljaira visszaél a teremtés áldásaival.

Az Egyháznak magasra kell emelnie a nemzetek előtt az emberi szabadságjogok zászlaját. Enélkül nincs becsülete az emberméltóságnak, még ha bővelkednek is anyagi javakban. Minthogy a szabadság sérthetetlen lelki érték, senki sem lehet fogékonyabb iránta, mint a keresztény egyház és azok, akik egyek kívánnak lenni vele. Csak aki elnyomás alatt szenvedett, az tudja, hogyan képes az elnyomás tönkretenni az emberi személyt.

Mielőtt az igazságtalanság elér a külső világba, az emberi agyban és szívben van meg. Az Egyház elsődlegesen alkalmas rá, hogy kimondja az igazságot, és pedig kétféleképpen: úgy, hogy leleplezi az emberség hiányait és úgy, hogy „tartóra állítja” az evangélium követelményeit. Senki sem lehet egy az Egyházzal, ha legjobb képessége szerint nem tölti be ezt a feladatot.

Isten előtt az egész emberi személy értékes. Teljeségében, testében és lelkében meg akarja menteni. Az

Egyház üdvözítő munkájának megkülönböztető jegye éppen ez az egész-jelleg legyen. Amikor a társadalmi igazságosság megvalósításán erőlködik, egyben mélyebb kiteljesedést kíván biztosítani az embernek, Isten ígét nyújtva feléje. És miközben az Igét nyújtja, békét és igazságosságot kíván hozni a világnak.

18. *A római Szentszékekkel és a püspökökkel való communio az Egyházzal való teljes egység egyik sarkköve.*

Ez az egyszerű szabály a legkorábbi keresztény századokból maradt ránk. A „communio” régi kifejezés, nem lehet pontosan lefordítani. Gyökeres jelentése: egység. Az Egyházban szükség van az egység külső megnyilvánulásaira, megvan a szerepe a törvénynek és a szokásoknak. De igazából a sok tagot a Lélek benső kötelelke tartja egybe, és a Léleknek való engedelmesség teremti meg a communiót. Az első századokban nem volt erős szervezet a keresztény egyház egységének biztosítására, így minden tagjára észrevehetőbben ránehezedett a köteletség, hogy fenntartsa a test egységét.

Nincs teljes egység az Egyházzal e nélkül a communio nélkül. Ki kell terjednie mindazokra, akik az Egyházhoz tartoznak. De a püspököknek különleges helyük van a testben: ők az apostolok utódai, fölszentelésük másoknál nagyobb mértékben ruházta fel őket „a Lélek hatalmával”. És közöttük is van egy, aki az egység elve, az Egyház alapját tevő szikla: Péter utóda, a római püspök.

19. *Az Egyház minden tagjának szent kötelessége, hogy dolgozzék a keresztények közötti megosztások orvoslásán.*

Minden megkeresztelt keresztény egy; a szentségben ugyanazt a Lelket kapták. De hitük tartalma terén megosztottak. Majd ez a megosztás a társadalmi testet is szétszakította. Egynek lenni az Egyházzal azt jelenti, hogy a legmélyebb szinten átéljük a keresztények egységét, és átérezzük a megosztás kínját, ahol ez előfordul. Amikor részt veszünk az egység munkálásában, ezzel az egész test ösztönös mozgásában osztozunk, amely próbálja helyreállítani egészségét és egységét. A testnek egy tagja sem maradhat távol az orvoslásnak ettől a folyamatától; mindegyiknek hozzá kell járulnia.

20. *Az Egyház mozdítsa elő minden ember kulturális haladását. Az Egyház tagjai is tegyék ugyanezt.*

Úgy szerette Isten ezt a világot, hogy megszülött Fiát adta oda megmentésére. Ezért a kereszténynek is szeretnie kell a világot, és otthon kell magát találnia benne.

Ne váljék egyetlen kultúra rabszolgájává sem, de ellensége se legyen bármelyik kultúrának, ameddig az alapjában véve jó. Azzal a függetlenséggel járjon az életben, amelyet csakis Isten adhat, teljes szívvel építse az ideigtartó világot, azután pedig vigye bele az isteni élet dimenzióit. Ez a keresztény lét paradoxona: az Egyház minden tagja részese ennek.

Záradék

Az Egyházzal való egységet nem lehet egyik napról a másikra megszerezni. Pontosabban szólva ez az egység nem valósulhat meg úgy, hogy az összes tag alkalmazkodik valami meghatározott sablonhoz. A keresztények lassan, fokozatosan nőnek össze mélyebb egységbe, egyszer örvendezve, másszor kínosan, abban az arányban, ahogyan mélyül a keresztény közösség valóságába vetett hitük és tágul bennük a titok megértése.

Ez a növekedés teljességgel személyes ügy. A legtöbb, amit az író megtehet az érdekében, csak ennyi: ébresztgeti az egység vágyát, kifejti célját és megmutatja a haladás helyes irányát.

Ennélfogva tanulmányunk a végén nyitott marad, éspedig szándékosan. Mindaz, amit eddig elmondtunk, egy kérdésbe torkollik, és ezt a kérdést mindenki csak önmagának teheti fel: Mit tegyek én, sajátos, konkrét és személyes helyzetemben, hogy egy legyek az Egyházzal? Az eddigiek elegendők arra, hogy megmutassák, hol kell nekem személyesen nekilátnom a munkának?

Olyannyira a szilárd szabályok korában születünk, hogy ez a befejezés talán ellenhatást kelt, és az olvasó vonakodik továbblépni. Valakiben erős vágy élhet, hogy pontos szabályokat kapjon, de ilyeneket legfőlőbb más-tól kaphat. Mert a mi nézetünk szerint a jövőbe nem vezet más biztos út, mint a személyes alkotóerő útja, felelősséggel párosulva.

A hangsúlyt az előregyártott szabályokról a megbízható személyekre kell áttenni. Korunk problémái olyan sokfélék és a szükséges megoldásokat olyan finoman kell mérlegelni, hogy nem hagyatkozhatunk már a korábbi mértékben részletes szabályokra. Bizalmunkat embe-

rekbe kell vetnünk, olyanokba, akik a kipróbálás során hűségesnek bizonyultak. Ezek az emberek tanultak az életből és egyaránt megtapasztalták az isteni bölcseséget meg az emberi balgaságot. Tudásuk kincstárából megtaníthatnak rá, hogyan legyünk egyek az Egyházal. Mi pedig törekedhetünk, hogy a nyomukba lépjünk.

11. A kollegialitás gyakorlata avagy régí tömlőkbe töltögetjük-e az új bort?

Az Egyház püspökei a vatikáni zsinaton ünnepélyesen kijelentették, hogy a püspökség kollegiális természetű. Nem sokkal utóbb irányításuk nyomán a teológusok kiszélesítették meglátásukat, és elkezdtek a papság kollegiális természetéről beszélni. A kifejezés olyan népszerű lett, hogy ma állandóan az Egyház kollegiális természetét emlegetjük.

A „kollegiális” szó viszonylag új kifejezés egy régi misztérium leírására, ti. hogy a keresztény Egyház szerves test, amely a Lélektől kapja életét. E testnek külső viszonyai valamennyire annak a testületnek a szerkezetére emlékeztetnek, amelyet a régi római törvény „kollegium”-nak hívott. Innét ered a „kollegiális” kifejezés. De a keresztényeknek a legrégebbi időktől fogva jobb szavuk is volt egységük jellemzésére: *communio*, közösség. Gazdag és összetett fogalom, de magyarázat nélkül lefordítva értelmetlen és furcsa. A kifejezés a közösség egységét, egész-voltát jelenti. Eredetileg az egység messze túlterjedt a lelki adományok megosztásán. A tagok földi javaikat is a közösbe adták; klasszikus példa erre a jeruzsálemi közösség. Más egyházakban legalább közös étkezés volt az Eucharisziával kapcsolatosan; szegény és gazdag egyazon asztalnál.

Mindig lebilincselő figyelni, hogyan igyekszik az Egyház emberi fogalmakra és intézményekre „lefordítani” egy misztérium ismeretlen mélyeit. Egy Lélektől eltöltött közösség szerves egysége messze túlesik felfogóképességünkön: a *communio* misztérium. De valahogyan kifejezésre kell juttatni, hiszen az Egyház e világban él és működik.

A kollégium kifejezés új kísérlet, hogy világosan beszéljünk a titokzatosról. Üdítően és megtévesztően világos. Üdítő, mert figyelmünket szükségképpen arra a tényre irányítja, hogy az Egyház – legalábbis külsőleg – szervezett test. Megtévesztő, mert semmit sem mond a misztériumról. Ezért könnyen megrekedünk a felszínen, és teljes világossággal „megszervezzük magunkat”!

Csakugyan szószerint ez történik sokfelé. Mihelyt az emberek a „kollégium” kifejezést meghallották, jól bevált és világosan meghatározott jogi szerkezetek felé fordultak. Az állami szenátusok mintájára az egyházmegyékben papi szenátusokat létesítettek. A községi kormányzat mintájára egyházközségi tanácsokat szerveztek. Egyiknek sem volt világosan meghatározott célja. Ihletért a kormányzat demokratikus formái felé sandítottak. Könnyen fölmerült a gondolat, hogy ezeknek a szervezeteknek mint képviseleti testületeknek kiegyensúlyozó szerepük van a püspök vagy a plébános személyes hatalmával szemben. Így aztán megindultak az összejövetelek és a viták.

Nem sok időbe tellett, máris kérdések vetődtek fel mind a két oldalon: Mi a papi szenátus hatásköre? Csupán tanácsadó jellegű, mint a püspök hiszi? Vagy határozathozó is, mint egy némely szenátor szeretné?

Az egyházközségi tanács hasonló kutatás tárgya. Az-e a célja, hogy szerény tanácsot adjon a lelkipásztornak? Vagy pedig olyan mértékben dönthet bizonyos ügyekben, hogy a plébánosnak aszerint kell eljárnia?

Az ilyen kérdések helytelenek. Abból erednek, hogy régi tömlőkbe töltögetjük az új bort, régi intézményekbe préselünk új meglátásokat. A kettő nem illik össze.

A *communio* sokkal több, mint valami hatalmi játszma a püspök és a szenátus vagy a lelkipásztor és az egyházközségi tanács között. Szerves egységet jelent, egy szívet-lelket, amihez mindenki hozzájárul képességeinek mértéke szerint. A helyes kérdés nem az: kinek mi a hatalma, hanem: hogyan találkozhat össze mindenki, püspök és papjai, lelkipásztor és hívei, hogyan alkothatnak egy testet, és azután hogyan tervezhetnek és cselekedhetnek egységesen?

Az igazság az, hogy nincsenek intézményeink titokzatos egységünk kifejezésére; nem hoztunk létre jó jogi struktúrákat az eleven *communio* számára.

A püspök és presbitériuma egyetlen egység. Az olyan rendszer, amikor a püspöki iroda rendeleteket bocsát ki és a papoktól elvárják, hogy kisgyerekek módjára engedelmeskedjenek, éppen úgy karikatúrája a communionnak, mint az a másik rendszer lenne, amelyben a papoknak jutna a hatalom, hogy diktálják a püspök tennivalóját. A „tanácsadó” vagy „határozathozó” hatalom kifejezéseiben gondolkodni annyit jelent, hogy régi tömlők után nyúlunk. A mi új borunk jobbat érdemel.

De hát hol és hogyan találhatunk megfelelő struktúrákat? Nincsenek kéznél: létre kell őket hoznunk. És megteremtésük hitet, tehetséget, fantáziát és sok türelmet igényel. Teológusoknak és jogászoknak kéz a kézben kell dolgozniuk. Hosszú az út a misztériumtól gyakorlati alkalmazásáig.

Addig is, míg a formális szerkezeteket kidolgozzuk, püspököknek és papoknak, lekipásztoroknak és híveknek minden rendelkezésre álló eszközt fel kell használniuk egységük kiépítésére. Legyen bennük annyi teremtő erő, hogy megtalálják rá az új kifejezéseket. A püspökök beszélgessenek állandóan papjaikkal, egyénileg mindegyikükkel és csoportosan is. A papok jöjjenek össze püspökükkel, akár teher a találkozás, akár gyönyörűség. Fokozatosan le kell építeni azokat a címeket és ceremóniális szokásokat, amelyek a püspök és papjai közti különbségeket hangsúlyozzák. A Lélek hatalma csak annál nyilvánvalóbbá lesz, ha egyszerű erejében érvényesül.

A püspök mondhatja: nem kötelezi törvény papjai tanácsának követésére, és ebben igaz van. De ha azt mondaná, hogy teológiaiilag egymaga képviseli az egyházmegyében a papságot, akkor tévedne. A lekipásztor sem mondhatja, hogy az ő első gondolja a saját plébániája, a püspök meg nézzen az egyházmegye után. Nem: minden lekipásztor legelső kötelessége, hogy püspöke terhére a magáénak érezze, és segítse őt az Úrban. Az egyházmegyében egy a papság, egy a presbitérium. Mindenkit a Lélekben szenteltek föl, mindenkinek az egységet kell keresnie. Az olyan struktúrák, amelyek a szembe kerülésnek, a politikai jellegű ellenkezésnek kedveznek, régi tömlők, használhatatlanok a communio finom új borához.

Mit tegyünk hát gyakorlatilag? A püspök üljön le a szenátusával, beszéljen velük úgy, mint testvéreivel; a

szenátus pedig fogadja úgy, mint a test fejét, az egység gyújtópontját. Az egyházmegye ereje a presbitérium egysége, élén a püspökkel.

A plébániákon a communio legjobb kifejezője talán nem is annyira az egyházközségi tanács, hanem egy olyan csoport egysége, amely az egész népnek szolgál („team ministry”). Élén a lelkipásztor álljon, de legyenek benne a segédkező papok, továbbá szerzetesek, szerzetesnők és laikusok. Magában foglalhatja időlegesen önkénteseket is, férfiakat és nőket, akik szívesen szentelnének életükből egy-két évet az Egyház szolgálatára.

Ha kollegialitásról beszélünk és közben egy kis demokráciát játszunk, az még nem a communio misztériumának a megértése. Ha próbálunk szerves egységet teremteni a püspök és papjai, a lelkipásztor és plébániája között, ha ennek érdekében új utakat-módokat találunk ki, akkor töltjük igazán új tömlőkbe az új bort.

12. A jog rendje — az élet törvénye

Meg kell vallanunk, jog és élet nem egykönnyen fér össze. Talán mert a törvényeket az ember csinálta, az életet pedig Isten teremtette. Az egyik a mi korlátozottságunkból született, a másik Isten bőségéből fakad. Elég nagy különbség ahhoz, hogy megmagyarázza a kettő ütközését.

Amikor megakadunk a jog és élet különböző igényei között, zavarba jövünk. Egyik nap így kiáltunk: „Szabadságot akarunk!” és kigúnyoljuk a törvényt. Másik nap ezt rikoltjuk: „A törvényt tisztelni kell”, és vádat emelünk mindenki ellen, aki nem követi minden betűjét. Magunkban azonban tudjuk, hogy egyik magatartás sem helyes.

Hogyan oldhatjuk meg ezt az összeütközést?

Kezdjük a joggal. Hogy keletkezik? A törvényhozó folyamat azzal kezdődik, hogy figyelmünk ráirányul egy helyzetre, amely szabályozásra szorul, hogy a fennálló vagy lehetséges zűrzavar rendbe jöjjön. Egyedi esetekből kiindulva megalkotunk egy tipikus esetet: elvontat csinálunk a konkrétból, hogy kezelhető legyen. Azután csinálunk egy általános szabályt, amely minden esetben alkalmazhatónak látszik, amikor a tipikus eset elemei előfordulnak. A létrehozott szabály természetesen személy-

telen, nem veheti figyelembe az ügyben szereplő személyeket, mindenki számára azonosnak kell lennie. Ennek a hosszadalmas folyamatnak a végén megszületett a törvény, a jog. Elvont, általános, személytelen valami.

De a való világ természete más. Ott nincsenek elvont helyzetek, csak konkrét események. Nincsenek általános esetek, csak egyedi történések. Nem alaktalan emberi árnyak mozognak; minden ügybe valóságos személyek vannak belekeveredve.

Íme a különbség jog és élet között. Íme az összeütkezés forrása. A bölcsesség pontosan abban áll, hogy felfogjuk a kettő különböző természetét, és összhangot vigyünk látszólag reménytelen viszonyukba.

Ha valakiben nincs bölcsesség, leegyszerűsített megoldásokhoz folyamodik, akár a gyermek. Az egyik talán a törvény uralmát kívánja, és így legalista lesz. Ha nagyon tehetséges, pontos logikával kidolgozza a jog minden elképzelhető alkalmazását, – és minden életet elpusztít maga körül. Semmi értelme nem lenne, hogy vitatkozzunk vele. Logikája hibátlan. Csak éppen a kiindulópontja gyökerében hibás.

A másik ujjongva szemléli az élet spontán szépségét, és elutasít minden ragaszkodást törvényekhez, intézményekhez. Vele sincs értelme csatázni. Addig halad előre törvény nélküli útján, amíg ő maga vagy valaki más sebet kap az ebből következő anarchiában.

Ez a két magatartás kétségtelenül gyerekes. De hogyan találunk rá az arany középút bölcsességére? Ugyan hogy is lehetne olyan elvont, általános és személytelen valamit, mint a törvény, összhangba hozni a konkrét, egyedi, személyes jellegű étellel?

Mégis lehetséges. De csak egy eszes és felelős személy tudja megtenni. Az élő ember fel tudja fogni mind a két világ követelményeit: a jog világáét és a valóságos világét. És saját teremtő forrásaiból kiindulva össze tudja egyeztetni őket. Igazából erre valók a bírák. Ők lennének azok az eszes és felelős személyek, akik megtanulták, hogyan hozzák összhangba a jog világát és az élő valóságot. Ha legalistává válnak, feszült, kényszeredett társadalom lesz körülöttük; ha szeszélyesek, a közösség zavarba jön és utat vesz.

De nem minden eset kerül bírák elé, különösen nem az Egyházban. Akkor mi a teendő? Nincs más válasz,

mint hogy a jog minden alkalmazója keresse azt az alkotó és felelős szabadságot, amely a bírák szükséges tulajdonsága. Mindig egy személy álljon ott és közvetítsen a jog elvont birodalma és az élet konkrét követelményei közt.

Hadd jegyzzünk meg még valamit a régi rómaiak bölcsessége alapján. Ők azt mondták, hogy a bírónak nem kell apróságokkal törődnie: *de minimis non curat praetor*. A józan ész furfangos állítása ez azokkal az engesztelhetetlen emberekkel szemben, akik elvi kérdést csinálnak minden kis dologból, és pompázatos méltósággal fogalmaznak meg kijelentéseiket. A kis dolgokat kicsinyek módjára kell kezelnünk. A mi Istenünk minden bizonnyal elég nagy ahhoz, hogy nagy dolgok érdekeljék.

Ha egy közösség megtalálja azokat a bölcs embereket, akik összeegyeztetik a jogot az étellel, akkor szabadságot talál; tágasabbat és tartósabbat, mint amit bármilyen „Magna Charta” biztosíthatna.

13. A diakonus és a pap hivatalának felújítása

A diakonátust felújították. Mindig többször találkozzunk férfiakkal, akik nyugodtan és szilárdan mondják: állandó diakonus vagyok, vagy: diakonátusra készülök. Amint beszélgetünk velük, érezzük odaadásuk erejét, s ezen keresztül látjuk az Egyházban kibontakozó új élet szépségét. Jelenleg még senki sem tudja, hogyan bontakozik majd ki ez az élet. A diakonusok nem pusztán egy régi egyházi szolgálat felújítását jelzik, hanem új kezdetet képviselnek. Nem szabatos azt mondani, hogy az új diakonátus azonos a régivel.

Kezdetben azért választották és rendelték a diakonusokat, hogy különleges módon teljesítsék a „diakonia”-nak, a szolgálatnak az igehirdetéstől különböző feladatát. Mind a kettő hozzátartozott az apostolok megbízatásához, de nehéz volt egy embernek mindent megtennie. Így hát kiválasztották a diakonusokat, hogy gondot viseljenek a szegényekre, árvákra, özvegyekre. Vagyis azt csinálták, amit hideg mai terminológiával szociális munkának hívunk. Általuk az Egyház Istennek az ő népe iránti szeretetét és gondját juttatta kifejezésre. Sokfelé a diakonusok alkalmilag az Egyház anyagi szükségleteire

is gondot viseltek; kezelték földi javait, megbizonyosodtak róla, hogy az épületek jó állapotban vannak. Sajnos egyes diakonusok hatalmasabbá váltak, mint ahogy jó lett volna nekik – és mindenki másnak. Mikor már hatalmat kaptak az Egyház anyagi javai fölött, a személyeken is hatalmaskodni akartak, papokat és püspököket is beleértve. A valódi vagy vélt visszaélésekre igen radikális felelet következett: a diakonátus hivatala lényegében megszűnt. Megfosztották minden jelentőségétől, csupán egy lépcsőfok lett a presbiterátus, az áldozópapság felé.

Jogosan kérdezzük: milyen irányba fog fejlődni a „felújított” szolgálat? Vajon az új diakonusok csak a papok segédei lesznek bizonyos liturgikus ténykedésekben? Vagy az lesz a feladatuk, hogy különleges módon képviseljék a „diakoniát”, a szolgálatot az Egyház életében, mint a régi diakonusok? Vagy régi és új valami keveréke?

A kezdet mindenestre jó. Szerencsére jelenleg még igen keveset határoztak meg a felújított szolgálatban, és így mi sem állja útját a jó fejlődésnek. Ez a megfelelő idő, hogy különféle lehetőségeken törjük a fejünket!

Az ősegyházban a tisztségek a szükségletekből sarjadtak. Semmit sem terveztek meg papiron. Ez a papi tisztségek egészséges megközelítése volt. Ehhez fogunk-e visszatérni? Megérjük-e olyan testvéreink és nővéreink szentelését, akik diakonusi, diakonisszai minőségben a szeretet műveinek szentelik életüket, és a közösség elküldi őket, hogy szolgáljanak? Milyen sokatmondó lenne az ilyen szentelés a keresztény közösség jelenlétében! Micsoda új dimenziót vinne a szerzetesi életbe! Vannak papi rendek; nem lehetnének-e diakonusi rendek is? Van-e jobb mód, hogy kifejezésre juttassuk: a szeretet minden műve szent?

Továbbá: megbízhatna-e az Egyház annyira a diakonusokban, hogy őket tegye a közösség anyagi javai kezelésének felelős főmegbízottaivá?

Ez a kérdés egy másik tárgyhoz vezet bennünket: a papi hivatal megújításához.

Az Apostolok Cselekedeteinek könyve elmondja, hogy „a tizenkettő összehívta a tanítványokat: „Nem volna rendjén, hogy elhanyagoljuk az Isten szavát, s az asztal szolgálatát lássuk el. Testvérek, ezért szemeljetek ki maga-

tok közül hét jó hírben álló, Lélekkel eltelt bölcs férfit. Ezeket megbízzuk a munka irányításával, mi meg majd az imádságnak és az Isten szava szolgálatának szenteljük magunkat.' Tetszett a javaslat az egész közösségnek" (Csel 6,1-5).

Sok helyen hasonló problémánk van ma. A papok túlterheltek, nem éppen azzal, hogy szétosszák az enni-valót, hanem hogy összegyűjtsék a pénzt. Minden bizonynyal jó célokra történik ez, de elkerülhetetlenül velejár az Ige elhanyagolása. Ne szenteljék-e papjaink inkább az imádságnak és az ige szolgálatának magukat, úgy, mint a tizenkettő?

Valóban sok jó papot erején felül megterhel a pénz előteremtésének kötelessége. Körülöttük pedig a keresztény közösség éhen és szomjan marad. Ők azt szeretnék, hogy valaki Isten szavát közvetítse nekik, és imádkozni tanítsa őket. Elmehetnek-e a papjukhoz: Mester, taníts minket imádkozni? Lesz-e elég ideje és türelme, hogy segítsen rajtuk? Ha nem, akkor valami nincs rendjén, és hangos szóval követelnünk kell a papi hivatal megújítását.

Nem szabad ellentmondásnak lennie az egyházi rend szentségének nagy megbízatása és a pap valóságos élete közt. A megbízás az, hogy hirdesse az igét és imádkozzék a néppel és a népért, nem pedig, hogy ideje javát pénzügyi műveletek, jótékony célú összejövetelek és hasonlók lebonyolításával töltse.

Ha kell, találjunk új utakat az Egyház pénzügyeinek kezelésére. De tiszteletben kell tartani a küldetést, amelyet a szentelő püspök a szenteléskor a papnak adott.

Talán föl kellene élesztenünk egy régi hagyományt, és megkérnünk a diakonusokat, vállaljanak felelősséget az Egyház anyagi jólétéért. Nem szükségképpen vezetne ez újabb visszaélésekre. Manapság az intézményes szervezés sokféle módja ismeretes, amelyek segítségével biztosítani lehetne, hogy az Egyház tulajdonát megfelelően gondozzák, a papok viszont szabadok legyenek az imádságra és igehirdetésre. Analógiával szolgálhat a kollégiumok és egyetemek szervezete. A professzoroknak ott is szabadoknak kell lenniök, hogy tanítsanak és kutassanak. Van viszont egy csoport bizalmi ember, és képesített személyeket alkalmaznak a pénzügyek intézésére. Előre-

látóan gondoskodnak biztosítékokról, úgyhogy a pénz csak a kiszabott célokra költhetik. Az eredmény jó egyensúly: az akadémikusok folytathatják tudományos munkájukat, mások pedig közben intézik az ügykezelést. Hasonló kísérletek az Egyházban talán kínosak lennének, de gondoljuk csak meg, mi lesz az eredmény, ha sikerülnek: a papok az igehirdetésnek és imádságnak szentelik majd életüket, – akárcsak a tizenkettő.

Ugyan mi történt volna az ősegyházzal, ha Péter és a többi tizenegy átveszi a jeruzsálemi egyház pénzügyi igazgatását! De nem tették. Elég nagyok voltak ahhoz, hogy a közösséghez forduljanak, és segítséget kérjenek. Így jött létre a diákonus hivatala. Tudná-e vállalni korunk egyháza a kockázatot, hogy ugyanígy tegyen?

14. A pap mint az egység középpontja a keresztény közösségben

Az utóbbi években sok vita folyt arról: „mit jelent papnak lenni?” Az identitásnak ez a kérdése fontos. Nemcsak azoknak, akiknek élniök kell belőle, maguknak a papoknak, hanem azoknak is, akikhez a papok tartoznak: az egész keresztény közösségnek.

A papoknak tudniuk kell magukról, kicsodák. Más-különben mi értelme volna, hogy másoknak szolgáljanak? De azoknak is tudniuk kell, kik a papjaik. Máskülönben hogyan vehetnék igénybe szolgálataikat?

Célunk itt nem az, hogy az egész ügyet újból végig-
okoskodjuk, inkább az, hogy az olvasót eltereljük az érvektől, és rávezessük egy misztérium békés szemlélésére. Mielőtt a papság megértéséig juthatnánk, meg kell ízlelnünk a titkát.

Nem szándékunk a papság kimerítő leírása sem. Csak egyetlen alapvető szempontot nyújtunk. Ez remélhetőleg elvezet legalább a misztérium peremére. Ott majd fel-táruul a szakadék Isten ajándéka és a mi megértésünk kö-zött, és megismerjük, hogy tudásunk mindig tökéletlen és töredékes marad. Ott megtanuljuk, hogy az a való-ság, amelyet itt és most megérteni törekszünk, egy másik világban gyökerezik. Azt is megtanuljuk, hogyan éljünk úgy, hogy egyszerre tudunk is valamit, mégis tudatlanok maradunk.

Az identitás ügyét sohasem oldhatjuk meg kimerítő meghatározásokkal és tökéletes taglalással. Kereszténynek lenni annyit tesz, mint elfogadni, hogy életünket misztériumok veszik körül és kormányozzák. Mióta az Ige testté lett, ez lehetségessé vált.

A keresztény papságnak ez a szemlélete csak egy szemszög a sok közül. De úgy találjuk, hogy különösen segíti a megértést és a szemlélődést. Tételünk a következő: a papnak az a hivatása, hogy az egység középpontja legyen egy keresztény közösségben, és így Krisztus jelenlétének jele népe között. Az egyházi rend szentsége, amelyet megkap, nem végződik be a papszentelés szertartásával: továbbra is fennáll és működik személyén keresztül. A pap az egység szentségévé válik a közösségben.

A pap az egység középpontja a keresztény közösségben. Ennek az egyszerű belátásnak a kibontakozása a papság gazdag képét vetíti elénk. Egységbe fogja és megmagyarázza a tisztség történelmi fejlődését, ugyanakkor pedig utat nyit új fejlődést biztosító alkotó kezdeményezéseknek.

Nem gondoljuk, hogy szempontunk mindent magában foglalna. Azt sem, hogy mindörökre változatlanul kellene maradnia, mint valami emlékműnek. Ellenkezőleg: mindazok, akik ugyanerről a tárgyról elmélkednek, vizsgálják meg kritikailag, javítsák a szükségnek megfelelően, gazdagítsák minél jobban. Nem szánjuk többnek, mint egy lépésnek a misztérium csodálatának, megértésének és elfogadásának állandó folyamatában.

Hadd vessük meg a további magyarázat alapját. A keresztények hitük szerint papi népnek tartják magukat. Olyan közösségnek, amelyet a Lélek kent föl, és ott áll Isten előtt hálát adva, dicsőítve, imádva. Egész életüket kellemes áldozatként ajánlják fel Istennek. Mért szorulna rá egy ilyen papi közösség papokra?

A felelet egyszerű: azért, mert még egy papi közösségnek is szüksége van látható egységközpontra.

Az, hogy egyeseket szolgálati papságra szentelnek föl, nem fosztja meg a népet méltóságától. Hanem sajátos feladatot ró néhány kiválasztott személyre a papi nép szolgálatában. A pap hivatása, hogy Isten szétszórt gyermekeit egységbe gyűjtse. Ezt a küldetést kapja szent-

telésekor, ezt fogadja el. Az Egyház javára olyan embernek kell lennie, aki mostantól kezdve a közösségért él. Szabadon elfogadja ezt a felszólítást, és így a nép szolgálja lesz.

A fölszentelés nem teszi jobb emberré, sem szentebb kereszténnyé. A helyzete lett más a keresztény közösségben: felelősségét a kapott megbízatás szabályozza. Arra küldték, hogy keresztény közösségeket teremtsen és építsen fel. Minden keresztény újjászületik a közösségben; de kell valakinek lennie, aki minden megkereszteltet végigjárjon és segítsen nekik, hogy gyülekezetté, közösséggé váljanak. Szükség van valakire, ki kell jelölni valakit, hogy szerves egységet hozzon létre a sok ember között. Ez az egység nem jön létre magától vagy csodaképpen. Egységközpontok kellenek, ahová mindenki fordulhat, ahonnan mindenki új ihletet kaphat. Pontosan ennek a központnak a szerepe a pap hivatása.

Néha a pap új közösséget fog létrehozni új keresztényekből, mint Szent Pál vagy Xavéri Szent Ferenc tette. Néha megőríz és megerősít egy már hosszú ideje létező közösséget. Lehet, hogy a plébánia már sokkal az új pap érkezése előtt megalakult. Akkor az a feladata, hogy fenntartsa és további fejlődésre segítse a közösséget.

Nem minden közösség olyan határozott, mint a plébánia. Egyetemi hallgatók és fakultások, egy kórház orvosai és betegei, egy gyár munkásai olyan közösséget alkotnak, amely nem területen alapul.

Az ilyen közösségekben dolgozó papoknak is az a hivatásuk, hogy fenntartsák a közösségek hiten alapuló egységét. Ez az egység a Lélekből fakad, és Isten Igéje táplálja.

Minden papnak kivétel nélkül küldetése, hogy az egység építője legyen, ha ez a hivatás első pillantásra nem is nyilvánvaló. Egyesek különféle munkaterületeken dolgoznak, például az elvont kutatás vagy gyakorlati ügyintézés terén. Így vagy amúgy, de ők is hozzájárulnak a keresztény nép egységesedésének folyamatához.

A jó pap, bármit is csinál, soha sincs egyedül: mindig egy kollégiumnak, a papok *communio*jának a tagja, legyen az akár a presbitérium, akár a püspöki testület. Ennélfogva az egységközpont nagyon is lehet a papok

egy csoportja, például egy iskolai tantestület, vagy egy olyan együttes, amely munkáját a keresztyén könyörület és szeretet valamilyen művének szenteli.

Ha így fogjuk fel a papságot, világosabban megértjük a papok közti különbségeket és egységet is. A II. vatikáni zsinat kifejezetten és hangsúlyosan állította, hogy Péter utóda, a pápa az egész Egyház egységközpontja. Tőle várjuk az új élet ösztönzéseit. A püspök is az egység központja egyházmegyéjében. Hozzá mennek az emberek örömmel-bánattal; tőle várják Isten ígését. Kisebb fokon a plébánián működő pap is népe közepén áll; sokak várakozása fordul feléje, sokak számára neki kell a gyógyulás és erő forrásának lennie. A kórházakban, egyetemeken, börtönökben működő káplánok is mind az egység elvét hivatottak képviselni az emberek számára, akiket szolgálnak.

Minthogy a pap hivatása az, hogy a közösségért éljen és dolgozzék, senki sem teheti saját magát pappá. A Szentlélek hívására van szükség, mert ő ad életet a közösségnek. Továbbá magának a közösségnek kell megvizsgálnia az isteni hívást és jóváhagynia hitelességét: ezt az élére állított tekintély által végzi. A papot a püspöknek kell fölszentelnie a nép jelenlétében. A Lélek belső hívásának egybe kell esnie a külső emberi ítélettel. Az Egyház legkezdetétől, sokkal a teológiai értelmezés előtt már meg kellett lennie mind a két elemnek: az isteni hívásnak is, meg a közösség kiválasztásának és helybenhagyásának is.

A biztonságot kereső pap csak abban találhatja biztonságát, hogy Isten küldte el Krisztus testének építésére, arra, hogy a zarándokok sokaságából népet kovácsoljon. Sok pap és papjelölt kétségbeesetten próbál biztonságot találni úgy, hogy keresi a papságnak és szükséges vagy lehetséges feladatainak pontos meghatározását. Hiábavaló kutatás, soha nem adhat békét! Az apostolok nem kaptak ilyen pontos meghatározásokat Krisztustól, a sorsukat sem mondta meg nekik; de semmi kétséget nem hagyott bennük afelől, hogy elküldi nekik Lelkét, és az majd mellettük áll minden viszontagságban és szorongatásban.

Minden biztonságuk abban rejlett, hogy bíztak Valakiben. Szent Pál Timóteusnak írt második levele világosan kimondja ezt: „Ennek az evangéliumnak lettem én hirde-

tője, apostola és tanítója. Ezért szenvedek így. De nem szégyenlem, mert tudom, kinek hittem, és biztos vagyok benne, elég hatalmas ahhoz, hogy rábízott kincsemet megőrizze addig a napig" (2Tim 1,11-12).

Jó lenne, ha azt gondolhatnánk, hogy az apostol feladata ma emberibb, kényelmesebb, mint a tizenkettő feladata volt, amikor Jézustól megbízatásukat kapták. De nincs jelentős változás. Ma is bizonytalansággal teli küldetés ez, amely hiten és reményen épül, nem pedig bármi más biztonságon.

Más szóval: a papok identitásválságát sohasem oldjuk meg azzal, hogy pontosan leírjuk hivatalukat, hogy társadalmilag gondoskodunk róluk (bármilyen jó és kívánatos is mindez), hanem csak azzal, hogy tisztán ráeszmélünk hivatásuk eredetére: Krisztusban gyökerezik az.

Most ott állunk a misztérium peremén.

Közösséget létrehozni vagy fenntartani nem lehet anélkül, hogy a középpontjában ne álljon tekintély. Isten különböző adományait összhangzó egységbe kell hozni, különben nincs szó közösségről. A pap arra való, hogy ezt tegye. Talán nem ő a legszentebb vagy a legbölcsebb messze földön, de neki kell tekintéllyel rendelkeznie, vagy hogy egy régi kifejezéssel éljünk: a Lélek adta hatalommal. A „hatalom” szó itt nem diktátori jogot jelent. Hanem a Lélek szelíd erejének birtokát, hogy megkülönböztesse a közösség szolgálatában a jót a rossztól, a helyeset a helytelenről. A pap alapvető karizmája az, hogy összhangba hoz minden adományt. De ne feledkezzünk meg arról, hogy karizmája ugyan a közösség javáért van, de nem a közösség tagjaitól kapta, akik az adományokat birtokolják, hanem Isten Lelkétől, minden adomány forrásától.

Következésképpen a test jó egészsége érdekében a papnak hallgatnia kell minden egyes tagjára. Az egységközpont állandó tájékozódásra szorul, akár jó, akár rossz irányban. Milyen helytelenül járnak el azok a papok, akik csak a jó gondolatokat akarják meghallgatni! Hogyan ismerhetnék így meg embereiket? De meghallgatni őket még nem minden. A központnak az a feladata, hogy a sokféle ötletből, kívánságból, cselekedetből egységet teremtsen. A papnak alkotó jellegű forrásnak kell lennie a közösség gyakorlati életében.

Legyen továbbá arra is gondja, hogy megőrizze közösségét a keresztény egyház nagy hagyományában. Egy közösség nem csupán azokból az indítványokból és ajánlatokból él, amelyek élő tagjaitól származnak, hanem mindabból a gondolatból és döntésből is, amely a múltból kerül hozzá: azoktól, akik megtanulták megismerni és szolgálni Krisztust itt a földön, és most az ő békéjében vannak.

Semmi kétség: minél jobban hasonlít a pap személyes életében Krisztushoz, annál alkalmasabb lesz arra, hogy meghallgasson és vezessen másokat. Ha a központ egészséges, a közösség virágzik. Ha a pap nem szenteli magát népének, az élet éppen középpontjában folyik el a közösségből. Ha ilyen szerencsétlenség történik, a betegség elterjed az egész testben.

De néha egy rossz pap jelenléte is jobb lehet, mint ha egyáltalán nincs pap. A rossz működés kisebb baj, mint a felbomlás. A középkori egyházjogászok tudták ezt, és azt tanácsolták a közösségeknek: ne üzzék el papjukat, még ha rossz is, legfőljebb végső esetben, mert egy pap sem mindenestül gonosz. De ha elkergetik a rossz papot, az ördög jön el, és ő *mindenestül* gonosz. Végezzük el a mítoszfosztást a kifejezéseken, és megáljtuk, milyen egészséges teológia rejlik mögöttük.

A pap minden általánosan ismert szerepe ebből a gyökeres megbízatásából fakad: hogy legyen egység-központja a közösségnek.

Ő Isten igéjének letéteményese. Főleg kétféleképpen. Először is szünet nélkül hirdetnie kell, akár elfogadják, akár ellenállnak neki – *opportune-importune*. A keresztény közösség alapja az Evangélium. Másodszor ki kell mondania Isten szavát, hogy újra létrehozza Krisztus megszentelő cselekedeteit a szentségekben: Neki kell elnőkölnie az Eucharisztia nagy hálaadó imádságán, amely Krisztus megtestesülésének, halálának és feltámadásának emlékezete és újramegjelenítése. Elnőköl rajta, mert nélküle a közösség nem egész. Neki kell kiejtenie az átváltozás szavait. Nem mintha a többiek nem mondhatnák el, hanem mert a pap tevékeny jelenléte nélkül nem lenne teljes a közösség, tehát a titokzatos szavak nem lennének hatékonyak.

Minthogy a pap van a középpontban, ő fogadja be a közösség új tagjait a keresztségben, legalábbis rendes

körülmények között. Ő fogadja vissza a bűnösöket a szeretet közösségébe a kiengesztelődés szentségében. Ő tölti be reménnyel azok szívét, akik betegek, vagy indulóban vannak, hogy találkozzanak Alkotójukkal. Jó, hogy ott van, ahol két keresztény szövetséget köt egymással és Istennel élethossziglani szeretetre és hűségre: a házasság az egyház ügye is.

De ez még nem minden. Még sok más tevékenységet is papi cselekvésnek könyvelhetünk el. Minden olyan emberi igyekezet, amely keresztény közösséget teremt, épít, fenntart, vagy akár csak távolról is erre irányul, akár egyéni, akár közös tevékenység, része lehet a pap munkájának és hivatásának. Szűk és szegényes látás a papságot csak a szentségek kiszolgáltatásával meghatározni, meghazudtolja legjobb hagyományaink történeti tényeit. Hány papi óriást zárnánk ki így – még Szent Pált magát is azokban az órákban, hónapokban vagy években, amelyeket a sátorszövés világi mesterségével töltött.

A pápa tisztsége alapvetően nem különbözik más papokétól: ő az egyetemes Egyház egységközpontja. Milyen jól kifejezi ezt hagyományos címe: *servus servorum Dei*, Isten minden szolgájának szolgája! A püspök hasonlóképpen szolgál egy részegyháznak, ő tartja össze. A papok szerepe is hasonló, akár kisebb közösségeket szolgálnak, akár a püspököt segítik nagyobbak létrehozásában.

A keresztény közösségeket (hogy középkori kifejezéssel éljünk) különböző fokozatú papjaik: a pápa, püspökök és papok kapcsolják össze. Ezek viszont maguk között *communiót* alkotnak. A részegyházakat a püspökök közössége köti elválaszthatatlanul egymáshoz, s egységüket a pápa szolgálata által találják meg. Az egyházmegyében a plébániákat és más kis közösségeket a papok köteleke fűzi egybe, a püspök pedig megerősíti egységüket a Lélek hatalmával.

Valóban: a hívők egész közösségét papjaik jó szolgálata tartja össze végtelenül változatos alakban. A papok az élet csomópontjai, ők fonják egységbe az egyetemes Egyházat.

Nem vezet-e mindez túlságos klerikalizmusra? Igen, arra vezetne, ha a papok hivatása az lenne, hogy urak és parancsolók legyenek. Nem vezet arra, ha az a hiva-

tásuk, hogy szolgáljanak testvéreiknek, – még akkor sem, ha ebből a célból tekintélyt és hatalmat kaptak az Úrtól és Egyházától.

Most értünk a lényeghez. Íme a titok – világos és homályos, mint minden misztérium. A pap hivatása az, hogy egységközpont legyen; átvegye Krisztus helyét, aki az egyedüli központ. Krisztus láthatatlan jelenléte látható jelévé kell válnia; neki kell fölépítenie a közösséget Krisztus körül. Tisztségének nincs más, nincs jobb magyarázata. Ő is bűnös, mégis a Jó Pásztort képviseli.

Ebből a szemléletből kiindulva éppen olyan képtelen dolog a papságról triumfalisztikus fogalmat alkotni, mint amilyen képtelenség politikai becsvágyat tulajdonítani Jézusnak. Ő sohasem akart más lenni, mint Jahve szenvedő szolgálója, aki kész életét adni mindenkiért.

A pap is Isten és a nép között áll, mint Jézus tette. Mint Jézusnak, neki is állandóan, szünet nélkül imádkoznia kell a népért. És fel kell ajánlania Istennek élete áldozatát – akármilyen egyszerű és mindennapi is ez az élet – mindenki megváltásáért.

Isten föltétlenül megáldja a közösséget a jó pap imájára és működése által.

Ez a pap hivatása. Az egésznek a kulcsa, hogy megértse szerepét: Jahve Szolgáját képviseli, aki életét adja népéért.

Látszólag egyszerű elméleti meglátásból indultunk, és ez most messzemenő gyakorlati következtetésekre vezet.

Az egyik gyakorlati következtetés: a pap munkája olyan változatos és sokféle lehet, ahányféleképpen isteni ihlet és emberi ötlet építheti a keresztény közösséget. Határtalan tevékenységi tér nyílik itt, amely messze túl nyúlik látóhatárunkon. Egy paptudós munkája nem eltérés hivatásától, hanem törekvés olyan közösség fölépítésére, amelyben hit és tudomány szerves egységet alkot. Kevés tévedés olyan idegen hagyományunktól és olyan káros a jövőre nézve, mint az, hogy a papságot a szembetűnő vagy népszerű liturgikus tevékenységekre korlátozzuk.

Egy másik gyakorlati következmény nagy befolyással lehet a jövőendő egyházjogra. Minthogy a papok között nincsen alapvető különbség sem felszentelésükre, sem az Egyháztól kapott megbízatásukra nézve, hatalmukban

sem kellene jelentős különbségnek lenni. Teológiailag egészségtelen a pap-káplán viszony, amennyiben egy pap egész személyét egy hozzá hasonló másiknak veti alá; a hűbéri kor maradványa, és sokféleképpen ártalmas. Minél hamarabb megszűnik az ilyen viszony, annál jobb. A plébánia papjai közösségben, ne pedig hierarchikus alárendeltségben dolgozzanak együtt. A kollektív szolgálat kitűnő dolog, a közösség kifejezése. Papi munkaközösség szolgálja a plébániákat, egyforma jogokkal és köteleességekkel. Munkájukat úgy osszák fel egymás között, ahogyan a püspök vezetése alatt az egész csoport a legjobbnak ítéli.

Továbbá egységközpontnak lenni – akár egy munkaközösség tagjaként is – félelmetes felelősség, nem szabad könnyen venni. Senkit se részesítsenek benne, aki nem jutott el a szükséges érettségre.

Van egy jelenlegi törekvés, hogy a szemináriumi tanulmányokat ne kövesse közvetlenül a szentelés, hanem a papi képesítést megszerzett egyének egyideig diákonusként működjenek. Visszatérés ez régi hagyományainkhoz. Sok bölcsesség volt abban a középkori szabályban, amely harminc éves kora előtt senkit sem engedett szentelésre. Hasonló szabályok bizonyára segítségére lennének modern Egyházunknak!

Legyenek jó jogi intézmények is, hogy segítsék a közösségteremtő vagy fenntartó folyamatot. A papok aligha hallják meg a hívek hangját elevenen működő plébániai tanács segítségével nélkül. A püspök nem töltheti be a jó középpont szerepét az egyházmegyei szenátusba tömörült papok segítségével és tanácsa nélkül. A pápa magányosabb lenne az Egyház kormányzásában, mint amilyenek Isten szánta, ha nem kapna állandó, szilárd segítséget a püspöki kollégiumtól.

Dicsőség azoknak a papoknak, akik viszontagságok között, nehéz időkben is hűségesek maradnak népükhöz. Súlyos helyzetekben emberi dolog a visszavonulás. De Jahve Szolgája éppen ezt nem tette. Egyetlen közösség sem lett jobb attól, hogy egy jó pap otthagytá. De sok közösség merített hasznot az olyan pap jelenlétéből, aki megtanulta, hogy a kikerülhetetlen szenvedés elfogadása új életlehetőségekre vezet. Hogyan képviselhetné valaki a Szenvedő Szolgát, ha ő maga sohasem ment át viszontagságon, megpróbáltatáson? Nem azt ajánljuk, hogy a

pap élete terhelési próba legyen. Egyszerűen megállapítjuk a keresztény életnek azt a tényét, hogy egyetlen pap sem kerülheti ki Krisztus keresztjét. Az a feltámadás útja.

Ha a pap tiszttségét úgy értelmezzük, mint a keresztény közösségek „alapzatának” hivatását, ezzel nem mágikus vagy csodás valaminek látjuk, inkább egyszerű emberi valóságnak, amelyet Isten fölemelt a misztérium birodalmába. Minden vallásos vagy világi közösségnek szüksége van gyűjtőpontra, középpontra; az tartja össze. A keresztény közösség sem kivétel. De ezt a terhes, felelőmetes felelősséggel járó tisztséget átjárja a kegyelem, mert az Újszövetség szentsége. A mindennapi élet így transzcendens méretekre tágul. Ember és Isten találkozik.

A papság misztériuma termékeny, ígérettel teli. A pap szolgálatában teljeseedik be az Egyház küldetése: összegyűjteni Isten minden közeli és távoli gyermekét a hit, remény és szeretet egyetlen közösségébe.

KULDETÉSBEN

15. Hit és igazságosság: kérdések és gondolatok

Az olvasónak, aki hozzáfog ehhez a tanulmányhoz, megvannak a maga kérdései. Ugyanígy az íróban is kérdések merültek föl, mikor munkába kezdett. De az olvasó kérdései nem okvetlenül azonosak azokkal, amelyek a szerzőt írásra késztették. Pedig hogy megértsék egymást, mindjárt kezdetben találkoznia kell gondolatuknak. Különben nem tudnak kapcsolatba jutni egymással.

Hogy ezt elkerüljük, világosan meg akarjuk jelölni gondolatmenetünk célját: szeretnénk eljutni az igazságosságért folytatott munka bizonyos mértékű megértéséhez a hit összefüggésében. Isten irgalmát hirdető és ünneplő közösség vagyunk, ebben hiszünk. Hogyan kell értelmeznünk és gyakorolnunk hitünk fényében a földi igazságosságot?

Célunk *nem több*, mint a megértés. Ezért az igazságosság érdekében folytatott munka sok oldalát nem tárgyaljuk itt. Nem hozunk adatszerű tájékoztatást a világban uralkodó éhségről, elnyomásról. Valljuk, hogy ez a tájékozottság roppant jelentős a tényleges munkához, nélküle hozzá sem foghatunk; de ezt más forrásokból kell meríteni. Nem is hatolunk be az igazságtalanság sajátos okaiba, arról sem szólunk, hogy részleteiben milyen orvosságokkal gyógyíthatjuk a rosszat. Tisztában vagyunk azzal, hogy az okok felkutatása nélkül nem találhatjuk meg az igazi orvosságot. De ezt a kutatást más hozzáértők végzik el: az olvasónak az ő szakértő útbaigazításukhoz kell folyamodnia. A mi célunk itt csak az, hogy néhány alapvető kérdést vessünk fel, és próbáljuk az alapokat lefektetni a meggondolt válaszra.

Célunk *nem is kevesebb*, mint a megértés. A hangsúly itt a jól átgondolt, vizsgálódó megértésen van, mert ez a helyes magatartás és cselekvés forrása. Talán úgy tűnik, hogy így nincs benne érzelem, hústalan és vértelen. Bizonyos tekintetben csakugyan az. De minden elméleti magyarázat ilyen. A helyes elméletek megfelelő

cselekedetekre vezetnek. A relativitás száraz elmélete eljuttatta az embert a holdra. Mikor a hideg tervezés gyümölcseként eljutott odáig, az egész földön lelkesedés tört ki. Ugyanígy az igazságosságért folytatott munka helyes megértése szükségképpen jól megtervezett cselekvéshez vezet, az pedig nemes érzelmeket kelt, amelyekben gyakran a Lélek gyümölcsei mutatkoznak meg.

A gondolatsor csak akkor éri el célját, ha az igazságosságot szívügyének tekintő olvasó saját világának vérkeringésébe kapcsolja be a vértelen megértést. Oda, ahol a részvét mély érzése uralkodik, és a szeretet türelmetlenül sürgeti, hogy segítsen a rászorulón.

Tárgyunk

Szembe kell néznünk bizonyos tényekkel a világban: szegénység van, üldözés, hatalomhoz jutott kisebbségek széles néprétegeket zsákmányolnak ki, lényegbe vágó igazságtalanságokat okozva mindenfelé. A dolgok ilyen állása orvoslásért kiált.

Még egy másik tényt sem kerülhetünk ki. Az emberi élet rövid; mindenkinek meg kell halnia. Krisztus evangéliumának ajándéka az, hogy az élet legyőzte a halált: van feltámadás. Krisztus követői a határtalan életben hisznek. Napról napra összegyűlnek, hogy ünnepeljék az Úr feltámadását, és hálát adjanak neki a véget nem érő élet adományáért.

Világunk nagy ellentmondása a következő: bár minden ember örök életre hivatott, soknak nem jut osztályrészül olyan földi élet, amelyet emberi méltósága és Isten családjába szóló hivatása megkíván. A keresztény gyakran olyan helyzetben találja magát, hogy az már szinte önellentmondás. Birtokában van a véget nem érő élet túláradó adományának, azt is tudja, hogy ez az adomány minden embernek szól. De nincs lehetősége, hogy nyomban javíthasson is felebarátja földi életén. Könnyen felmerülhet a kísértés, hogy kibúvóval éljen bonyolult helyzetéből: csak egyik feladatnak szentelje magát, úgy, hogy a másakra semmi sem jut. Vagy hirdesse a feltámadás jóhírét és ne vegye figyelembe az ember nyomorúságát, vagy dolgozzék az élet szenvedéseinek enyhítésén, és közben elfelejtse, hogy a legnagyobb baj mégis csak a halál, az ember reménysége pedig a feltámadás.

Pedig nem szabad elválasztani a két feladatot: a jó-hír hirdetését és az embertárs érdekében végzett önzetlen munkát. Még kevésbé szabad egymás ellenében ki-játszani őket. Tönkretelhetjük a kettőnek belső egységét, ha annyira csak az egyik oldalt tartjuk szem előtt, hogy azt tekintjük a teljes igazságnak. Részlátásból szükség-képpen egyoldalú cselekvés következik. Azonkívül na-gyon valószínű, hogy ha valakinek az igazsága ennyire félrecsúszott, az gyanúsna tart mindenkit, aki nem ugyan-olyan ferdén lát.

A keresztény világlátás célja nem az, hogy elválassza a hitet az igazságosságtól, inkább az, hogy egységbe hozza a kettőt; hogy megtalálja hitünk és cselekvésünk egységét.

Első lépésként Jézus életén kell elmélkednünk. Az ő életéből áradó ihletés gazdag és sokoldalú. Nem volt hajlandó a köveket kenyérré változtatni. Viszont mindig részvétet érzett az emberi nyomor láttán. Örök életet hirdetett, de táplálta a szegényeket, gyógyította a be-tegeket, és könnyített mindenfajta emberi szenvedésen. Állhatatosan visszautasította földi birodalom szervezé-sét, de hívő közösséget szervezett az igazságosság és szeretet alapján.

Mit tegyen a mai keresztény? Mindenekelőtt a pap és szerzetes?

Egyszóval: mit tegyen az Egyház?

A válasz kikerülhetetlenül sokrétű. Minden közösség-nek, minden embernek meg kell találnia a maga sajátos szerepét a jóhír terjesztésében és az igazságosságért végzett munkában, ami ugyanannak a feladatnak két oldala. De ne mindenki dolgozzék állandóan mind a kettőért: meg kell osztani a feladatokat. Mégis minden munka irányuljon egy osztatlan célra: hogy mindenkinek megvigyük a hitet és az igazságosságot.

Mint már mondtuk, nem kívánunk pontosan meg-felelni arra a kérdésre: hogyan hozza egyensúlyba egy személy vagy egy közösség a feltámadás hirdetését az igazságosság érdekében végzett munkával. Csupán né-hány alapvető kérdést szándékozunk fölvetni, és néhány meggondolt választ keresni rájuk.

Öt ilyen kérdésünk van:

- 1) Ki szenved szükséget?
- 2) Ki képes orvosolni az igazságtalanságot?

- 3) Mi az igazságtalanság?
- 4) Mi az igazság?
- 5) Mi az igazságosság érdekében végzett munka?

A kérdések gondolkodási folyamatot indítanak el; ez a folyamat pedig megveti a későbbi gyakorlati következtetések alapját.

Első kérdés: Ki szenved szükséget?

Hogy megértsük, ki van szükségben, először meg kell értenünk, ki a „kiteljesedett” személy. A betegség helyes diagnózisát az egészségből kiindulva találjuk meg.

Kiteljesedett személy az, akinek mindene megvan, ami megilleti, amire embersége minden vonalán szüksége van. Teste, lelke, értelme és szíve egyaránt megkapja táplálékát a helyes mértékben.

A kiteljesedett személy el van látva anyagi téren: megvan az élelme, lakása, biztonsága. Szabad értelmileg: kérdéseket vethet föl, feleleteket kereshet rájuk. Kedve szerint kutathatja az élet és a természet titkait. Független erkölcsileg: saját értékítéletei vannak, és a közösség tiszteletben tartja választását. Végül pedig hangot adhat embersége természetfölötti vágyainak: megvallhatja hitét, dicsérheti és imádhhatja Istenét, mind egyénileg, mind nyilvánosan.

A személy tehát akkor kiteljesedett, ha kellően táplálkozik a föld gyümölcseiből, ha hallgat szellemének értelmi és erkölcsi igényeire, és választ ad Istenének titokzatos hívására.

Vagyis a kiteljesedés négy alapvető követelménye a föld adományainak használata, az értelem korlátlan érvényesítése, az erkölcsi függetlenség élvezete, tehát a szabadság, és a végtelen Isten hívásának elfogadása. Ezek az elemek együttesen teljesen kielégítik, egészszé teszik a személyt. Kiteljesedni annyi, mint egésznek lenni.

Nézzük most az ellenkezőjét: *Ki szenved szükséget?*

Az, akinek a személyisége nem egész, mert nem kapta meg embersége minden síkján azt, ami megilleti. Egyensúlytalanságban szenved. Nem tud teljes személyiséggé fejlődni, mert az életnek egy vagy több forrása kiszáradt előtte.

A kiteljesedés különféle szinten következik be, s mindezek egységbe forrva tesznek egészszé. Ha tehát vala-

melyik szint kielégítetlen marad, tönkremegy a harmónia, amely nélkül nincs boldogság.

Szükséget szenvedhet valaki úgy, hogy nem kapja meg, ami teste fenntartására kell: nincs élelme, lakása vagy fizikai biztonsága magának és családjának. Az ilyen elemi szükséglet elhanyagolásának következményei: betegség, sőt halál.

Szükséget szenvedhet valaki úgy, hogy szellemét tartják fogságban, nem engedik gondolkodni, kérdéseket föltenni és feleleteket keresni. Ha sokáig tart az ilyen állapot, szelleme elhal. Arra született, hogy minden teremtmény ura legyen, és most eszmék kényszerű rabszolgájává válik. Ahol az értelem világa kialszik, ott a szellem élettelené válik.

Ugyancsak szükséget szenvedhet valaki úgy, hogy nincs erkölcsi függetlensége, nem engedik, hogy maga állapítsa meg értékrendjét, rákényszerítenek döntéseket. Nem lehet személyiség, mert nem hagyják növekedni. Példákat bőségesen sorolhatnánk. Zsarnoki uralmak egész népeket örökös gyermekségben tarthatnak a régi rabszolgaság mai formájaként.

Végül szükséget szenvedhet valaki, ha nem keresheti Istent, és nincs alkalmja Isten szavát hallani. Arra van ítélve, hogy a rendelkezésére álló néhány esztendő alatt *csakis* e világ élvezetében keresse kiteljesedését. Az örök élet szabadító jóhíre nem éri el. Életét a halál árnyékában kell eltöltenie.

Mindez a kielégületlenség, akár egyenként, akár együttesen, tönkretétellel fenyegeti az emberi személyt. Talán beteg lesz és meghal; talán értelmileg és szellemileg fejletlen marad; talán fellázad az élet és halál értelmetlen folyamata ellen.

Jól ismert tény, hogy sok ember él így kielégületlenül. A televízió híradója élénk vetíti éhségtől haldokló gyerekek képét. A tudósítást hideg nyomtatott számok egészítik ki azzal, hogy az élelemhiányban szenvedők serege távolról sem férne rá a képernyőre. És ugyanígy hozhatnánk példákat a többi színtről.

Amerre csak nézünk, szükséget szenvedő embereket találunk. Hozzánk hasonló emberi lényeket, akik létük valamelyik szintjén nem részesednek kellőképpen az élet forrásában. Megtört emberek; nincs bennük teljesség.

Mert éppen ez az ember legnagyobb szükséglete: hogy ép, egész, teljes legyen. Nem mentettük meg, ha teste jól táplált, de szelleme elsenyved. Az sem megváltás számára, ha ragyogó távlatokat tárnak fel előtte és buzdítják, hogy a legjobb értékek mellett döntsön, de hagyják éhen pusztulni. A mennyei vigasztalások pusztá ígéretével sem kapja vissza társadalmi méltóságát. Minden szükségletét figyelembe kell venni és józanul kielégíteni, hogy boldoggá, egészségessé, igazán emberré tegyük.

Ha megértjük az ember összes szükségletének szerves egységét, akkor jó kiinduló pontot kapunk az igazságosság minden tevékenységének megértésére. Egyik szükségletet nem lehet kielégíteni a másik rovására. Ha csak egyre összpontosítanánk, a másikat pedig elhanyagolnánk, az nem vezetne az óhajtott „egész emberhez”.

Természetesen szükség lehet a specializálódásra, amikor a különféle szükségletekről gondoskodunk. Például a test gondozói talán nem tudnak a szellemmel törődni, és megfordítva. Annál inkább szükség van arra, hogy összehangoljuk az erőfeszítéseket, és így létrehozuk az egész személy jólétét.

Ha egyszer megértettük, hogy az ember egyetlen és legfőbb szükséglete: egész-volta, akkor megkísérrelhetünk felelni a kérdésre: „Ki szenved igazságtalanságot?”

Az, akitől embertársai cselekedeteikkel, magatartásukkal vagy mulasztásukkal bármelyik szinten megtagadják, ami megilleti. Nem lehet önmaga, nem lehet egész ember, mert mások nem engedik hozzájutni ahhoz, ami kijár neki, ami személyiségének szükséges. Akármelyik téren éri is el az ilyen gonoszság áldozatát, szétroncsolja embervoltát. Lehet, hogy megtagadják tőle az élelmet és a szállást. Lehet, hogy elveszik tőle az igazságot és szabadságot. Lehet, hogy nem hirdethetik neki Isten szavát. Mindez rossz. Ahol ilyen rossz történik emberek tettei vagy mulasztása folytán, ott igazságtalanság uralkodik. Valaki igazságtalanul szenved.

Ki segethet rajta?

Második kérdés: Ki képes orvosolni az igazságtalanságot?

Alapvető követelményei vannak annak, hogy valaki képes legyen orvosolni az igazságtalanságot. Először is meg kell értenie, ki szenved szükséget; azután ismernie

kell saját képességeit és korlátait; végül pedig valami fogalmának kell lennie a kegyelem és a gonoszság tít-káról ezen a világon. Vegyük sorra ezeket a feltételeket.

1. Az igazi segítő tudja, hogy az emberi személy minden szüksége szerves egységet alkot, és valamennyinek a kielégülésével törődik, még ha ő maga csak néhányat tud is foglalkozni. Olyan, mint a jó orvos, akinek figyelme az egész emberre kiterjed, még ha szakképzettsége szerint csak egy-egy szervet gyógyít is. Más szóval: az igazi segítő látóhatára széles, minden szükséglet észrevesz, még ha saját működésének mezeje viszonylag szűk is.

Ellentéte ennek a hamis segítő. Az csak egyetlen szűkségről vesz tudomást, s fogalma sincs arról, milyen bonyolult szerkezetű az emberben az élet teljessége. Látóköre szűk. Fel tud fedezni egyfajta szükségletet, és ennyiben hasznos. De gondja nem terjed ki az egész személyre, tehát végső soron káros. Szűk látóhatára bármelyik sajátos szükségletre szorítkozhat. Van például, aki megérti az emberi társadalom anyagi és gazdasági szükségleteit, de ezen túl nem sokat lát. Minthogy látása a többi rovására erre az egyetlen szükségleti típusra összpontosul, a történelem folyamán szükségképpen szellemi és lelki értékek rombolójává válik. Hasonlóképpen a keresztény üzenet torz felfogása arra vihet valakit, hogy érzi-e van embertársainak lelki szükségletei iránt, de érzéketlen fizikai nélkülözéseik iránt. Ha ezt a lappangó eretnokséget valaki nyíltan vallja, akkor nemcsak áldozatai számára válik romboló erővé, hanem magát az Egyházat is rombolja.

2. Az igazi segítőnek ismernie kell saját képességeit és korlátait. Úgy is mondhatjuk, hogy a hatékony segítség föltétele a segítő önismerete. Talán helyénvaló itt egy másik hasonlat az orvosi hivatás köréből. A jó orvos ismeri saját korlátait. Ha nem, akkor veszedelmes, mert nem tudja, mikor kell szakorvoshoz fordulnia.

Mindenkinek, aki eredményesen akar munkálkodni az igazságosságért, meg kell tanulnia, hogy fölmérje képességeit. Valaki talán kitűnően ad lelkigyakorlatot, de nincs tehetsége közösségi szervezésre. A másik gazdasági téren szakszerű felvilágosításokat tud adni, de nincs adottsága nyilvános szereplésre. Ma is hangsúlyoznunk kell az adományok különféleségét, mint egykor Pál hangoz-

tatta a sokféle karizmát. Mindenkinek meg kell találnia a saját adományát, nem pedig másoké után kíváncznia. Mindenkinek ki kell fejlesztenie saját tehetségeit, és jól felhasználnia az emberek között a béke, igazságosság és jószág érdekében. Istentől kapott adományunk meg-
alapozott értékelése az önbizalom helyes alapja.

És éppen minthogy az adományok különfélék, az igazságosság érdekében végzett munka mindig közös munka lesz. A feltámadást hirdető hitszónoknak együtt kell működnie valami módon azzal a szakemberrel, aki megmutatja, hogyan irányíthatjuk a gazdasági erőket Isten gyermekei méltóságának támogatására. A közjólét kérdésének tudása forduljon ahhoz a meggondolt lelki tanácsadóhoz, aki tudja, hogyan segíthetjük rá a haldoklót – annak a jólét már nem sokat használ –, hogy az Istenbe vetett hit és bizalom erejében békét találjon. Saját korlátaink ismerete teszi lehetővé ezt az összedolgozást.

A közös munka nélkülözhetetlen, hogy a másik embert „egésszé” tegyük. Saját adományaink ismerete nyugodt önbizalomra vezet, korlátaink ismerete viszont magával hozza, hogy a megfelelő esetben segítségül hívjunk másokat.

A hamis segítő, aki egyedül dolgozik a maga szűk mezején, zűrzavart hoz létre, és végül is szerencsétlenségbe dönti azokat, akiken segíteni szeretne. Az ilyen nem érzi szükségét, hogy összefogjon másokkal. Meglát valami jó célt, elragadtatásba esik tőle, és nyakra-főre beleveti magát a munkába. Mint ahogy valakit elremítene a betegség pusztítása, és szaladna, hogy segítsen, de közben meg sem próbálná fölmérni saját orvosi ismereteit, vagy nem is gyanítaná, hogy sok más ember segítségére van szüksége.

Hogy folytassuk ezt az orvosi szóképet: ha a kezelőorvos nincs tisztában a saját korlátaival, talán nem fog szakorvoshoz fordulni, amikor pedig égető szükség van annak tudományára a beteg meggyógyításához. Jól figyeljünk: aki nincs tisztában a saját korlátaival, nem szükségképpen illetéktelen. Bizonyos tudásból indulhat ki. Csakhogy túlmegy rajta. És mert kezdetben igen jó benyomást tesz, veszedelmesebb lehet, mint a másik, aki már kezdetben elárulja tudatlanságát.

Állításaink egyénekre vonatkoznak, de ugyanúgy érvényesek közösségekre is. A közösséget magával sodorhatja valami valódi szükségből fakadó hívás, és a cselekvés folyamán talán elfelejti fölbecsülni saját képességeit. Ezen azután köröskörül mindenki csak rajtaveszt. A jóakarat és tudatlanság együttese kívül csalódásra, belül széthullásra vezet. Egy közösség nagyon is illetékes lehet egyik vagy másik téren, legyen az akár vallásos nevelés, akár szervezés, akár tudományos kutatás. De ha tagjai megkísérlik túllépni illetékességük körét, és nem hajlandók összefogni másokkal, akik kiegészíthetik adományaikat és ismereteiket, akkor a közösség kevesebbet ér el, mint ha saját illetékességének körében maradt volna. Sőt előfordulhat, hogy tönkreteszi magát.

Az igazi segítő szerény ember: tudja, mit képes megtenni és mikor kell másokat segítségül hívnia. Az ilyen józan, két lábbal a földön álló magatartás rendszerint szófukar; annál bőkezűbb a tetteiben. A hamis segítő gyakran úgy mutatkozik be, mint egyetemes megváltást hozó messiás, – csak az kell, hogy kövessék a tanácsát. Úgy emeli ki saját szakterületét, mint egyetlen orvosságot. Nincs szeme az iránt, hogy szükség van mások közreműködésére is. Talán azt hangoztatja: minden rendben lesz, ha mindenki egészséges, de elhallgatja, hogy egészséges embereknek is meg kell halniuk, néha kegyetlen halállal. Vagy gyönyörűen zengedezik az örök életről, és közben nincs ideje meghallani a szegények, özvegyek és árvák sírását.

Mindez nem újdonság. Az emberiség története tele van igazi segítőkkal és hamis megváltókkal. A megbízható segítség megkülönböztetése az elbűvölő álmoktól valószínűleg éppen olyan régi kérdés, mint maga az emberiség.

3. Az igazi segítőnek meg kell értenie valamennyire a világ természetét: azaz hogy a bűn szétszaggatta, Krisztus kegyelme pedig helyreállítja a világot.

Világunkat átjárja a gonoszság titka és a kegyelem csodája. Mind a kettő jelen van mindenségünkben, és jelen is marad az idők végezetéig.

Ha valaki nem veszi észre a rossz állandó jelenlétét e világban, akkor álomországot ígér embertársainak, s alkalomadtán csalódásba és keserűségbe dönti őket.

Krisztus józanabb volt: figyelmeztette tanítványait, hogy a szenvedés megmarad a világ végezetéig. Megannyi szociális reform sem tudja kiemelni a keresztet az emberek vagy emberi közösségek életéből. Ezzel a megállapítással csak egyszerűen az evangéliumi realizmus szilárd talaján maradunk. Lehet a társadalmi szervezet idővel akármilyen jó, az ember még akkor is szabad marad, hogy engedelmeskedjék Alkotójának vagy engedetlen legyen iránta, hogy szeresse felebarátját vagy gyűlölje. Ha az emberiség eddigi tapasztalata egyáltalán mond valamit a jövőről, akkor mindig lesznek olyan egyének vagy csoportok, akik a jó helyett a rosszat választják, akik szenvedést okoznak másoknak. Ha a keresztény üzenet igaz, akkor a feltámadásra vezető út mindig a keresztút marad. Mindig lesznek emberi helyzetek – talán nagyon is széles körben –, amikor csak az örök élet és a feltámadás ígérete ad hitet és reményt, csak az ösztönözhet emberi mértéken túlmenő szeretetre.

De „a halált elnyelte a győzelem” (1Kor 15,54). Krisztus feltámadásával új teremtés kezdődött. Az egész mindenséget elpusztíthatatlan élet és jóság hatja át. A kegyelem fénye legyőzte a gonoszság titkát. Ez a megváltásunkba vetett hit széles látókört és bátorságot ad, hogy szembeszálljunk a rossz okozta nehézségekkel a világban. A keresztény derűlátás abból a meggyőződésből fakad, hogy a világon több jó van, mint első pillantásra látszik. Az új teremtés az élet, a gazdagabb élet felé tart.

Idáig személyekről gondolkodtunk: a szükségét szenvedőnek személyéről és arról, hogy ki tud eredményesen segítségére lenni. Most tovább megyünk. Többet akarunk tudni az igazságtalanságról, amely sebet üt és az igazságosságról, amely gyógyít. De nem meghatározásokra törekszünk. Inkább a forrást keressük, ahonnan igazságtalanság és igazságosság fakad. Ha megismerjük mind a rossz, mind a jó forrását, akkor tudni fogjuk, hol kell kezdeni a gyógyítást. A dolgoknak ez a helyükre tétele talán megóvja az igazságosság művének életre szóló elkötelezettjeit attól, hogy erejüket a tünetekre pazarolják ahelyett, hogy a mélybe hatolnának: oda, ahol a legjobban meg lehet előzni a rosszat és leginkább előmozdítani a jót.

Harmadik kérdés: Mi az igazságtalanság?

A kérdésre felelhetünk konkrétan. Igazságtalanság az éhes gyermek, az elnémitott kutató, a hívő, aki nem imádkozhat a templomban.

Felelhetünk elvontan. Igazságtalanság a vagyon egyenlőtlen elosztása, a szabadság jogtalan korlátozása, értelmes kérdések erőszakos elnémítása, az istentisztelet rosszindulatú megtiltása.

De akár így, akár úgy írjuk le ezeket a helyzeteket, mindez inkább gyümölcse a rossz fának, mint a gyökere. Ember teremtette helyzetek. Jézus mondása jut eszünkbe: „Belülről, az ember szívéből származnak a gonosz gondolatok . . . Mindez a rossz belülről fakad” (Mk 7,21.23). Az igazságtalanság a gonosz szív gyümölcse.

Az igazságtalan helyzetek igazságtalan személyek művei. A mai erkölcstani elmékedéseknek igazán egyik legjobb vívmánya az, hogy rájöttünk: az erkölcsi minőség sokkal inkább a személyben, mint a cselekedetben van. A bűn állapotában élő ember az, aki távolodik Istentől és felebarátjától, mint ahogy a tékozló fiú egyre messzebb ment atyjától. Jó ember az, akit Isten és a felebarát szeretete irányít, mint ahogy a tékozló fiú föl-kelt, hogy visszatérjen atya házába.

Igazságtalan ember az, aki felebarátja ellen foglal állást, és megtagadja, ami kijár neki Isten és ember törvénye szerint. Az igazságtalan cselekedetek ennek az alapvető szeretetlen magatartásnak a gyümölcsei. Az igazságtalan struktúrák pedig a rossz cselekedetek ki-kristályosodott termései, rendszerezett szabályai.

Bűnös struktúrák minden bizonnyal sokfelé léteznek a világon. Állandósíthatják az ember anyagi kizsákmányolását. Megtagadhatják a kutatás szabadságát. Elnyomással megfojthatják az erkölcsi szabadságot. De az ilyen struktúrák nem a semmiből fakadnak, nincs is önálló létük. Az ember teremtményei. Mielőtt bármelyikük megvalósul, az ember agyában fogant meg. Az ember tud gonosz struktúrákat tervezni, megépíteni, vagy bűnös hanyagsággal eltérni, hogy létezzenek.

Ha pedig egyszer megépültek és megszilárdultak, akkor egész közösségek rabjukká válhatnak, beleértve alkotóikat is. Kölcsönhatás áll fenn az ember és saját alkotásai között.

Ezzel szemben igaz ember az, akit az embertársa iránti szeretet mozgat. Kívánja, hogy felebarátja egész ember legyen, ezért minden kijárót megad neki. Helyes gondolatokkal és jó tettekkel egészséges környezetet terem az élet kibontakozására. A jó ösztönzések és cselekedetek is törvényekké és struktúrákká olvadhatnak össze, amelyek kedveznek a javak méltányos elosztásának, az emberi méltóság előmozdításának, az emberi szellem szabadságának, a vallás virágzásának. A jó struktúrák is az ember alkotásai. Felszabadítóan hatnak közösségre és egyénre.

A rossz és jó társadalmi szerkezetek végletei között sok olyan jogi, társadalmi és gazdasági berendezés van, amelynek nincs erkölcsi minősége. Eszközök, amelyek egyaránt használhatók jóra és rosszra. Erkölcsi irányukat a felhasználó személyektől kapják.

Az igazságtalanság eredete azonban minden esetben az ember elméjében és szívében rejlik, az igazságosságé ugyanúgy. Ezért ha a kereszténynek az a megbízása, hogy igazságosságot hozzon e világba, akkor ez elsősorban az ember gondolkodásának és szívének meggyógyítására irányuló küldetést jelent, és csak másodszorban a struktúrák megváltoztatását.

Ha az igazságtalanság ördögét nem űzik ki elméből és szívből, akkor nem lesz igazságosság, akármilyen remek struktúráink is legyenek. Legföljebb egyfajta igazságtalanság helyet ad egy másiknak: több kenyér lesz, de kevesebb szabadság, vagy több szabadság, de szűkebb kenyér. Hány ünnepélyesen megkötött békeszerződés omlott össze rövidesen, mert a háborúzó felek belül nem gyógyultak meg, csupán ágyúik hallgattak el kívül.

Igen, az igazságtalanság nem létezik elvontan vagy személyektől különálló cselekedetekben és struktúrákban. A fogható, valóságos világban vannak igazságtalan emberek, akik elkövetik, pártolják, tűrik vagy megengedik az igazságtalanságot. A rossz eredete az ember agyában és szívében van.

A józan mindennapi ész és a jó logika azt mondja, hogy az orvosságot a betegség gyökerére kell alkalmazni, csak akkor lesz egyetemes hatású. Ezt az állítást ne értsük félre, mintha azt jelentené, hogy ne dolgozzunk a társadalmi szerkezet megváltoztatásán. Nem, reformtevékenységre minden szinten szükség van. Csak azt akarjuk

mondani, hogy a társadalmi betegségek mindaddig nem gyógyulnak meg teljesen, még többé-kevésbé sem, amíg nem a rossz forrását, az ember szívét orvosoljuk.

A világra akkor érkezik el az igazságosság, ha az igazságtalan emberek utat változtatnak és igaz emberré lesznek.

Negyedik kérdés: Mi az igazság?

Konkréten: igazságosság a boldog, jól gondozott gyermek, akinek játékos és kutató értelme szabad világra nyílik. Igazságosság az elégedett férfi és nő, akinek emberméltóságát a társadalom tiszteletben tartja. Igazságosság a jól rendezett polgári közösség, ahol minden tag gyakorolhatja felelős hozzájárulását, és az egyéni szükségletek helyes egyensúlyban vannak a közjával. Igazságosság a próféta, aki szabadon hirdetheti az Úr napját.

Elvontan: igazságosság az értelmes tervezés és bölcs törvények bonyolult szövevénye, amely védi és előmozdítja a személyek egészséges kibontakozását a közösségekben. Igazságosság teszi korrektté a kereskedelmi, ipari, gazdasági, jogi és más társadalmi erők működését. Az igazságosság irányítja mindannyiukat arra, hogy támogassák az emberi személyek méltóságát, és megadják mindenkinek, ami megilleti. Az igazságosság: tisztelet a vallásos emberek hite iránt.

De akár konkrétan, akár elvontan fogalmazunk, leírásunk nem nevezte nevén az igazságosság forrását, forrásvidékét, ahonnan fakadva áthatja a közösséget. Vagy az evangéliumi szóképpel élve: leírtuk a gyümölcsöket, de nem a fát, nem a gyökeret.

Minden másoknak igazságot szolgáltató cselekedet, minden olyan gazdasági vagy jogi szabály, törvény, amely az emberi társadalomban működő erőket az igazságosság felé irányítja, az ember elméjében fogant, emberi személyek elhatározásából lépett életbe. Vagyis igazságosság nem létezik elvontan, nem is magától jön létre. Az ember elméjében és szívében születik. A struktúrák lenyűgöző hatalma talán úgy megbabonáz, hogy elfelejtjük, honnét származnak! Buzgalmunkban, hogy kiirtsuk a rosszat, olyanok leszünk, mint a kertész, aki látja az ártalmas gyomot és nagysietve levágja, de nem tépi ki a gyökerét, és nem vet a helyébe jó magot. Csoda-e, ha

kertje sohasem lesz más, hiába gyomlál? Azt se csodáljuk, ha társadalmi struktúráink nem javulnak, amennyiben nem változtatjuk meg mélyrehatóan az embereket.

Az igazságosság az ember értelméből és szívéből fakad. Az igaz ember elgondolása és alkotása, akinek élet-iránya Isten felé tart, aki megad minden lehető segítséget oldalán haladó embertársának. Nincs igazságosság, ami ne igaz emberből született volna. Ahol igaz ember akad, ott tér be a világba az igazságosság.

Az igazságosság megteremtése azonban bonyolult folyamat, olyan bonyolult, hogy ennek során még az igaz ember is hibákat követ el, mulasztásokkal vét. Vas-kos könyvre volna szükség, hogy leírjuk az igazságosság megteremtésének különböző szakaszait. Ezt itt nem tehetjük meg. De néhány figyelmeztetést adhatunk, nehogy csapdába essünk: egyszerűek legyünk, mint a galamb, anélkül, hogy kiegyensúlyoznánk ezt a kígyó okosságával.

Nem lehet igazságosság, ha értelmesen meg nem tervezzük a javak elosztását. Ez viszont megkívánja a rendelkezésre álló segélyforrások és a legsürgetőbb szükségek alapos ismeretét.

Nem lehet igazságosság bölcs törvényhozás nélkül, amely képes megőrizni társadalmunk szabadságát.

Ennél is fontosabb, hogy nem lehetséges a közjóra irányuló értelmes tervezés, a szabadságot biztosító bölcs törvényhozás, ha nincsenek emberek, akik tervezésbe és törvényhozásba az igazságosság ihletét hozzák be. Az emberi közösség eleven igazságossága azon múlik, hogy a társadalom építői megtérnek-e szívében.

Különféleképpen lehet megtérni az igazságossághoz. Történhet úgy, hogy új lendülettel valljuk az emberméltóság igazi értékét. Az ilyen magatartás minden dicséretet megérdemel, – de még nem elég. Sokkal mélyebben behatolt a bűn a világba, sokkal jobban meggyengült az ember a bűn miatt, hogysem állandóan fenn tudja tartani és meg tudja valósítani az elkötelezett humanizmus magasztos elveit. Az embertudományok elméleti művelői ugyan hajlamosak arra az állításra, hogy a messze jövővendőben lehetséges ez az eszményi állapot. A történetek azonban nem találnak rá huzamosabb példát az emberiség történelmében.

Igen, a keresztények tudják, hogy az ember értelmét és szívét Isten Lelkének kell meggyógyítania, fölemelnie, hogy elérkezzék az igazságosság állandó, szilárd gyakorlatához. Ez visz el bennünket az igazságosság végső forrásához: Istenhez. Ha Isten kiárasztja adományait, akkor az emberi igazságosság gyökeret ver a hitben, reményben és szeretetben, és olyan szilárdságra tesz szert, amit ember nem tud létrehozni, csak befogadni.

Ötödik kérdés: Mi az igazságosság érdekében végzett munka?

Most már egy kicsit tisztában vagyunk az igazságosság érdekében végzett munka bonyolult természetével. Sok mindent foglal magában, különböző szinteken folyik. Azt jelenti, hogy az ember egész személyével törődünk. Kiterjed a gazdasági struktúrák szintjére, a vagyoneloszlást irányító törvényekre; az embereknek értelmi kutatásra és erkölcsi önállóságra való nevelésére; végül és legfőképpen kiterjed az emberek segítésére, hogy elfogadják Isten világosságát és erejét, az emberek közötti igazságosság egyedüli tartós forrását.

Sokféle feladatról van szó. Más tevékenység az igazságot előmozdító gazdasági struktúrák megtervezése vagy a társadalmi egyensúly törvényeinek megalkotása, megint más a fiatalok egészséges, kritikus ítéletre nevelése vagy az emberek irányítása, hogy kell Isten kegyelmének ösztönzésére válaszolni. Nem szabad összekeverni ezeket a különböző tevékenységeket, de különválasztani sem szabad őket. Mindegyiket összhangba kell hozni a többivel.

Azt sem hangsúlyozhatjuk eléggé, hogy minden szinten dolgozni kell. Ha tanult szakemberek nem terveznek értelmesen jó struktúrákat, megannyi jóakarat, megannyi kegyelem sem lesz elég, hogy megtaláljuk a helyes utat modern társadalmunk útvesztőjében. Ha nincsenek Isten ígéjétől megvilágosított, Isten kegyelmétől megerősített igaz emberek, megannyi tudományos tervezés és törvényhozás sem tudja legyőzni az önzésnek a bűnből fakadó mérgét.

Ezen a ponton talán valahogy rányílik a szemünk az 1974-es püspöki szinodus következő állításának teljesebb jelentőségére: „Az igazságosság előmozdítása az evangélium hirdetésének szerves része.” Ha a keresztény hű

akar maradni hivatásához, elő kell mozdítania az igazságosságot. Hiszen abban az adományban részesült, hogy megoszthatja a szerető és igazságos Isten természetét.

A mai kereszténynek a Jóhír hirdetésébe éppen úgy bele kell szőnie az igazságosság igényeit, mint ahogyan Jézus beleszőtte tanításába a gyakorlati szeretet követelményeit. Akkor az igazságosságot szolgáló tervezés és törvényhozás egy evangéliumi magatartás kivirágzása lehet.

Ha azonban a gazdasági tervezést vagy a törvényhozást teljesen elválasztjuk legmélyebb forrásától – az evangéliumból kiadódó isteni világosságtól és a Lélek jelenlétéből fakadó isteni erőttől –, akkor ugyan lehet jó és hasznos a polgári társadalomnak, de már nem az evangélium hirdetése. Pusztá humanizmus lenne, jó, de nem elég. Nem lenne meg benne az az állandóság, ami a hitben, reményben és szeretetben gyökerező igazságosság kiváltsága.

Már most ideje, hogy megkérdezzük: Mi az Egyház feladata az igazságosság előmozdítása terén? Mi legyen pontosan az Egyház munkája az igazságosság érdekében?

A felelet nem más, mint amit második kérdésünkön elmélkedve adtunk: Ki az igazi segítő? Azt mondtuk: az, aki ismeri képességeit is, korlátait is. Az Egyháznak ugyanígy ismernie kell képességeit is, korlátait is. Máskülönben legjobb esetben csalódás, legrosszabban szerencsétlenség lesz az eredmény.

Az Egyházban megvan az a képesség, hogy megvigye az embernek az Evangélium világosságát, és így hozzásegítse, hogy szeresse Istent és felebarátját. Az a képesség is megvan az Egyházban, hogy elvigye az embernek Isten erejét a szentségek adományával. Azzal, hogy Isten világosságát és erejét közli, meg tudja gyógyítani az ember értelmét és szívét. Sőt ennél is többet tud tenni: a szeretet új útjait nyilatkoztatja ki neki, és emberi erőnél többet bocsát rendelkezésére, hogy teljesítse a parancsokat. Az Egyház képes minden jóakarátú embert az igaz emberség útjára irányítani.

De az Egyháznak is megvannak a maga korlátai. A keresztény közösség sohasem kapott kezességet arra, hogy valami isteni segítségből kifolyólag a legjobban

tudná megtervezni a gazdasági igazságosságot, vagy bölcs törvényeket tudna létrehozni a társadalmi jólét és egyensúly érdekében. Az Egyház elő tudja mozdítani az ehhez szükséges tanulmányokat, bátoríthat minden értelmes cselekvést, de amikor a gyakorlati megvalósításra kerül a sor, nem tudja tévedhetetlenül megítélni, mi helyes és mi helytelen gazdasági, jogi, társadalmi ügyekben. Az evangélium hirdetésének megbízatása nem arra szól, hogy bíróként mondja ki a végső szót egészség, nevelés, társadalmi jólét terén. Az Egyház hozzájárulása gyökerig ható, alapvető, de kiegészítésre szorul tudós és tapasztalt szervezők, politikusok, tudósok – mikor melyik – munkájával. Mindnyájuknak, az Egyháznak és a többieknek együtt kell dolgozniuk, elismerve egymás sajátos hivatását, kiegészítve egymás hozzájárulását.

A keresztény tudja: a pelagianizmus csapdájába eshet, ha föltételezi, hogy pusztán emberi eszközökkel állandóan igazzá lehet tenni az ember elméjét és szívét. Nélkülözhetetlen Isten Lelkének beavatkozása. De azt is tudja: nem teljesítené kellően hivatását, ha nem használná fel a jó társadalmi struktúrák megteremtésére mindazt az emberi eszközt, amit tudomány, tanulás, értelem kínál. Sült galambra várni az égből a kvietizmus eretneksége lehet. A „mindent vagy semmit” két véglete között a keresztény Isten kegyelmére hagyatkozik, és így működik közre az új világ megteremtésében.

Még egy másik kérdés is fölmerül az Egyházon belül: Mi legyen a papok hozzájárulása az igazságosság előmozdításához?

A pap szentelésével ugyanazt a megbízást kapta az Egyháztól, amit az apostolok Krisztustól: Menj és hirdesd a Jóhírt! Vagyis járuljon hozzá az elme és a szív meggyógyításához, az emberek megvilágosításához és megerősítéséhez lelkük legmélyén. Régi kifejezéssel élve: ez a megbízatás a Lélektől kapott fölszentelésből származik. Döbbenetes hatalmat ad, – de technikai tudást vagy ügyességet nem. Természetesen szaktanulmányok árán a pap is a társadalomtudomány szakértőjévé válhat, és életével, egész személyével tanúsíthatja azt az egységet, amelynek hit és igazságosság között meg kell lennie.

Következtetések

Gondolatmenetünk végén nagyon is tisztában vagyunk azzal, hány kérdést lehetne még fölvetni, amelyek rész-

letesebb feleletet követelnének. De célunk nem a teljesség volt. Inkább az, hogy az olvasót gondolkodásra ösztönözzük a hitről és igazságosságról. Mindamellett néhány tétel napvilágra kerül elmélkedéseinkből. Ezeket most azért fogalmazzuk meg, mert mint gyakorlati következmények kezdeti célunkból fakadnak: abból, hogy megértsük, hogyan dolgozzunk az igazságosságért a hit összefüggésében.

* A szegényeknek életük minden pillanatában joguk van az evangéliumra. Nem halaszthatjuk akkorra a hirdetését, amikor majd jól megy a soruk. A szegény és szenvedő Krisztus ismeretét nem szabad megtagadnunk tőlük azért, mert sorsukon itt és most nem lehet javítani.

* Két csapdát kell tehát elkerülnünk. Az egyik: az evangéliumot nem hirdethetjük szegény és éhes embernek; várnunk kell, míg jó dolga lesz, majd akkor ismerje meg Istenét, aki hasonlóképpen szegény és éhes volt. A másik: bár a keresztényeknek és az Egyháznak törődnie kell a szegények lelki jólétével, sorsuk megjavítása nem az ő dolguk.

* Az evangéliumban Krisztus azonosította magát mindazokkal, akik éhesek, szomjasok, meztelenek, börtönben ülnek, üldözöttek. Ha nekik teszünk szolgálatot, úgy tekintjük, mintha neki tettük volna. Ennélfogva a szegény, az elnyomott, minden anyagi vagy lelki igazságtalanságot szenvedő ember személyében Krisztus kér segítséget.

* A szegények érdekében végzett munka bonyolult feladat. Vannak olyanok, akik sorsközösséget vállalnak a szegényekkel és elnyomottakkal, megosztva életmódjukat. Mások hosszú szaktanulmányokat végeznek, hogy hozzá tudjanak járulni a gazdasági és politikai struktúrák megjavításához. Ezeket a különböző munkatípusokat ne tekintsük ellentéteseknek. Mindegyikre szükség van, mindegyik keresztény szolgálat. Az Egyház mozgítsa elő valamennyit.

* Az igazi keresztény segítő jellemzője, hogy az igazságtalanság minden fajtájára érzékeny. Nem választ ki egyet, hogy azt orvosolják az összes többi árán. Szívén viseli a harmadik világ éhségét. Szívén viseli az elnyomottak ügyét. Szívén viseli bimbózó emberi életeteknek abortusszal történő teljes kiirtását. Ez az általános érzékenység az értékek egész skálája iránt különbözteti meg az

inkább politikai és polgári értelemben vett társadalmi reformertől.

** Végül a papszenteléssel kapott evangéliumhirdető megbízatás küldetés az igazságosságért való munkára is, mert arra küld, hogy gyökerében gyógyítsuk az igazságtalanságot az ember szívében. Ez természetesen nem zárja ki, hogy a pap ne teljesíthessen sajátos szakértelmet igénylő szolgáltatásokat is; küldetése néha éppenséggel megkívánja ezt.*

16. Ki a tevékeny szemlélődő?

A tevékeny szemlélődő a föld sója: Isten kegyelmének ajándékából megvan a jóíze, és ezt mindenbe beleviszi, amihez ér. Milyen jó jellemzése ez az igazi keresztény életnek! Nem csoda, hogy sokan, akiknek eszményük a föld sójává lenni, megkérdezik: Hogyan lehetünk tevékeny szemlélődők?

Megfelelünk kérdéseinkre, de könnyebbség kedvéért két részre választjuk. Először: ki a tevékeny szemlélődő? Másodszor: hogyan válik valaki ilyenné? Gondolatmenetünk így két tárgy körül forog: egyik a személy, másik a folyamat. Amíg figyelmünket a személyre összpontosítjuk, az eredmény inkább statikus kép lesz. Nem lehet másképp. De valahogyan rajta kell csípnünk azt a folyamatot, amely cselekvő szemlélődőket ad nekünk, ezért beszélünk arról, hogyan járja végig útját a vándor, egyre előbbre haladva.

Mindenki tudja, milyen nagy ennek a két kérdésnek a területe, és milyen nehéz válaszolni rájuk. Azért abban a szerencsés helyzetben vagyunk, hogy csak korlátolt várakozásnak kell megfelelnünk.

Valóban hatalmas méretű két kérdésről van szó. Az igazi feleletet nem írok adják meg, hanem életükkel azok az emberek, akik a valóságban többé-kevésbé cselekvő szemlélődökké válnak.

ELSŐ KÉRDÉS: A SZEMÉLY

Alapkérdésünket már kettéválasztottuk. Most az elsőre összpontosítjuk figyelmünket: Ki a tevékeny szemlélődő?

Két tulajdonságnak kell meglennie a személyben: a szemlélődés és a cselekvés képességének. Ezenfelül a kettőnek egybe kell forrnia, mert erről van itt szó. Hogy tehát helyes ösvényre irányítsuk kutatásunkat, még jobban tagolnunk kell a kérdéseket. Kérdezzük hát: Ki a szemlélődő? Ki a tevékeny ember? És végül, hogy megtaláljuk a kettő ötvöződését: Ki a kiteljesedett, kerek ember?

1) Ki a szemlélődő?

A „szemlélődő” kifejezést több különböző értelemben lehet használni. Néha remetét, elzárkózottat vagy szigorú klauzúrában élő szerzetest jelent. Ilyenkor a figyelem a személy külső helyzetére, a magányra és a világtól való elkülönülésre összpontosul. Néha intellektuális elmélkedéssel foglalkozó embert: akkor az író, a művész vagy bármilyen más elmélkedő típusú személy belső jellegét emeli ki.

A keresztény szemlélődő

A keresztény hagyományban a szónak megszentelt tartalma van: szemlélődő az, aki legbensőjében Krisztus felé vonzó transzcendens, szent erőt tapasztal meg. Az általános leírás minden szava titokról tanúskodik. Szemlélődőnek lenni tehát annyit jelent, mint átélni egy hatalom betörését lényünk mélyén, amely látóhatárunkon túleső irányba ragad.

Ez az élmény nem szórakoztatja az érzékeket; azok csalódottak és üresek maradhatnak. De értelmet ad emberségünknek, még akkor is, ha nem mindegyik része tudja értékelni a misztériumot. Az élmény tartalmát nehéz leírni: nem fogalmi jellegű. Belső mozgás megy végbe bennünk, amely nem szükségképpen ad új ismeretet, nem föltétlenül hagy hátra különleges benyomást lelkünkben. Inkább erőt ad. Ez az energia nálunk hatalmasabb forrásból származik. Olyan világból jön, amelyet közönséges képességeinkkel nem láthatunk, nem érhetünk el. Transzcendens forrásból fakad. Szentnek ismerjük ezt a bensőnkben felfakadó erőt. Végső rendeltetésünkre vonatkozik. Istentől jön és Isten felé visz bennünket.

Ennek az energiának a fölfedezése eszünkbe juttathatja az Úr példabeszédét a földbe temetett kincsről. Ha egy értelmes ember megtalálja, eladja mindenét, amiye van, hogy megvegye azt a földet (Mt 13,45-46).

Az analógia részben helyes. A belső adomány csak-ugyan értékes, többet ér aranyból és ezüstből. Értelmes dolog eladni mindent, hogy megkapjuk. De ez az adomány nem élettelen tárgy, amit elraktározhatnánk és csodálatra kitehetnénk. Inkább áramlat, amely elnyel, magával ragad, lényünk mélyéig ér, hogy átalakítson.

A szemlélődő másfajta leírása

Ez a leírás elvezet bennünket a szemlélődő egy másfajta jellemzésére. Az ilyen ember rendszerint tudatában van az Úr belső jelenlétének és hatalmának, és követi indításának irányát.

Ez a leírás személyesebb jellegű: megnevezi a hatalom forrását – az Úr az. Személyek közötti viszony összefüggésében fejez ki mindent. Az erő azért transzcendens és szent, mert eredete minden dolgok Mozzgatója. Megtapasztalása annyit jelent, hogy homályosan észrevesszük az Urat. Kicsit a Tibériás tavon hajnalhasadtakor halászgató apostolok élményére emlékeztet, amint egy idegent vesznek észre a parton. Szokatlan megjelenése vonzza, hangjának ereje meglepi őket. Így lassan-lassan észreveszik, hogy az Úr az.

Az Úr jelenlétének és erejének megtapasztalása nem a romantikus boldogság állapotát hozza létre bennünk, inkább segít ráébredni természetünknek, Isten gyermekei természetének bonyolult voltára. Jelenlétében mélységesen boldogok lehetünk, miközben maró éhségtől és szomjúságtól szenvedünk. Hatalmában elégedetten pihenhetünk, miközben emberségünk keservesen gyászolja egy szeretett személy elvesztését. Az Úrban lehorgonyozhatunk reményünkkel, miközben csontunk velejéig átjárnak e világ ide-oda taszigáló bizonytalanságai.

A „szemlélődő” szó talán nem a legjobb kifejezés az ilyen tulajdonsággal megáldott személy leírására, mert gyakran „magányos elmélkedő” értelemben használják. Nem közvetíti azt a gondolatot, hogy az illető belső indítást kap, és annak mozgását követi. De minthogy a hagyomány szentesítette a kifejezést, nehéz lenne szakítani vele. Azonfelül nincs helyébe jobb, megfelelő szó az imént leírt valóságra.

Amikor valaki tudatára ébred Isten jelenlétének és hatalmának, felülemelkedik önmagán, meghaladja magát. Új mindenségbe lép be, amelyet Isten végtelensége

jár át. Régi fogalmi horizontjának határai eltűnnek. Új, határtalan világ nyílik meg előtte. Szívét újfajta vágy tölti el. Egy végtelen titok hívása ejti foglyul. Az ilyen emberben a szemlélődés a cselekvés forrása lesz.

Hogyan lesz valaki szemlélődő?

Hogy még jobban megértsük, ki a szemlélődő, tegyük fel a kérdést: Hogyan válhat valaki szemlélődővé?

Világos, hogy semmi más módja nincs, mint az Úr jelenlétének és erejének belső fölfedezése. Ez az adomány független tőlünk, de a fölfedezés folyamata nem haladja meg képességeinket.

A keresztény hagyomány gyakran úgy írja le ennek a csalóka adománynak a keresését (amely eléggé jelen van, hogy vonzzon és elég távol, hogy hosszú útba kerüljön), mint leszállást nagy mélységekbe vagy fölkapaszkodást nagy magasságba, vagy mint belépést az Úr belső lakásába saját lényünkben. Jelentős allegóriák ezek: mind azt mutatják, hogy a folyamatnak szorosabb viszonyra kell vezetnie az Úr bennünk lakó Lelkével. Mi ugyan általában az ember útjáról beszélünk Isten felé, de helyesen úgy kellene mondanunk, hogy Isten halmozza el az embert egyre jobban kegyelmével, erejével. A kezdeményezés minden szakaszban az övé. Mi azonban ellenállhatunk közeledésének, vagy ravaszul elfordíthatjuk a figyelmünket. Így megvan az értelme, hogy a mi Isten felé vivő utunkról beszélünk.

Helyesen szólhatunk a felszabadulás folyamatáról, amelyen az embernek keresztül kell mennie, hogy Isten képmásává váljék. A folyamat fő tényezője az Úr Lelke, de nekünk is cselekvő tényezőknek kell lennünk. Nem olyan értelemben, hogy szabaddá teszük önmagunkat, hanem úgy, hogy elhárítjuk az akadályokat hatalmas keze elől.

Mind mélyebbre jutni

Szemlélődővé válni annyit jelent, hogy növekvő erővel hatolunk be az életbe. Mind mélyebbre kell jutni. Az ember bonyolult lény, különféle szinten tudja észrevenni az életet: az érzékek tudomásul vételének és közlésének szintjén, az elme behatolásának és megértésének szintjén, és legbensőjének legmélyebb szintjén, ahol a hit által tudomásul veszi a határtalan életet.

Az érett ember összhangzóan tudomásul veszi egyetlen egységben az élet minden szintjét.

A személy fejlődése megrekedhet az érzékei által közvetített világ szintjén, különösebb megértés és a hit fénye nélkül. Vagy kielégülhet valaki az emberi értelem szintjén; az ilyen élet minden bizonnyal értékes és emelkedett, de elégtelen, mert nem ad reményt, nem hoz megváltást a haláltól. Végre elérheti az ember a hit mélyeit, engedheti, hogy az Úr Lelkétől jövő világosság és erő egész mélyét átjárja, s birtokba vegye magát és mindenét.

Szabadulás az érzékek világából

Az ember élete foroghat azoknak a közléseknek tartalma körül, amelyeket érzékeitől kap. Ez megakadályozza személyiségének kifejlődését az alkotó értelem lenyűgöző világába vagy a hit határtalan birodalmába. Az ilyen ember elmaradott a fejlődésben. Azoknak az állandó benyomásoknak a rabja, amelyek a külvilágból érik érzékeit. Annyira hatalmukba kerülhet, hogy már nem is vágyik túljutni rajtuk.

Sajátos kultúránk kedvezhet az ilyen éretlen állapotnak. A sajtó, rádió, televízió, mozi sok tekintetben a közönség passzív befogadásából él; a tömegtájékoztató eszközök ritkán kedveznek az alkotó tevékenységnek; még kevésbé hívogatják olvasóikat, hallgatóikat vagy nézőiket a hit titokzatos világába. Képeik, üzeneteik befeláraszthatják az elmét, és kiirthatják természetes vágyát magasabb dolgok iránt.

Ha valaki érzékei állandó izgalmának foglyává válik, szabadulásra van szüksége. Első az, hogy tudatára ébredjen csonkaságának. Be kell látnia, hogy növekedése megállt, hiányzik belőle a teljes emberi és keresztyén élet.

Természetesen itt inkább a fejlődés főirányáról beszélünk, mint valami tökéletesen egyértelmű állapotról. Mindig lesz minden emberben valami értelmes tevékenység, minden keresztyénben meglesz a hit egy-egy mozdulása – a kérdés azonban az, melyik érvényesül a sok irány közül.

Hagyományos aszkézisünk fő célja az volt, hogy megszabadítsa az embert ebből a rabságból. De az aszkézis nem elég: egymagában nem tud szabadulást hozni, bár a talajt meg tudja tisztítani valami jobb számára. Az értelem és hit szélesebb és vonzóbb kilátásainak bemu-

tatására van szükség. Senkisé fog valamit semmiért elcserélni, de ha nagyobb értéket mutatnak neki, talán sok mindent kész lesz feláldozni. Sok buzdítás hatástalan maradt, mert anélkül tanított aszkézisre, hogy új látóhatárt nyitott volna. Haladást csak úgy érhetünk el, ha a tudatunkban szüntelenül jelenlevő magasabb értékek állandó vonzása hat reánk.

Szabadulás az értelem korlátaitól

Lehetséges, hogy az ember életének fő gyújtópontja saját alkotó értelmének elbűvölő világa. Amint ezen a téren halad, embersége fejlődik, jobban tükröződik benne Isten képe és hasonlatossága. Világa azonban korlátozott marad. Nem ismeri a hitben feltáruló mérhetetlen világot, vagy ha hirdetik neki, elfordul tőle. Nem kíván belépni egy olyan ismeretlen mindenségbe, amelyet nem tud megmérni vagy megmagyarázni. Az emberi értelem világa sok kielégülést nyújthat. Otthon érezzük magunkat benne, a problémák a mi méretünkre szabottak, vágyaink tárgya elérhető. Kényelmes és vigasztaló világ. De ez a megnyugtatóan emberi világ börtönné válhat, mert minden emberben ott él a vágy a végtelen után. Valóban bezárkózhat az ember egy saját elméjéhez mért világmindenségbe. Ha így történik, szabadulnia kell, éppen annak érdekében, hogy beléphessen a hitben feltáruló új világba, és fölkészüljön bensejében az Úr jelenlétének és erejének megtapasztalására.

Amikor a hagyományos lelki irodalom saját ítéletünk megtagadását emlegette, sokszor erről volt szándékában beszélni: az elme fölszabadításáról a hit behatása számára, lényünk megnyílásáról Isten látóhatára iránt. Mindez helyes volt, ha nem vált üres gyakorlattá, ha hozzájárult elménk és szívünk megnyílásához, hogy elfogadjuk Isten gondolatait és utait.

A hit új világa

A hit szintjén élni annyit jelent, mint új világban élni, amelynek központja Isten. Őbenne minden dolog és minden esemény új jelentést kap, beleszámítva saját életünket is. Felpattannak emberségünk korlátai, amelyeket az érzékek és értelmünk róttak rá; végtelen a nyitottság minden irányban.

A hit világába való átmenet gyökeres változás. Ismét érvényesül benne természetünk bonyolultsága. Míg lel-

künk legbenseje boldogan ízleli látóhatárunk végtelenbe táguását, míg újfajta biztonságot élünk át Teremtőnkben, elménk nélküli az emberi egyenlőségjelek világosságát, érzékeink pedig egy otthonosabb világ biztonságára vágyódnak. Isten egyetemes birodalma paradox módon békét hoz nyugtalan szívünkbe, de megzavarja eszünket és érzékeinket. A hitből élők tudják, hogy az Istenben való mély biztonságtudat összefér emberségük bizonytalanságélményével. Hogy elfogadhassuk ezt a látszólag ellentmondó helyzetet, meg kell értenünk. Sokan visszariadnak attól, hogy belépjenek a hit birodalmába, mert nem tudnak mit kezdeni önmagukban ezzel az egzisztenciális ellentmondással. Nem jönnek rá, hogy öröm és félelem és a kettő feszültsége természetsszerű sorsa a zárándoknak, aki belép a megígért, de ismeretlen országba.

Senki sem írta le jobban ezt a paradox állapotot, mint Keresztes Szent János:

Hogy mindent élvezz,
ne élvezz semmit;
Hogy mindent birtokolj,
ne legyen semmid;
Hogy minden légy,
légy semmi;
Hogy mindent tudj,
ne tudj semmit.

Hogy elérđ, amit nem élvezel,
menj oda, ahol nincs élvezet;
Hogy megtanuld, amit nem tudsz,
haladj a tudatlanság ösvényén;
Hogy megkapd, amid nincs,
járj nincstelenül;
Hogy azzá válj, ami nem vagy,
mondj le mindenről, ami vagy.
(A Kármelhegy ösvénye I. könyv 13. fejezet)

Fordításunk nem betű szerinti. Inkább a spanyol szöveg egyszerű erejét akartuk érvényre juttatni, mint pontosan visszaadni minden szót. Ha egyszer megértettük természetünk bonyolultságát, a szentnek ezek az éles ellentétei megkapják értelmüket. Egyik szinten lényünk mindent átkarolhat és kielégülhet, míg egy másikon min-

denestül csalódott és üres. Szívünk mélyén tudhatunk egy misztérium jelenlétéről és elfogadhatjuk kívánalmait, miközben elménk és érzékeink vágyaiknak megfelelőbb táplálék után kiáltanak.

A hitben élt élet paradoxonai

Ne lepjen meg senkit, ha a hit birodalmába belépő, kiterjedését és igényeit megtapasztaló ember egyensúlya felborul, zavarba jön, útjavesztettnak tűnik. Finom egyensúlyozó műveletre van szüksége, és ez nem egy napi munka. Sőt mindennap új mélységeket fedezhet fel, és mint minden ember, szédülni és félni fog. Össze kell egyeztetnie a biztonságot a bizonytalansággal, a kielégülést az éhséggel, a lehető legbensőségesebb személyes viszonyt az emberi magányossággal. Bátorságot érez és félelmet, személyiségének kitágulását és értetlen barátok elvesztését. De a kiegyensúlyozó művelet haladásával kezd jobban önmagává válni, mint valaha. Az evangéliumi minta értelmében egyszerre lesz vonzó tanú és jel, amelynek ellene mondanak. Életének útja vidámságra hangolja, és ugyanakkor mégis leveri.

Furcsa, de igaz: amint halad befelé a hit ismeretlen országába, embersége megnyílik és értelme teremtőbb erejűvé válik, mint azelőtt, érzékei is valamiképpen részt vesznek az új fölfedezésekben. Az ilyen ember egyáltalán nem „ízetlen”. A föld ízes sója ő.

Összefoglalás

Összefoglalva: az emberi személy különféle szinteken élhet. Élete foroghat az érzékei által közölt benyomások körül, lehet az emberi értelem alkotóerejének kifejezője, vagy osztozhat Isten életében és az ő mindenségében a hit által. Amikor szintekről beszélünk, ez természetesen metafora, hogy valahogyan kifejezzük természetünk bonyolult voltát, ezt a kétségtelen ténnyt. Ezeknek a szinteknek egybe kell ötvöződniük. A gondolkodó ember, akit Isten kegyelme segít, a külsőségesebbtől a bensőségesebb felé halad, az emberi vágyaktól az isteni hívás elfogadása felé.

Most már megfogalmazhatjuk a helyes kérdést arra vonatkozólag, hogyan legyünk segítségére valakinek, hogy szemlélődővé váljék: Hogy lehet segíteni, hogy valaki előre haladjon a hit birodalmában? Hogyan irányíthatjuk figyelmét arra az ismeretlen vidékre, amelyet Isten

kinyilatkoztatása feltár, és hogyan kelthetjük föl a kedvét erre a kalandra? Különösen pedig hogyan adhatunk neki tanácsot abban a sajátos válságban, amikor az emberi mértékek világából Isten megmérhetetlen mindenségébe lép át?

Ezekre a kérdésekre még visszatérünk, amikor a folyamatról lesz szó.

2) *Ki a tevékeny ember?*

Szemlélődő az, aki lénye legmélyén megtapasztalja az Úr jelenlétét és erejét, a vele való szoros személyes viszonyt. Zárt is ez a kapcsolat? Vagy cselekvésre ösztönöz? Ki tulajdonképpen a tevékeny ember?

Két helytelen fogalom

Hogy gondolkodásunkban világosságot teremtsünk a gyümölcsöző kutatáshoz, üzzünk ki először belőle két helytelen fogalmat.

Van, aki úgy fogja fel az emberi cselekvést, mint olyasmit, amit kívülről adnak hozzá a személyhez, olyanformán, mint ahogy egy fára ráaggatnak valamit. Ez természetesen értelmetlen tévedés. Az emberi cselekvés a személy mélyéből ered, mint a gyümölcs a fa belső erejéből. Amint a fa és a gyümölcs szerves, folyamatos egységben van egymással, éppúgy dinamikus és összhangzó egység uralkodik az ember belső gazdagsága és külső cselekedetei között. Nem szemlélhetjük külön-külön őket, ha értelmileg különböztetünk is ok és okozat között.

Egy másik hiba azt gondolni: a cselekedeteknek látványosaknak kell lenniök ahhoz, hogy jelentősek legyenek. Új mozgalmat kell elindítaniok, vagy drámai hatást gyakorolniok ezrekre. Szó sincs róla! Szerényebb tárgyakra is vonatkozhat jelentős cselekedet. Mondjuk egy keresztény családanya tettei, aki gondját viseli családjának, vagy egy szerzetes cselekedetei, aki váratlan ihlettel vagy kitartó türelemmel új dallamot költ az Úr dicséretére. Cselekedeten értjük mindazt az alkotó tevékenységet, amely valamiképpen gazdagabbá teszi a mindenséget.

A cselekvés a mindenség gazdagítása

Miután ezeket a téves fogalmakat kiküszöböltük, térjünk vissza kérdésünkhöz: Ki a cselekvő ember? Az, aki gyümölcsöt hoz. Gyümölcsét látják embertársai, és gaz-

dagodnak általa. A cselekedet minősége végzőjének képességeitől függ. Értelmi gazdagsága, szívbeli nemes-sége visszatükröződik cselekvésében.

Cselekedet akkor születik, amikor értelmünk fölfedez egy lehetőséget e világ gazdagítására. Valóságos lehetőségnek kell ennek lennie, abban az értelemben, hogy a végbevitt cselekvés szélesebb egységbe forrasztja a körülöttünk már bontakozó elemeket. Ezért senki sem fejthet ki másképp értelmes tevékenységet, csak ha figyelmével számba tudja venni az összes jelentős tényeket maga körül, és meg tudja ragadni a mögöttük rejlő értelmes irányvonalakat. Ezen felül kellő erőnek és energiának kell eltöltenie, hogy a lehetőségből valóságot alkosson.

A cselekvés valójában teremtő aktus. Általa az ember valamiképpen túlemelkedik önmagán, valami újat hoz létre a konkrét világban, amely hasonlít belső elképzeléséhez és vágyához. Mikor az ember tevékeny, a teremtő Istent utánozza. Végtére is az embert Isten a maga képmására alkotta, vagyis – szerény emberi módján – teremtőnek szánta. A cselekvés nemcsak hogy nem helytelen, hanem abból az emberből, aki nem tevékeny, hiányoznék valami, nem lenne teljes benne Teremtő Istenünk képe.

Egy további következmény: minthogy természetünk összetett, cselekedeteink különféle szinteken jöhetnek létre. Egy cselekedet jellege mindig forrásának jellegét tükrözi.

Cselekvésszintek

Cselekvés eredhet az érzékek közléseiből, az értelmes elmélkedés és ítélet jótékony hozzájárulása és a hit megvilágosító befolyása nélkül. Lehet pusztán emocionális felelet, vagy utánzása annak, amit más tesz. Mindez szegényes módja az emberi cselekvésnek. Ami benne a legjobb, nem lesz cselekvésének forrásává. A sekély eredet rányomja bélyegét külső cselekedetére; nem teremt új harmóniát a világban, csak az általános lármát fokozza.

Fakadhat a cselekedet értelmes belátásból és meggondolt ítéletből. Az ilyen cselekedet bizonyára emberhez méltó, bár nem föltétlenül tükrözi Istennek azt a bölcsességét, amely a zsidóknak botrány, a görögöknek ostobaság. Az emberi tevékenység egyes területei –

mondjuk az űrutazások – ilyenfajta cselekvést kívánnak. Végére is az űr törvényei értelmünkhöz méretezettek, következésképpen ez alkalmas terület tevékenységünkre. De az űrben ide-oda utazgatni nem elég ahhoz, hogy felépítsük Krisztus országát.

A keresztény cselekvésének legmélyebb forrása az, hogy tudatában van az Úr jelenlétének és hatalmának. Vagyis cselekvésének legmélyebb forrása szemlélődése. Ha a cselekedet ilyen mélységből fakad, akkor kegyelem-ből születik, Istentől származik, építi az Országot.

Mint a szemlélődés esetében, itt is megvan az átmenet problémája a hit birodalmába. A keresztények tevékeny élete utazás az ismeretlen roppant területére. Ezért mindaz a paradox probléma, amelyet a szemlélődés esetében leírtunk, jelen van a cselekvés terén is. A szabadulás folyamatának is hasonlóképpen végbe kell mennie. Cselekvésünknek egyre mélyebb forrásból kell erednie.

Cselekvő keresztény tehát az, aki egész lényébe befogadja Isten kegyelmét, és akiben a kegyelem gyümölcsöt hoz a körülötte lévő világ gazdagítására. Az ilyen személy szerves egész, mert meggyőződését jó tettek követik, és ezek a tettek nem emocionálisak, nem is pusztán emberi okoskodás szülöttei, hanem olyan mélységből fakadnak, amelyet csak Isten Lelke ismer. Lénye egységes; egész, egy darabból faragott ember; alkotó tevékenységével a Teremtő képét tárja elénk.

Most már minden elem együtt van a kérdés megválaszolására: Ki a teljes, kerek ember?

3) *Ki a teljes ember?*

Teljes, kerek keresztény személyiség az, aki teljesen kifejlesztette képességeit, és így egészsé lett. Életét azzal a teljes intenzitással éli, amit forrásai lehetővé tesznek számára. Lénye mélyén megtapasztalja Isten jelenlétét és hatalmát, külső cselekvésével pedig építi Isten országát. Szerény fokon a Megtestesülés misztériumából jelenít meg valamit.

Benne él a világban. Figyel mindenre, ami körülötte történik. Értelmével követ minden tényt és eseményt. Belátása mélyebbre hatol a felszínes igazságnál. Elég szabad ahhoz, hogy új lehetőségeket vegyen észre, és ha egyszer eldöntötte, mit fog cselekedni, elég következetes, hogy végbe is vigye. Végképp nem olyasvalaki, akinek

sikerülne csodálatosan egybekotyvasztani a cselekvés és szemlélődés két különböző elemét. Éppen azt akarjuk mondani, hogy nincs szó két összevegyítendő külön elemről. Csupán egyetlen életfolyamatról, amely kezdődik a szemlélődéssel, vége pedig a cselekvés.

Sem álmodozó, sem aktivista

Hogy világosabban megértsük a cselekvés keresztény emberének jellegét, különböztessük meg két karikatúrájától. Egyik az álmodozó, másik az aktivista.

Az álmodozó nem szemlélődő; vagy ha valaha az volt, fejlődése megrekedt. Nincs érintkezésben a való világgal, következésképpen tervbe vett cselekvése nincs összhangban vele. Sohasem alkalmazkodott a teremtéshez. Nem tudta befogadni erőteljes szépségét, azért egy másik világot szerkesztett magának, minden kíváncsú kellemségével együtt. Lehet, hogy bezárkózik álomvilágába és állandóan ott marad, akkor a benne rejlő jó mag nem tud jó gyümölcsöt teremni. Vagy pedig irreális álmoképei szerint fog cselekvésbe, és akkor minden élő veszedelmévé válik maga körül. Az ilyen személyiség több szempontból sem teljes: a szemlélődés nem vezet benne cselekvésre, és nem érintkezik a valósággal.

Az aktivista az álmodozó ellentéte. Ő kétségtelenül cselekvésbe lendül, de tettei felszínes tudatból fakadnak. Soha nem vetette alá őket kritikus megrostálásnak. Legrosszabb esetben érzelmekből erednek, legjobb esetben pusztán emberi megértésből. Az aktivista rendszerint drámai benyomást tesz, de tettei nincsenek összhangban a mindenséggel, mert lényé sohasem volt Isten kegyelmére hangolva. Hiányzik belőle a teljesség, mert hiányzik a mélység; nem aknázza ki a természet és kegyelem forrásait.

Egész-jelleg és a cselekvő szemlélődő

Most értünk el addig a pontig, ahol leszögezhetjük tanulmányunk fő tételét: A szemlélődésben tevékeny keresztény az, akinek lényé eggyé, teljessé vált.

Egy a külvilággal, mert alkalmazkodott a valósághoz. Szereti a tényeket és való lehetőségeket. Az anyagi mindenségben kíván hozzájárulni Isten országához, mert másutt egyszerűen nem lehetséges. Egy önmagával, mert cselekedeteit egészséges, kritikus ítélet alakítja, és mindenekfölött a tapasztalat iránti érzék mérsékeli; olyan

mélységből fakadnak, ahol a Lélek törvénye érvényesül. Ezt az egész dinamikus folyamatot összhang járja át.

Egy Istennel, mert észreveszi jelenlétét és hatalmát. Tiszteli Isten teremtését. Az ilyen ember túlemelkedik önmagán, és útban van, hogy betöltse végső rendeltetését, amelyet a görög egyházatyák a „megistenülés” szavával szerettek leírni. A latin teológusok inkább az isteni természetben való osztozásról beszélnek: magasztos valóság a szerény és poros világban.

Igy megértettük valamennyire, ki a tevékeny szemlélődő. Ezért most már föltehetjük a kérdést: hogyan, milyen folyamattal jönnek létre ilyen személyek?

MÁSODIK KÉRDÉS: A FOLYAMAT

Tanulmányunknak ez a második része egy mozgás leírásával, egy fejlődési folyamat bemutatásával foglalkozik. Azt kérdezzük: Hogyan lesz egy személy egészsé, úgy, ahogyan a tevékeny szemlélődő ismertetőjegyeként leírtuk?

Hogyan válik egy személy egészsé?

Statikus fogalmakkal megragadni egy mozgást mindig nehéz. Még inkább, ha a mozgás a személy legmélyén megy végbe. De azért sok oldalát megfigyelhetjük, és leírhatjuk fő irányait.

Egyben-másban már jeleztük annak az embernek az útját, aki tevékeny szemlélődővé válik, most azonban teljesen erre a folyamatra irányítjuk figyelmünket.

A forrás a kegyelem

A kiteljesedett személyben dinamikus egység uralkodik. Ez az egység magában foglalja az Úr jelenlétének és erejének megtapasztalását és a teremtésének alakításához való tevékeny hozzájárulást. Ilyen egységre csak Isten kegyelméből tesz szert az ember: a teljesség a Mindenható adománya. De ne értsük félre az adomány természetét: nem szükséges, hogy különálló kinyilatkoztatás legyen, sem drámai beavatkozás, sem rendkívüli élmény, amely feltárja ég és föld titkait és estétől reggelig új feladatot ró valakire. Igaz, egyes szentek életét ilyen rendkívüli események jelzik, de ezt inkább kivételnek, mint szabálynak tekinthetjük. A kiinduló adomány a ke-

resztségnek, valamint a többi beavató szentségnek, a bérnálásnak és Oltáriszentségnek a kegyelmei. Lehet, hogy nem hozzák magukkal az Úr jelenlétének és erejének rögtöni tudatát, de meghozzák a valóságát. A szemlélődés forrása: a szentségek.

De Isten tündöklő adományát föl kell fedezni. A bensőségesedés hosszú folyamatára van szükség. Tudatára kell ébrednünk belső gazdagságunknak; viszontagságok, hibák árán meg kell tanulnunk az okos cselekvés művészetét.

A keresztény élet ellentétei

A fejlődést a keresztény élet ellentétei fogják fémjelezni. Néha magányos és kínos lesz, néha felszabadító és vidámító. Magányos lesz, mert senki sem válhat másképp tevékeny szemlélődővé, csak ha megtanul függetlennedni minden embertől, hogy egyedül Istentől függjön. Ki kell alakítania saját felfogását, járnia kell saját cselekvésének útját. Még akkor is szükség van erre a megelőző önállóságra, ha Isten kedvéért egy embernek engedelmeskedik: magát az alávetést is független ítélettel kell elfogadni. Az ilyen beállítottság szenvedéssel teli életet jelenthet.

A világ – beszámítva gyakran az Egyház nagy részét is – nem szereti a független és kritikus elméjű embereket. Udvarias opportunisták több dicséretben részesülnek, mint éles gondolkodók. És ha a szemlélődő hajlamú ember szerencsétlenségére olyan igazságba nyer belátást, amely mindenkinek kellemetlen körülötte, legyen elkészülve elszigetelődésre, sőt becsülete elvesztésére is. De nincs választása: a maga útját kell járnia. Mert ha nincs meg benne ez a függetlenség, sohasem tud fölemelkedni Isten gondolataiig, amelyek nem a mi gondolataink, sohasem igazodik el Isten utain, amelyek nem a mi utaink.

De a zarándok útjáról minden csalódás ellenére is elmondhatjuk: megéri. Isten jelenléte és ereje új látóhatárt nyit; belenyílik a hit határtalan birodalmába. Tapintatosan feltáruznak előttünk azok a korlátok, amelyeket érzelmeink, foglaimaink és logikai törvényeink állítanak lényünk elé. A cselekvésben gyakorolt alkotó készség erőt szül, és ez abban nyilvánul meg, hogy új munkákat vállalunk az Országért. Elég bátorítást rejt magában ez az út ahhoz, hogy ne hagyja elcsüggedni a vándort.

A fejlődés fordulópontja

A szemlélődés és alkotó cselekvés felé vezető úton van egy szakasz, amely fordulópont lehet a jó vagy a rossz irányában. Ne féljünk „a lelki fejlődés egy szakasza” kifejezéstől. Magától értetődőnek tartjuk, hogy az emberi személy fizikai érettségét a testi fejlődés különböző szakaszain keresztül éri el. Az analógia érvényes. A lelki életben is vannak sajátos szakaszok, amelyeken gyakorlatilag mindenki átmegy, bár egyéni változatban.

Az a szakasz, amelyet most különösen szemügyre veszünk, az emberi mértékek világából a hit birodalmába való átmenet. Magyarázzuk meg kissé bővebben. Az emberi mértékek világát érzékeink tárják eléink, elménk pedig értelmes belátással és okos ítéletekkel értelmezheti. A hit birodalma Isten világa, amelyet ő tár eléink külsőleg az emberi történelemben végbevitt hatalmas tetteivel, bensőleg jelenlétének és hatalmának tudatával. Az egyikből a másikba való átmenet merénylet emberiségünk ellen. Érzéki benyomások, értelmi belátások, józan ítéletek egyszerűen elégtelenek, hogy megmagyarázzák a hit birodalmát, még kevésbé nyújtanak benne támaszt az ember számára. Ebbe a birodalomba lépni olyan, mint ha jól megépített házunkból egyenesen a dzsungelba megyünk, egyetlen tájékozódási pontként egy messze pislákoló fénnel. Sok alkalmazkodásra van szüksége mindenkinek, mielőtt észreveszi: mennyivel tágasabb a nyílt ég, mint a szoba mennyezete volt, mennyivel több élet buzog a fákból és növényekben, mint a falak között. Ennek az átmenetnek a természetét felfogni annyit jelent, mint megérteni az átalakulás folyamatának döntő mozzanatát.

A fejlődés megghiúsulásának okai

Mindenkinek, aki tevékeny szemlélődővé szándékozik válni, végig kell járnia ezt az ígéretes és veszedelmes utat. Egyesek szerencsésen végére érnek, mások soha. Érdemes megvizsgálni a kérdést: melyek a kudarc okai?

A legáltalánosabb: a tudatlanság. Egyesek nem értik meg, hogy legbensőbb személyiségük magvában fejlődés megy végbe, egyik szintről a másikra mennek át, és ilyenkor nagyon természetesek a meglepő változások és feszültségek. Talán úgy gondolták el a keresztény életet, mint vallásos gyakorlatok állandó halmozását, –

végére is ezt a felfogást kanonizálták „az érdemek gyűjtésének” teológiai álruhája alatt. Nem értik meg a mélyben végbemenő fejlődést, amely egyszerre a biztonság és bizonytalanság jeleit mutatja. Mások állandó külső szolgálatnak látják életüket, amelyet nem akadályozhat belső hullámozás; nincs idejük meglepő változásokra. Az ilyen helytelen fogalmak oda vezetnek, hogy amikor valaki eléri a hit birodalmának küszöbét és kezd beleszűrni a bizonytalanság, nem akar kitárulni a változás felé, nem vállalja belső feldolgozását és az új életút elfogadását. Elszökik a probléma elől, vagy homokba dugja fejét, megfeszített szabálytartással vagy a külső munkában való elmerüléssel. Növekedése megakadt. Az eredmény esetleg példás jellem – amelyben azonban semmi emberi melegség nincs.

Egy másik akadály a félelem: félelem az ismeretlentől. Végére is a hit birodalma nem előrelátásunk és várakozásaink méretére szabott. Mérhetetlen kiterjedése maga nyugtalanná tesz. Minthogy gépi korszakban élünk, ahol a gondviselésbe vetett bizalom helyét a tervezés vette át, minden bizonytalanság visszariaszt. Azon is erőt vehet ilyen félelem, aki tisztában van vele, mi történik; problémája ebben az esetben inkább egzisztenciális, mint ismereti. Orvossága is egzisztenciális szinten van: abban, hogy nekivág az ismeretlenségnek. A keresztyén élet kaland, és minél szorosabban csatlakozik valaki Istenhez, annál kalandosabb lesz az élete.

A lelkiélet különféle típusai

Ismeretnek és elhatározásnak kéz a kézben kell járnia, de a látás és cselekvés közti egyensúly személyenként változó. Keresztyén közösségek szerint is változhat sajátos hivatásuk alapján. Ez magyarázatra szorul. Élhet a keresztyén olyan helyzetben, amely bő alkalmat ad nyugodt elmélkedésre, de sokkal kevesebbet alkotó cselekvésre. Ez a klauzúra szerzetes esete: tekintélyes időt tölt Isten utáni nyugodt vágyakozással, de általában nem túlságosan tevékeny kifelé. Viszont talán hajlik az értelmi tevékenységre; talán új, értékes belátásokra bukkan régi igazságok terén. Imájában különféle belátásokra juthat és ezekből mások hasznot húzhatnak. Ha íróember, esetleg bölcs könyveket ír a lelkiéletéről. Csakugyan: a lelkiélet sok kézikönyvét ilyenek írták. Tevékenységük szemlélődésük gyümölcse.

Olyan helyzetben is lehet a keresztény, ahol sok szorongatás és megpróbáltatás közt kell építenie Isten országát. Talán nagyon lefoglalja az igehirdetés, tanítás, ápolás munkája vagy más szeretetmű. Talán kevés az ideje elmélkedni. Az Evangélium sokkal inkább jó tettek alakjában kel életre benne, mint csendes nyugalomban vagy elmélkedő bölcsességben. Bár sohasem szabad egészen abbahagynia a belső szemlélődést, életének gyújtópontja inkább a cselekvés.

Mind a két típusnak be kell hatolnia a hit birodalmába, de mindegyiknek a maga módján. Az elsőnek úgy, hogy kifejleszti imádságos elmélkedéseit, megfigyeli belső mozdulásait és leírja mindezt; a másodiknak tetteivel, amelyek az Úr jóságát hirdetik és életre keltik a hegyi beszédet. Mindkettőjük imája talán nagyon egyszerű marad. Még az a szín is fokozatosan eltűnik belőle, ami valaha megvolt. Az ilyen fejlődés is zavaró lehet, és talán megkérdőjelezi a haladást.

A fejlődés különböző típusai megértésének az a kulcsa, hogy ne tegyünk túlságosan éles különbséget imádság és cselekvés között. Istennek szívünkbe öntött kegyelmét energiaforrásnak kell felfognunk, amely a keresztény ember életstílusával összhangban nyilvánul meg. Ha az életfeltételek a csend és elmélkedés hosszú szakaszainak kedveznek, akkor a kegyelem fő gyümölcsei a lélekben teremtő erejű belátások, ítéletek és indítványok lesznek; ha a körülmények szeretettevékenységet kívánnak, akkor gyakorlati elhatározásokban és evangéliumi tettekben gyümölcsozódik, Isten jelenlétének és erejének tudomásul vétele pedig egyszerű, tagolatlan, homályos marad. A szín a cselekedetekben csillan fel, nem az elmélkedésben.

Mindez roppant egyszerűnek tűnhet és egészséges teológiának. De a gyakorlatban a tevékenyen szolgálók sokszor zavarba jönnek imádságuk üressége miatt, s ugyanakkor nem veszik észre az evangéliumi jelleg növekedését cselekvésükben. Nem tudják, mi történik, és úgy megzavarodnak, hogy bátorságukat is elveszítik. Tartásuk eszükben, hogy a kegyelem energiaforrás, amely minden embert másképpen táplál. Egyesekben inkább a megértés terén gyümölcsozódik, másokban a cselekvéshez ad erőt; senki sem rövidül meg. Maga az imádság egyszerűsödése és színtelensége annak a jele lehet, hogy

gyakorlatilag beléptek a hit birodalmába. Gyakorlati emberek számára nem sok lelki könyvet írtak, pontosan azért, mert a kiemelkedő tevékenységű szenteknek nem volt idejük taglalni tapasztalataikat vagy könyvet írni róluk. Keresztes Szent János igen sokat írt. Xavéri Szent Ferencnek nem volt rá ideje.

De oszlassunk el minden félreértést: amikor szemlélődés és cselekvés változó egyensúlyáról beszélünk, föltételezzük, hogy mind a kettő jelen van. Nem érthetünk egyet semmiféle olyan elmélettel, amely kizárja a kettő valamelyikét. Két jó dolog különbözőképpen vegyülhet, de üdvös egység csak akkor jön létre, ha megvan mind a kettő.

Új megszilárdulás

Amikor valaki belép a hit birodalmába, fokozatosan tájékozódni kezd. Biztonságérzete növekszik. A hit bizonyossága behatol emberségébe, és új szilárdságot hoz létre.

Értelme otthonosabban kezdi érezni magát a megmérhetetlen távolságok között; érzékei belülről kapnak támaszt és táplálékot. Nem környezetétől függ boldogsága, inkább ő sugároz belső vidámságot és odaadást. Ennek az új alkalmazkodásnak egyik jele: nagyobb szeretet és részvétel a látható Egyház iránt, amelyben jelen van Isten ígéje és a szentségek ereje. A lelkivezetés különösen jelentős lehet ezekben az években.

Jó lelkivezetők ma éppen olyan ritkák, mint valaha. Tanultság és tapasztalat együttesét követeli meg ez; ha egyik is hiányzik, kár vagy szerencsétlenség származhat belőle. A lelkivezető feladata az, hogy segítse belépni a másikat a hit birodalmába, segítse megszabadulni az emberi mértékektől. Sok bölcsességnek kell benne lennie, hogy tudja, mikor lépjen közbe és mikor vonuljon vissza, hogyan segítsen és mikor türtőztesse magát. Szolid teológiai ismeret olyan lényeges, hogy enélkül senki sem lehet jó lelkivezető; előbb-utóbb komoly baklövést fog elkövetni. A lelki hajlamú, de teológiailag tudatlan emberek veszedelmesek; a lelkivezetés részint éppen abban áll, hogy közölje az egészséges tanítást. A tapasztalat megértésre és részvételre vezet. A jó lelkivezető a saját gyöngeségéből tanulja meg, hogyan segítsen megerősödni másokat.

Végelemzésben azonban még a jó lelkivezető sem szökkentheti szárba a Mindenség Atyjától elvetett jó magot.

Miután megtettünk minden tőlünk telhetőt, hogy megértsük, mit jelent cselekvő szemlélődőnek lenni, miután megvitattuk, mit tegyünk az ilyen adománnyal megáldott emberek segítésére és bátorítására, végül is el kell ismernünk: haszontalan szolgák vagyunk. Isten tetszése szerint osztogatja adományait és bontakoztatja ki országának titkát.

Annyit azonban tudunk, hogy jó a mi Istenünk, és minthogy jó, mindig választani fog magának barátokat az emberek fiai közül. Barátainak pedig ki fogja nyilatkoztatni erejét és hatalmát. Azután elküldi őket a világba, minden korban, minden helyen. Mert úgy szerette Isten a világot, hogy egyszülött Fiát adta érte.

Isten nem változik. Ma is szereti a világot, és legjobb barátait küldi ebbe a világba.

AZ ÚR JÖVETELÉRE VÁRVA

17. A várás kínja

Várni kínos. Olyan, mintha az élet peremére taszítottak volna ki bennünket. Kénytelenek vagyunk tétlenül nézni a körülöttünk nyüzsgő boldog tömeget: minket félretoltak, mozdulatlanságra kárhoztattak. Nem szeretjük ezt. Inkább akarnánk az események kellős közepében állni.

Pedig hát a várakozás igen nagy szerepet játszott az embernek Istenhez való viszonyában. Az Úr nem villámmal és mennydörgéssel tört az emberiségre, egész isteni fölségében. Világunknak a várakozás hosszú korszakain át kellett előkészülnie jövetelére.

Izrael történelme elbeszéli nekünk, hogyan kellett várakoznia a tizenkét törzsnek a pusztában, mielőtt beléphettek az ígért földjére. Sok-sok viszontagság és sanyarúság közt ott született meg valamikor a Megváltó Királyba vetett remény. De Ő, a Király sem hamarkodta el jövetelét, hanem megvárakoztatta népét. És közben még annyi minden történt: számkivetés és hazatérés – verejtékes munka a szántófölddel, szőlőmetszegetés és várakozó imádság, hosszú századokon át.

Csakugyan: mikor Jézus elhagyta názáreti otthonát és elindult Izrael poros útjain, hogy hirdesse az örömhírt, az emberek ott voltak és várták. A vakok az útszélén ültek, a béma könyörgött, hogy vigyék hozzá, a készséges szívű szegények, éhesen és szomjasan, kérték: beszéljen királyságáról. Halászok, vámszedők, utcai nők, de még az írástudók és farizeusok is várták Izrael megváltását.

Az első keresztények megtanulták a zsidóktól a várakozás magatartását. Ők az Úr második eljövetelét várták. Időbe került, míg rájöttek, hogy visszatérése még nem áll küszöbön: a várakozásnak folytatódnia kell nemzedékeken át.

A türelmes várakozás így beleépült a keresztény liturgiába. Létrejöttek a vigiliák: a közösség megtanult várni

egész éjjelen át a küszöbön álló ünnep hajnali megülésére. Azután hosszabb ájtatossági időszakokat vezettek be – először a nagyböjtöt, később az adventet –, hogy ezekben a szent időkben várjanak az Úr megnyilvánulására.

A várakozás drága hagyományaink egyike. De mi olyan jó benne? Több-e az egész, mint hiábavalóság?

A várásnak két oldala van. Egyik a külső. Otthagyjuk a dolgok külső folyamatát; kilépünk az események áramából. Következésképpen egy kicsiny szigeten találjuk magunkat, ahol semmi dolgunk; kénytelenek vagyunk tétlenül várni megszabadításunkra.

A másik a belső. Amint enyhül a rohanó események karmainak szorítása, szembekerülünk önmagunkkal. Igazán meglátjuk belső állapotunkat. Ha a lelkünk meg a szívünk üres, mert éppen csak sodortatjuk magunkat az árral, akkor a várakozás tűrhetetlen, olyasmi, mint az éhen pusztulás gyötrelme. De ha lelkünk és szívünk gazdag, akkor gazdagságunk szétárad egész lényünkben, és a várakozás tápláló idővé válik.

Keresztények vagyunk, és az Úr jövetelére várunk. Reá várni azt jelenti, hogy félrehúzódnak az események pillanatnyi forgatagából – nem mintha nem lennének jók –, és engedjük, hogy tudatunkban homályosan, halványan feltörjön az öröklét nyugalma.

Tudjuk Jézustól: az a belső erő, amely a várakozó keresztényt hatalmába keríti, a szívünkbe kiáradt Lélek ereje. Hogy a Lélekkel találkozzunk, ahhoz félre kell húzódnunk az események áradatából, s meg kell tanulnunk hallgatag türelemmel várni.

Ha egy keresztény Urára vár, megáll az idő, és átcsillog rajta az örökkévalóság. Várni jó is.

18. Halál és élet: utazás a világosságba

Utazott-e valaha éjjel nyugatról kelet felé, mondjuk San Franciscóból New Yorkba vagy Bostonból Dublinba? Az éjszaka pár órára zsugorodik, és a sötétség beállta után rövidesen ismét fény kezd terjengeni a látóhatáron. Néha az a benyomásunk, hogy a gép sötétség és világosság választóvonalán lebeg. Előttünk a színek olyan játéka, amely ismeretlen a föld vándorainak. Mögöttünk éjszaka. De a világosság diadalmaskodik a söté-

tétségen, és a nap melege hirtelen átöleli a teremtettséget.

Hinni a feltámadásban annyit jelent, hogy hisszük: életünk utazás a világosság felé. De hát akkor miért vagyunk olyan józanok? Miért énekelünk olyan dünygyöggel?

Számunkra nem könnyű átélni ugyanazt az örömet, amely Jézus tanítványainak szívéből tört elő feltámadásának hírére. Mi hozzászoktunk a húsvéti üzenethez, a Credo egyhangú ismételtetéséhez: „Hiszem a holtak feltámadását és az eljövendő örök életet.” Hallottuk az újságot, habozás nélkül elfogadtuk, és utána egykedvűen visszatértünk mindennapi elfoglaltságunkhoz. Az ember figyelemre méltó képességgel rendelkezik arra, hogy egy csodálatos tettet banalitássá silányítsa.

Azért nem repeszi meg szívünket a feltámadás újsága, azért nem rikoltozunk örömünkben a halhatatlanság ígéretétől, mert nem érintett meg, nem rázott meg bennünket a halál valósága. Hogy egész szívből zengjük a húsvéti alleluját, ahhoz az kell, hogy a halál völgyének „mélységeiből kiáltunk fel”.

A Krisztus előtti földközi-tengervidéki régi civilizációk népeit mélységesen aggasztotta saját halandóságuk. Tudták, hogy az embernek meg kell halnia. Gyakoriak voltak a háborúk, járványok, és nem létezett még modern orvostudomány, hogy gondját viselje a betegeknek. Mindannyian ki voltak szolgáltatva végzetes sorsfordulatoknak. És amikor a halál eljött, semmi sem szépítette meg, nem tettek kísérletet elkendőzésére. Ezek a népek megértették: nem számít, milyen nyomorúságos ez az élet, a legnagyobb tragédia még akkor is a halál. Orvosságot kerestek rá, de nem találtak.

Ha az emberiség tudatosan vagy öntudatlanul keres valamit és ráakad, az szenzáció. Csakugyan: Jézus feltámadásának híre szenzáció lett. Világszenzáció! Az emberek fölfigyeltek. Egyesek hittek, mások nem. De mindnyájan égetően fontos ügynek tekintették. A hír szinte szempillantás alatt bejárta az ismert világot, egyik végétől a másikig. Sok vallója meghalt igazságáért. Sok elvetője módszeres harcot indított ellene. Így vagy amúgy, de érdekelték voltak.

A mi világunk más. Nem nagyon veszünk tudomást halandóságunkról, következésképpen nem nagyon vágyó-

dunk a halhatatlanságra sem. A halál nyers valóságának megtapasztalását kiküszöbölték tudatunkból, és a legtöbb esetben orvosokra, ápolónőkre, papokra, egy-szóval a kínos helyzetek számára kiképzett személyzetre hagyták. Jólnevelt ember nem beszél a halálról; ha elkerülhetetlen, akkor legalább nem nevezi nevén. A halál gyakran a családtól távol következik be, fertőtlenített, személytelen környezetben. A halott igazi arcát jóformán senki sem látja. Végző haláltusájának nyomait, végső megadásának békéjét eltakarja az a választékos maszk, amelyet a temetkezési vállalkozó ráterít. A virrasztás ritkán a szomorúság, ima és remény közössége. Gyakran csak felületes társadalmi funkció, amely kifinomult technikával takarja el a nyers valóságot.

Nem becsüljük a halhatatlanságot, mert nincs tapasztalatunk a halandóságról. Gyenge a feltámadásba vetett hitünk, mert nem vagyunk meggyőződve halálunk kényszerűségéről. Ez a hitetlenség a legtöbbször nem kifejezett; inkább magatartás, a menekülés kifinomult kísérlete. Abból származik, hogy nem gondolkodunk. Végére is annyi minden összeesküszik az életünkben, hogy ne találkozzunk szembe a végső valóságokra vonatkozó kérdésekkel. Napközben az üzlet sürgető hatalma ejt fogságába, utána késő éjszakáig a televízió képernyője tartja feszültségben érzékeinket. A következő nap sem hoz megváltást, csak ugyanazt a gondolatlan rutint.

A dolgok ilyen állapotára nincs egyetemes orvosság. Ebből az embertelenségből nincs kilátás általános szabadulásra. Csak azok szabadulnak meg, akiknek van bátorságuk személyesen találkozni a halál nyers valóságával. És amikor szembenéznek vele, ráébrednek a halhatatlanság utáni velük született vágyukra. Keresztül kell menniök a halál völgyén, mélységeiből kell felkiáltaniok, mielőtt örömujjongásba törhetnének ki, és elzenghetnék alleluájukat a feltámadás örvendetes újságának hallatán. Akkor majd megértik Jézus utazásának értelmét: Volt egyszer egy ember, aki megjárta a halál völgyét, de visszatért az életbe, megmutatta magát barátainak, és véget nem ismerő élettel él.

Mi keresztények minden eddiginél jobban rászorultunk az örömnél arra az élményére, amely a feltámadás ígéretének nyomában jár. De milyen nehéz úton lehet

elérni! Meg kell járnunk a sötétséget, mielőtt megláthatnánk a világosságot; meg kell ismernünk a halál tragédiáját, mielőtt egész lényünk kitágulhat a feltámadás újságára.

De ha egyszer az utazás végére értünk, új alleluját fogunk énekelni: azt, amelyik húsvét napján a föld egyik végétől a másikig harsog.

Krisztus feltámadt, és mi egyszer majd feltámadunk vele.

19. Epilógus: Boldogok, akik nem látnak és mégis hisznek

A keresztény ember futó pillantást vethetett az új világba. Ez a világ mindattól különbözik, amit az ember azelőtt ismert. Túl van téren és időn. Mérhetetlensége és örökkévalósága a Feltámadt Krisztus személyében nyilvánkozik meg, aki zárt ajtókon át látogatott meg bennünket, és olyan életről beszélt nekünk, amelynek nincsen vége.

Olyanok a keresztények, mint azok a zarándokok, akik régen Rómába tartottak. Mielőtt beléptek a városba, megálltak kinn a dombon, és a finom ködfátyolon át szemlélték a szent helyeket, a templomokat tornyaikkal. De a zarándokok akkor mehettek be a városba, amikor akartak. A keresztények nem léphetnek be kedvük szerint abba a világba, amelyet a hit kódén át látnak. Várniuk kell és találgatniuk, mi minden van rajta túl. Kereszténynek lenni annyit jelent, mint az ismeretlen peremén élni.

Senki sem szeret sokáig határon állni. Van, aki szilárdan ahhoz az országhoz akar tartozni, ahonnét való. A másik szereti a kalandot, idegen helyeket kíván kikutatni saját hazáján túl. Felboríthatja egyensúlyunkat, ha túlságosan közel élünk az egyszerre vonzó és riasztó ismeretlenhez.

Kereszténynek lenni annyit jelent, mint elégedettnek lenni azzal, hogy ismeretlen világ határán várunk. Várazkosni egyértelmű azzal, hogy felelet nélküli kérdések közt élünk. Még nincs rájuk felelet.

Boldogok, akik nem látnak és mégis hisznek. Felelet nélküli kérdéseik vannak, azért elméjük csalódott. Érzik Isten jelenlétét, azért szívük tele vidámsággal. A boldogságok paradoxona ez.

Boldogok, akiknek nincs feleletük, mégis hisznek; mert megtanultak együtt élni magának Istennek a titkaival.

TARTALOM

Néhány szó az olvasóhoz könyvünk természetéről	3
--	---

KIINDULÓPONTOK

1. Boldogok a kérdezők	5
2. Forduljunk a személyek felé!	7
3. A szerény válasz: Nem tudjuk	11

BÜN ÉS JÓSÁG

4. Ugyan mi történt a bűnnel?	14
5. Ki a szent? Ki a jó keresztény?	16
6. A kicsinyek bűnei	19
7. Bűn-e, ha valaki nem megy vasárnap misére?	29
8. Alapvető kérdések a keresztény erkölcstanban	36

SZENTEK ÉS BÜNÖSÖK KÖZÖSSÉGÉBEN

9. Liturgia és misztérium	47
10. Hogyan legyünk ma egyek az Egyházzal?	49
11. A kollegialitás gyakorlata	65
12. A jog rendje – az élet törvénye	68
13. A diakonus és a pap hivatalának felújítása	70
14. A pap mint az egység középpontja a keresztény közösségben	73

KÜLDETÉSBEN

15. Hit és igazságosság: kérdések és gondolatok	83
16. Ki a tevékeny szemlélődő?	101

AZ ÚR JÖVETELÉRE VÁRVA

17. A várás kínja	120
18. Halál és élet: utazás a világosságba	121
19. Epilógus: Boldogok, akik nem látnak és mégis hisznek	125
	127

